

การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนตาเพชร
อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

สำนักหอสมุดกลาง

โดย
นางสาวเรไร สร้อยระย้า

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การจัดการทุนทางสังคมผู้การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร
อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

สำนักหอสมุดกลาง

โดย

นางสาวเรไร สร้อยระย้า

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

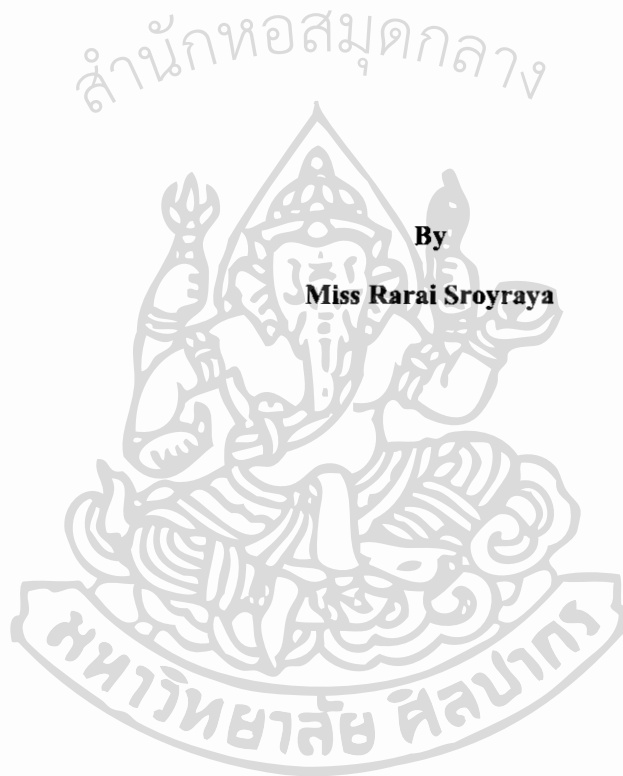
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**SOCIAL CAPITAL MANAGEMENT OF THE CREATING SUSTAINABLE DEVELOPMENT
BAAN DONMAKHAM TUMBOL DONTAPHET AMPHOE PHANOMTUN CHANGWAT
KANCHANABURI**

A Thesis in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

Master of Arts Program in Public and Private Management

Graduate School, Slipakorn University

Academic Year 2013

Copyright of Graduate School, Slipakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนคาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ” เสนอโดย นางสาวเรไร สร้อยระย้า เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทศนวงศ์)

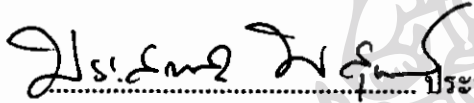
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 15 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2557

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

 ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ประสพชัย พสุนนท์)

10 สิงหาคม 2557

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร. สุวิชา วรวิเชียรวงษ์)

10 สิงหาคม 2557

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์)

10 สิงหาคม 2557

55601321 : สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

คำสำคัญ : ทูตทางสังคม , การมีส่วนร่วม , การเรียนรู้ของชุมชน , การจัดการ

เรไร สร้อยระย้า : การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ. ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์. 123 หน้า.

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ผู้ศึกษาใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิธีวิทยาปรากฏการณ์วิทยา เป็นการศึกษาแนวคิดและกระบวนการในด้านความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคนภายในชุมชน การสะท้อนความรู้สึก ความคิด และประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา เป็นการค้นหาพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาโดยตรง โดยวิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากผู้ให้ข้อมูลหลักคือชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามจำนวน 15 คน ผลการวิจัยพบว่า การจัดการทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดอนมะขาม ก่อให้เกิดเครือข่ายของชาวบ้านที่ต้องการพัฒนาชุมชนที่อาศัยอยู่ให้มีความยั่งยืน โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนมะขามเกิดความรักและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชาวบ้านในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป โดยชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามมีการจัดการทุนทางสังคมให้ยั่งยืน ได้แก่ 1) มีการประชุมประจำเดือนทุกเดือน โดยแต่ละบ้านจะส่งตัวแทนเพื่อเข้าร่วมการประชุมหลังคาละ 1 คน เพื่อรับรู้ข่าวสารและแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน 2) การทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนบ้านดอนมะขาม โดยมีผู้นำและชาวบ้านร่วมกันจัดการทรัพยากรภายในชุมชนให้พัฒนาไปในแนวทางที่วางแผนไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทุกคนในชุมชนมากที่สุด 3) ความสำเร็จจากความร่วมมือของผู้นำชุมชนและชาวบ้านคือ การได้เป็นชุมชนตัวอย่างจากการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยชุมชนบ้านดอนมะขามเป็นแบบอย่างให้ชุมชนใกล้เคียงดูเป็นแบบอย่างในการร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน ชุมชนได้รับการพัฒนาให้ยั่งยืนตามที่ชาวบ้านต้องการ ผลการวิจัยที่เกิดขึ้นนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น และเกิดประโยชน์แก่ชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนมะขาม ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....เรไร สร้อยระย้า

ปีการศึกษา 2556

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์.....

55601321 : MAJOR : (PUBLIC AND PRIVATE MANAGEMENT)

KEY WORD : SOCIAL CAPITAL, PARTICIPATION, THE COMMUNITY LEARNING,
MANAGEMENT

RARAI SROYRAYA : SOCIAL CAPITAL MANAGEMENT OF THE CREATING
SUSTAINABLE DEVELOPMENT BAAN DONMAKHAM TUMBOL DONTAPHET AMPHOE
PHANOMTUN CHANGWAT KANCHANABURI. THESIS ADVISOR : ASST.PROF.PHITAK
SIRIWONG,PH.D. 123 pp.

This study aimed at managing social capital to the development of sustainable communities. The study used a qualitative research methodology by phenomenology, study concepts and processes in knowledge related to the people in the community. Reflections feelings, notions and past experiences. The behavior of individuals expressed directly by depth interview by Sampling of the population of the main contributors to the villagers of Baan Don Ma kham total 15 persons. And observant and study from Documents. The results showed that the management of community social capital Baan Don Ma Kham, causing a network of people who want to develop a sustainable community living, by residents participate in activities together, join the planning and resolve problems in the community. The villagers in Baan Don Ma Kham love to living in the community and make a better relationship between the people in the community for reducing residents conflicts in the community and easier develop a sustainable community. There was a social capital management of villagers in the Baan Don Ma Kham community for sustainable development which were 1) Monthly meeting that each household must sent their representative to join at least 1 person for all households' thorough information acknowledgement and united participation in the meeting discussion to avoid any problems that may have after the meeting decision for equality of all villagers and to exchange their cognizance. 2) Co-performed activities in Baan Don Ma Kham community that the community resources were managed by community leader and villagers with their united participation alacrity following their development plan for all villagers' highest benefits 3) Their success after co-participation of the community leader and all villagers were; being a community model in activities co-participation pattern for nearby neighbor communities to learn for successful communities' co-participation achievement as planned and sustainable development of community as requirements of the villagers. The result of this study can be used as a model to improve a community for their development to achieve the communities' villagers' requirements and for benefit of villagers in the Baan Don Ma Kham community that brought them to success and be able to sustain their self-reliance.

Program of (PUBLIC AND PRIVATE MANAGEMENT) 1
Student's signature 17/7 ๕๗๐๕๕๕๗ ๕๕
Thesis Advisor's signature

Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2013

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบล
คอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์ จากบุคคลหลายฝ่าย ทั้งนี้
ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. พิทักษ์ ศิริวงศ์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำปรึกษา ซึ่งแนวทางการศึกษา
คอยให้การดูแล และช่วยเหลือด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งตลอด

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ของคณะวิทยาการจัดการ และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย ที่คอย
ประสานงาน แนะนำและให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ บิดา และมารดา ที่คอยให้กำลังใจ และสนับสนุนทางการศึกษาจนประสบความสำเร็จ
ความสำเร็จในการเรียนต่อปริญญาโท

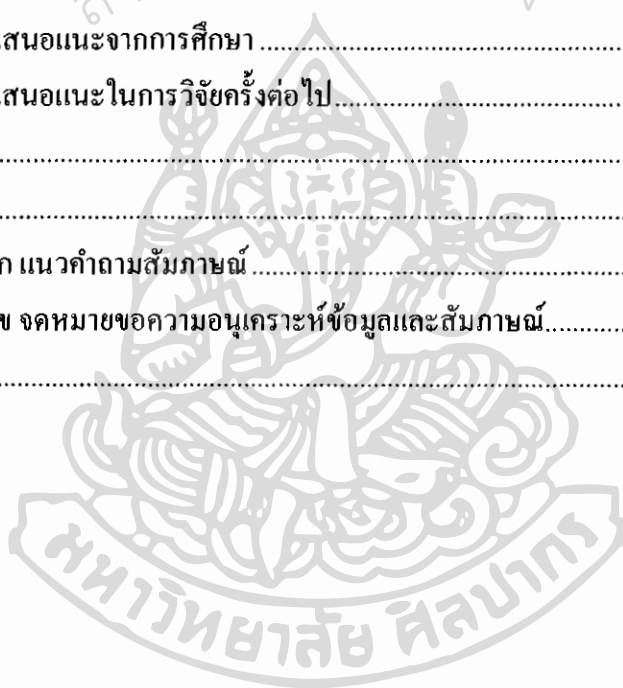
ขอขอบคุณชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามทุกคน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลการสัมภาษณ์
เป็นอย่างดี ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณพี่ตูน โอ ที่คอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และ ให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นอย่างดีมาตลอด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
ขอบเขตทางการศึกษา.....	5
ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทุนทางสังคม.....	7
แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	22
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง.....	29
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน.....	34
แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย.....	41
แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน.....	45
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	50
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	56
ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	57
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	58
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	60
การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	62
ระยะเวลาทำการวิจัย.....	65

บทที่	หน้า
4 ผลการศึกษา.....	66
สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของชุมชน.....	66
การเกิดทุนทางสังคมในชุมชนบ้านคอนมะขาม	69
กระบวนการจัดการทุนทางสังคม	85
ปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดทุนทางสังคม.....	89
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	96
สรุปผลการศึกษา.....	96
การอภิปรายผลการศึกษา.....	103
ข้อเสนอแนะจากการศึกษา	108
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	108
รายการอ้างอิง	110
ภาคผนวก	117
ภาคผนวก ก แนวคำถามสัมภาษณ์	118
ภาคผนวก ข จดหมายขอความอนุเคราะห์ข้อมูลและสัมภาษณ์.....	121
ประวัติผู้วิจัย	123

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยปัจจุบัน เป็นสังคมที่เห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ หรือคุณค่าความดีต่างๆ ฯลฯ ก็ตาม คำว่าทุนล้วนบ่งชี้ถึงการเติบโต งดงาม ดังนั้น คำว่า “ทุนทางสังคม” จึงถือว่าเป็นทุนประเภทหนึ่งที่จะมีความเกี่ยวข้องโดยตรง หรือ โดยอ้อมกับความร่วมมือร่วมใจ กล่าวได้ว่า ทุนทางสังคมสามารถลดช่องว่างระหว่างคนกับคน คนกับสถาบัน หรือระหว่างสถาบันกับสถาบัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนสามารถทำงานร่วมกันได้ ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่คนได้มองเห็นผลประโยชน์ร่วมกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มองเห็นคุณค่า มีความคาดหวัง และเป้าหมายร่วมกัน (Common purpose) ก็จะทำให้คนหรือสถาบันสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ที่เรียกว่า “ทุนทางสังคม” ซึ่งช่วยให้สามารถทำงานร่วมกันจนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์, 2548 : 15) ในปัจจุบันคนไทยตกอยู่ในสภาพไม่แตกต่างจากประเทศที่เจริญหรือประเทศที่พัฒนาแล้วที่หมกมุ่น หลงใหลในวัตถุมากกว่าสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ ทำให้เดินเข้าสู่สิ่งที่เรียกว่า อบายมุขได้ง่ายมากกว่าการเดินทางเข้าสู่วัด เพื่อบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญทานบารมีเพื่อให้ชีวิตได้พบกับความสุข ความเจริญ

มนุษย์ในสังคมปัจจุบันชอบตรวจสอบคนอื่น ไม่ยอมหันมาตรวจสอบตนเอง ดังคำสอนที่ว่า “จงเตือนตนด้วยตนเอง หรือจงตั้งตนไว้ในคุณธรรมก่อน แล้วจึงสอนคนอื่น ทำได้เช่นนี้จึงจะไม่มัวหมอง ไม่ควรคิดหาความผิดของคนอื่นที่เขาทำหรือยังไม่ทำ แต่ควรพิจารณาตนเองว่าอะไรที่ตนทำแล้วหรือยังไม่กระทำ” ปัจจุบันระบบการศึกษาของไทยได้รับอิทธิพลจากประเทศทางตะวันตก สอนให้รู้เรื่องภายนอกตัว ไม่ได้สอนว่าเมื่อเรียนรู้เรื่องของคนอื่นแล้วให้หันมาตรวจสอบตนเอง ระบบการศึกษาเช่นนี้เมื่อเกิดข้อบกพร่องอะไรกลับมองไม่เห็น หรือเห็นแต่แกล้งทำไม่สนใจพฤติกรรมของมนุษย์ประการสำคัญ คือ มีศรัทธาเลือนลอย คนไทยนับถือพระนับถือเจ้าก็จริง แต่

ส่วนใหญ่ไม่ เลื่อมใสอย่างมั่นคง ชาวพุทธที่นับถือพระรัตนตรัยจึงควรพึ่งตนเอง ยึดเอาคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการทำความดี ไม่ดูถูกความสามารถของตนเองและผู้อื่น

คนไทยยุคใหม่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่นับถือพระรัตนตรัยเพียงลมปากเท่านั้น แต่มีพฤติกรรมสวนทางให้เลื่อมใสศรัทธาเป็นส่วนใหญ่ หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนามีหัวข้อที่ทันสมัยอยู่ข้อหนึ่งคือ ปัญหาทางจิตของประชาชนไทย ที่ว่าทันสมัยเพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่มีความสงบสุข ไม่มีปัญหาทางจิต ไม่เหมือนกับประเทศที่เจริญหรือพัฒนาแล้วแต่มีคนเป็นโรคจิตเพิ่มขึ้น แต่ปัจจุบันคนไทยคกอยู่ในสภาพไม่แตกต่างจากประเทศที่เจริญหรือประเทศที่พัฒนาแล้วที่หมกมุ่น หลงใหลในวัตถุมากกว่าสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ ทำให้เดินเข้าสู่สิ่งที่เรียกว่า อบายมุขได้ง่ายมากกว่าการเดินทางเข้าสู่วัด เพื่อบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญทานบารมีเพื่อให้ชีวิตได้พบกับความสุข ความเจริญ

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนา จากสังคมแบบชนบทกลับเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมอุตสาหกรรม ที่ทุกคนต้องแข่งขันกันเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ซึ่งบางคนคิดว่าการพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ หรือการทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่อย่างเป็นระบบ แต่ในปัจจุบันการพัฒนาก็ไม่ได้ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่าเสมอไป เพราะในปัจจุบันการพัฒนาก็เป็นการพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือใหม่ขึ้น แต่สิ่งที่ต้องการพัฒนาอย่างเร่งด่วนกลับไม่ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น อาทิ ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาครอบครัว เป็นต้น เป็นปัญหาที่ต้องการการพัฒนาจากรัฐบาลเป็นอย่างมากเนื่องจากมีผลกระทบต่อสังคม แต่ไม่ได้รับงบประมาณในการช่วยเหลืออย่างเพียงพอจากรัฐบาล จึงทำให้คนไทยทุกคนต้องร่วมมือกันเพื่อช่วยกันขจัดปัญหาภายในสังคมให้หมดไป การเกิดความยั่งยืนของสังคมชนบทขึ้นอยู่กับการเมืองค์กร และกระบวนการการเรียนรู้ของประชาชน การเมืองค์กรทำให้พลังเพิ่มขึ้นและมีความยั่งยืน โดยเป็นกลไกของการเรียนรู้ร่วมกันและการจัดการ (สมพันธ์ เศรษฐกิจ และคณะ, 2540 : 1)

การพัฒนาชุมชนไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ทุนทรัพย์มากมายในการพัฒนา แต่สิ่งสำคัญอยู่ที่ทุกคนร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาจะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คนที่อยู่อาศัยภายในชุมชนก็จะมีความสุขตามไปด้วย โดยการนำ “ทุนทางสังคม” ที่มีอยู่แล้วภายในชุมชนเข้ามาใช้ในการพัฒนาชุมชน

หากพิจารณาความหมายของคำว่า “ทุน” เป็นคำที่ทุกคนรู้จักกันมานาน จากหลักฐานที่มีอยู่ในทางประวัติศาสตร์จะพบว่า มีความหมายที่หลากหลาย อาทิ ทุนในความหมายของเงินนั้น อาจจะหมายถึงสิ่งที่มีอยู่เดิมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งอาจจะหมายถึงความรู้ ความสามารถ และอาจจะรวมไปถึงทรัพย์สินเงินทองด้วย ในสมัยพุทธกาลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเรื่องเกี่ยวกับทุน โดยตรัสถึงเรื่องของ โภคทรัพย์ ซึ่งประกอบไปด้วยทรัพย์ภายในอันได้แก่ จิตใจ ความดีงาม ความขยันหมั่นเพียร ฯลฯ ดังเช่น อริยทรัพย์ 7 ประการ คือ สรัทธา คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล สติ คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย หิริ คือ ความละอายใจต่อการทำชั่ว โอดตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว พหุสัจจะ คือ ความเป็นผู้รู้หรือมีความรู้ในการดำเนินชีวิต จาคะ คือ ความเสียสละ เอื้ออาทร และปัญญา คือ ความรู้ ความเข้าใจในเหตุผล ชั่วดี ผิดถูก คุณโทษ รู้คิด พิจารณาธรรมทั้ง 7 ประการนี้เป็นทรัพย์อันประเสริฐอยู่ในจิตใจประเสริฐกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะ ไม่มีผู้ใดแย่งชิง ไม่สูญหายด้วยภัยต่างๆ ทำให้ใจไม่อ้างว้าง ขากจน และเป็นทุนสร้างทรัพย์ภายนอกได้ เป็นกำลังหนุนเสริมในการทำความดี ความงาม ยังประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นให้สำเร็จอย่างดียิ่ง เปรียบเหมือนคนที่ทรัพย์มากย่อมสามารถใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงตนเองและผู้อื่นให้มีความสุข (วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์, 2548 : 4-5)

ส่วนแนวคิดทุนทางสังคมที่ได้มีการพูดถึง อย่างจริงจังในประเทศไทยนั้น เริ่มเป็นที่แพร่หลายมากขึ้นเมื่อปี 2540 โดยได้มีการจัดตั้งสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund: SIF) (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545 : 23-24) โครงการของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมดังกล่าว พยายามและทำให้สังคมไทยได้หันกลับไปมองกลับไปมองคุณค่าที่เคยมีอยู่ที่เป็นทุนเดิมแต่อาจถูกมองข้ามไปที่เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคล เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นต้น และเป็นสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชน เช่น ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งสิ่งที่เป็นศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน เช่น ผู้นำ

กลุ่มองค์กรประชาชน เครือข่าย เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการดังกล่าว ได้เกิดการฟื้นฟูทุนทางสังคมที่มีอยู่และเริ่มสูญหายไปให้มีการนำกลับมาประยุกต์ต่อการพัฒนา ในระดับชุมชน ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเกิดคำว่า ทุนทางสังคมในประเทศไทยอย่างค่อเนื่อง (วรวิภา โรมรัตนพันธ์และคณะ, 2546 : 304)

ทุนทางสังคมเป็นนามธรรมที่ไม่อาจนับออกมาว่ามีมูลค่าเท่าใด แต่มีความรู้สึกว่ามีอยู่ในสังคม และเป็นทุนที่เกี่ยวพันกับความรู้สึกว่า “มีพอ” “มีคุณธรรม” “รู้จักแบ่งปัน” หากจะกล่าวในความหมายต่างๆ ไปทุนทางสังคมเป็นเสมือนธรรมชาติพื้นฐานที่มีอยู่ในแต่ละสังคม ที่จะก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร การไว้วางใจกัน และจารีตที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพากัน หรือการต่างตอบแทนกัน

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเป็นการร่วมกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ภายในชุมชน รวมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนที่อาศัยอยู่ให้เจริญ หรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้น โดยการร่วมมือของคนภายในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชนที่จะไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ แต่เป็นการพัฒนาให้ดีขึ้นเพื่อคนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ หรือช่วยตนเองได้ ในการคิด ตัดสินใจ และการดำเนินการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวม โดยชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพอยู่เสมอ โดยความร่วมมือของคนภายในชุมชนที่ต้องการพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพตามความต้องการของประชาชนและเพื่อให้ชุมชนอยู่คู่สังคมตลอดไป

ชุมชนบ้านดอนมะขามเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก มี 207 ครัวเรือน มีประชากรอาศัยอยู่ทั้งหมด 612 คน เป็นเพศชาย 283 คน เป็นเพศหญิง 329 คน มีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และมีที่ราบเชิงเขาเป็นบางส่วน มีคลองชลประทานไหลผ่านพื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะแก่การทำ การเกษตร ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาศัยกันแบบพี่น้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการจัดการประชุมทุกวันเสาร์เพื่อให้ประชาชนได้ออกมาแสดงความคิดเห็นและร่วมกิจกรรม เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อคนภายในชุมชนและช่วยลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างประชาชน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นคนกลางในการดูแลและแก้ไขปัญหาพร้อมกับประชาชนภายในชุมชน จนได้รับรางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีผลงานดีเด่นระดับจังหวัด ด้านการ

ป้องกันและลดอุบัติเหตุ ประจำปี 2550 ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนระดับดีเด่น ประจำปี 2554 และประกาศเกียรติคุณสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ในการจัดกิจกรรมรวมพลังสตรี เทิดพระเกียรติ 60 ปี ครองราชย์พ่อของแผ่นดิน เป็นเครื่องหมายแสดงความสำเร็จของชุมชน

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ว่าชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ในการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อศึกษาการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ขอบเขตทางการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือก ชุมชนบ้านคอนมะขาม หมู่ที่ 1 ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นพื้นที่ทำการศึกษา บุคคลหลักในการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับชุมชน ชาวบ้าน และปราชญ์ชาวบ้าน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีปรากฏการณ์ตามประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา คือ เป็นชุมชนที่มีการรวมตัวกันของคนในชุมชนเป็นกลุ่มและองค์กรต่างๆ เพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ให้กับครอบครัวและชุมชน ทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี การพัฒนาชุมชนตลอดจนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความสมัครสมานสามัคคี ซึ่งจะแตกต่างกับหมู่บ้านอื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน โดยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ และการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน ทักษะคติของคนภายในชุมชน กระบวนการร่วมมือกันพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งโดยการนำทุนทางสังคมเข้ามาใช้ในการพัฒนา จากนั้น นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และทำการสรุปอภิปรายผล

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ทำให้ชุมชนมีการจัดการทุนทางสังคมในชุมชน และนำทุนทางสังคมที่มีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการสร้างสังคมที่ยั่งยืน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอื่นๆ ภาครัฐ และภาคเอกชน ที่จะนำประโยชน์ที่ได้จากศึกษาการจัดการทุนทางสังคมผู้พัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลคอนคาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืนต่อไป

2. เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน โดยใช้การจัดการทุนทางสังคมบ้านดอนมะขามเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน และสังคม เพื่อที่องค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชนที่มีความสนใจในการพัฒนาจะได้นำไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อให้แนวทางในการพัฒนาสังคมต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ผู้ศึกษาสนใจว่า การจัดการทุนทางสังคมของคนภายในชุมชนมีการจัดการอย่างไร มีขั้นตอนอย่างไรในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน และทำอย่างไรให้คนภายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมร่วมกันด้วยความสมัครสมานสามัคคี จนเกิดเป็นชุมชนที่ยั่งยืน ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทุนทางสังคม
2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
5. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย
6. แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทุนทางสังคม (Social Capital)

1.1 ความหมายของทุนทางสังคม

แนวคิดทุนทางสังคมที่ได้ถูกนำมากล่าวถึงอย่างจริงจังนั้น เริ่มขึ้นเมื่อปี 2540 โดยได้มีการจัดตั้งสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) (สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545) โครงการของ

กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมดังกล่าวพยายามและทำให้สังคมไทยได้หันกลับไปมองคุณค่าที่เคยมีอยู่ ที่เป็นทุนเดิมแต่ถูกมองข้ามไป รวมทั้งสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคล เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นต้น นอกจากนี้ กองทุนฯ ยังได้พิจารณาสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชน เช่น ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนรวมทั้งสิ่งที่เป็นศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน เช่น ผู้นำ กลุ่ม องค์กรประชาชน เครือข่าย เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้เกิดการฟื้นฟูทุนทางสังคมที่มีอยู่และเริ่มสูญหายไปให้มีการนำกลับมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ในระดับชุมชน และหลังจากนั้น คำว่า ทุนทางสังคมในประเทศไทยก็ได้ถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในทัศนะของนักคิด นักวิชาการของไทยได้เสนอแนวคิดของทุนทางสังคมไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (2541,อ้างถึงใน อัมภา จันทราภาศ, 2543 : 14) ได้อธิบายว่า “ทุนทางสังคม” เป็นคำที่มาใช้ในแง่บวกและลึกลับที่ต่างกันสิ่งที่สำคัญ ต้องทำความเข้าใจเรื่องของทุนก่อน คือ ทุนไม่ได้มีแต่ทุนที่เป็นเงินเท่านั้น แต่มีทุนอื่นๆ อีก เช่น ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อมซึ่งทุนทางสังคม หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน การมีการเมืองและระบบราชการที่ดี ทั้งนี้ทุนทางสังคมเป็นฐานที่ทำให้เศรษฐกิจดี ประเทศใดที่มีทุนทางสังคมมาก เศรษฐกิจย่อมดี ญี่ปุ่นและสิงคโปร์เป็นตัวอย่างของประเทศที่มีลักษณะใกล้เคียงกับคำดังกล่าวข้างต้น จึงมีเศรษฐกิจดีกว่าประเทศด้อยทุนทางสังคม

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2541,อ้างถึงใน อัมภา จันทราภาศ, 2543 : 14) นักคิดอีกท่านหนึ่งได้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องของทุนทางสังคมไว้ว่า ทุนทางสังคมของคนไทย ไม่ใช่มีความหมายเพียงแค่คุณภาพของคนในสังคมที่มีอนามยดี การศึกษาดี และมีสมรรถภาพในการผลิตเท่านั้นคนไทยยังมีทุนทางสังคมอีกมากมายเพียงแต่ว่าทุนทางสังคมเหล่านั้นไม่ได้โอกาสพัฒนาปรับเปลี่ยนให้ก้าวหน้าตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันได้แก่

1. ครอบครัวและเครือญาติ และกับผู้อื่นในชุมชน เช่น แรงงาน คนถิ่น ต้องอาศัยครอบครัวและเครือญาติในการดำรงชีวิต

2. ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชนสามารถปรับและเป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ได้
3. ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย สมุนไพร หมอพื้นบ้าน
4. การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชน เช่น กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มดูแลรักษาป่าชุมชน
5. การมีความสุขจากความสงบและความสันโดษ
6. การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน เช่น การจ้างงาน การบริโภครักษาพยาบาลในชุมชน ซึ่งหากต้องการให้การลงทุนทางสังคมจะหมายถึง การพัฒนาคน ก็ต้องพัฒนาด้วยมาตรฐานของคนไทยที่มีอยู่มากมายและหลากหลาย

อเนก นาคนบุตร (2545 , อ้างถึงใน วรวิมล โรมรัตนพันธ์, 2548 : 39) กล่าวถึงทุนทางสังคมในลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชนว่า มิใช่เป็นเรื่องที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทย แต่หากเป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะมีความมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม การรวมกลุ่มเป็นองค์กร หรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายโรงสีชุมชน เป็นต้น ทุนทางสังคมนี้คือพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนชุมชนต่างๆ ให้มีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าและทุนทางสังคมให้กับชุมชนตนเองมากขึ้น มีความเท่าทันต่อปัญหา และมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้มากขึ้น และท้ายที่สุดสามารถพึ่งพาตนเองได้จริงในระยะยาว

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541,อ้างถึงใน อัมภา จันทราภาศ, 2543 : 15) มีความเห็นว่าทุนทางสังคมเป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึงความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคีรวมพลัง การมีองค์กร มีหน่วยการจัดระบบต่างๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจิตรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน เป็นพื้นฐานให้ท้องถิ่นและชุมชน มีการพัฒนาที่เข้มแข็งต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งทุนทางสังคมต่างจากทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปธรรมเป็นตัวเงิน วัตถุ แต่ทุนทางสังคมเป็นนามธรรมเป็นจิตใจ เป็นจิตวิญญาณ เป็นความรู้ ความสามารถ เป็นพลังงานทางสังคมที่จะ

ขับเคลื่อนเพื่อให้สังคมก้าวไปข้างหน้า และเป็นฐานยึดโยงโยงโยยามที่ชุมชนและสังคมอาจจะอ่อนไหวเป็นปัจจัยที่สำคัญ และมีคุณค่ามากต่อกลุ่มคน องค์กรและชุมชน ซึ่งสรุปได้ว่า “ทุนทางสังคม เปรียบเสมือนจิตวิญญาณของสังคมที่มีคุณค่า และเป็นพลังสำคัญให้แก่บุคคลคนใด ทุนทางสังคมก็มีคุณค่าและเป็นพลังสำคัญ ให้แก่ชุมชนและสังคมฉันนั้น” ซึ่งข้อเท็จจริงของทุนทางสังคมหรือความเข้มแข็งของชุมชน ไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งจะเกิดขึ้นในประเทศไทย เป็นคุณค่าเดิมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย เช่น การมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน การรวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายโรงสี ฯลฯ เหล่านี้คือทุนทางสังคมที่เป็นพลังสำคัญ ที่ในชุมชนมีความสามารถเพิ่มทุนทางสังคมให้กับชุมชนของตนเองมากขึ้น รู้เท่าทันปัญหา และสามารถจัดการกับปัญหาได้มากขึ้นสุดท้ายก็พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน (อนันต นาตะบุตร, 2540 : 19) เมื่อพิจารณาถึงเงื่อนไขความเข้มแข็งของชุมชนแล้ว “ทุนทางสังคม” ที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนมีหลายประการ ได้แก่

1. ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ที่อยู่บนพื้นฐานของความเคารพบนอบต่อธรรมชาติ หรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องธรรมชาติที่ทำให้ชุมชนยังคงดำรงรักษาธรรมชาติอย่างแน่นหนัก ความสมถะสันโดษที่เป็นรากฐานทางพุทธศาสนา จิตสำนึกในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสรรค์สร้างและสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาด้านการเกษตรกรรม หมอพื้นบ้าน การจัดการทรัพยากร ศิลปหัตถกรรม การอยู่อาศัย ซึ่งภูมิปัญญาของชุมชนมีแง่มุมรายละเอียดที่น่าสนใจ นอกจากนี้ประสบการณ์การผ่านร้อนผ่านหนาวของชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่ประสบ ก็ถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคม

2. ผู้นำทางปัญญาของชุมชน หรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพ ได้แก่ ผู้อาวุโส พระ หมอพื้นบ้าน ผู้นำเกษตรกร เป็นต้น ซึ่งจากกรณีตัวอย่างชุมชนที่มีความเข้มแข็งหลายที่ ปราชญ์ชาวบ้านจะมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนดังกล่าว

3. โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ ซึ่งเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น ระบบครอบครัว เครือญาติ สถาบันผู้อาวุโสระบบการเอามือเอาร่างกันในภาคเหนือ การผูกเกลอผูกเสี่ยวกันในภาคอีสาน และภาคใต้ เป็นต้น

4. ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการร่วมกัน เช่น สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรอันเป็นสิทธิการใช้และดูแลรักษาสิ่งที่เป็นทรัพย์สินร่วมของชุมชนสิทธิชุมชนดังกล่าวเป็นตัวควบคุมมิให้สมาชิกในชุมชนใช้ทรัพยากร โดยเสรี โดยขาดการรับผิดชอบต่อส่วนร่วม

5. สถาบันชุมชน ได้แก่ กฎ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม จิตสำนึกร่วม รวมถึงองค์กรชุมชน ที่ควบคุมดูแลให้ชุมชนดำเนินต่อไปตามระบบคุณค่า และระบบคิดเป็น

6. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเทศไทยนอกจากจะมีความหลากหลายทางชีวภาพ ยังมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเป็นที่มาของภูมิปัญญา วิถีคิดที่แตกต่างกันไปตามระบบนิเวศและเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง อันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถ่ายทอดประสบการณ์ ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมโดยรวม

7. กลุ่ม องค์กรที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในภาคประชาสังคม เช่น องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพ นักวิชาการ ที่ดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในประเด็นต่างๆ

เงื่อนไขความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นเหล่านี้ถือว่าเป็น “ทุนทางสังคม” ที่สำคัญของสังคมไทยที่มีอยู่ และการพัฒนาประเทศในที่ผ่านมาได้ทำลายทุนทางสังคมจนลดน้อยลงอย่างหน้าวิตก วิกฤติปัญหาในชนบท ชุมชนล่มสลาย และภาวะวิกฤติของปัญหาปัจจุบันมีความรุนแรงซับซ้อนมิได้เป็นเพียงวิกฤติทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นอาการของปัญหา แต่เป็นวิกฤติทางปัญญาของชนชั้นนำที่นำพาประเทศไปสู่ภาวะล้มสลาย และเป็นวิกฤติทางวัฒนธรรมที่เราถูกผนวกเข้ากับอุดมการณ์ทุนนิยมเสรีในกระแสโลกาภิวัตน์ “ทุนทางสังคม” จะต้องได้รับการพัฒนาทั้งประเทศไม่ว่าจะเป็นสังคมเมือง หรือชนบท จะต้องเร่งพัฒนาทุนทางสังคมที่เหลืออยู่ โครงการเรียนรู้เชื่อมโยงและสนับสนุนให้ทุนทางสังคมในชนบทพัฒนาเป็นทุนทางสังคมของประเทศ ซึ่งจะต้องช่วยกันคิดว่าเราจะเสริมสร้างทุนทางสังคมที่มีอย่างไร และจะนำไปปฏิบัติเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ได้อย่างไร จุดเริ่มต้นคงเป็น การทำความเข้าใจ “ทุนทางสังคม” ของเราอย่างถ่องแท้โดยมองในเชิง “กระบวนการ” ที่มีมติการประวัติศาสตร์ว่า การพัฒนาทุนทางสังคมเป็นมาอย่างไรบ้าง และจะคือ ฐานเชื่อมโยงกันอย่างไร เพราะการเสริมสร้างทุนทางสังคมไม่จำเป็นจะต้องพึ่งแต่ทุนที่เป็นทุน ทรัพย์ แต่เงื่อนไขความเข้มแข็งของชุมชนอาจสามารถเริ่ม ได้จากการสืบสานกระบวนการทำงาน พัฒนาที่มีอยู่ในเบื้องต้น สิ่งเหล่านี้คือ ทุนทางสังคมบนรากฐานวัฒนธรรมไทย (ชุมชนเข้มแข็ง, 2541 : 33-35)

ทุนทางสังคมคือ ค่านิยมที่ไม่เป็นทางการที่มีความสอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามและทำ ให้เกิดความชัดเจนว่า ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่สอดคล้องกับศีลธรรมความดีงาม ก็ไม่น่าจะถือว่าเป็น เรื่องของทุนทางสังคม เพราะทุนทางสังคมเน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดและค่านิยมความเชื่อที่มี ส่วนทำให้บุคคลเกิดความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไว้วางใจกัน หรือต่างตอบแทนกัน ใน บรรทัดฐานและจารีตประเพณีที่ดีงาม และมีความเป็นเครือข่ายที่ปรากฏอยู่ในองค์กร/กลุ่มที่มุ่ง ประโยชน์ต่อส่วนรวม

1.2 องค์ประกอบของทุนทางสังคม

บทความหลากหลายของนิยามความหมาย และมีติในการมองทุนทางสังคม สามารถ จัดเป็นหมวดหมู่ และสรุปลักษณะที่สำคัญๆ ของทุนทางสังคมไว้ 2 กลุ่ม ดังนี้

1.2.1 การมองในเชิง โครงสร้างและหน้าที่

องค์ประกอบของทุนทางสังคมสามารถมองได้ในเชิง โครงสร้างและหน้าที่ โดยการ อธิบายในรูปของระบบและกระบวนการทำงานของทุนทางสังคม ผู้ที่ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ ทุนทางสังคมที่มีลักษณะใกล้เคียงกับเชิง โครงสร้างและหน้าที่ ได้แก่ Bain and Hicks กรอบแนวคิด เกี่ยวกับทุนทางสังคมที่นำเสนอ โดย Bain and Hicks นั้น สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา และ ใช้เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจเกี่ยวกับสาระของทุนทางสังคมได้ชัดเจนมากขึ้น (Social Capital Assessment Tool:SCAT) ในความเห็นของ Bain and Hicks ทุนทางสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค (macro) และระดับจุลภาค (micro)

ในระดับมหภาค ทูทางสังคมจะครอบคลุมบริบทขององค์กรหรือสถาบันต่างๆ ซึ่งจะเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างแบบเป็นทางการ อาทิ รูปแบบของการปกครอง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมาย ระบบความคิด ความเชื่อที่สอดคล้องกับกฎหมาย ระดับของการกระจายอำนาจ และระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย Bain and Hicks (1998, อ้างถึงใน วรวิมล โรมรัตน์พันธ์, 2548 : 51-53)

ในระดับจุลภาค ทูทางสังคมถือเป็นศักยภาพของการรวมตัวขององค์กรในแนวนอน รวมทั้งเครือข่ายในการพัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ อันได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับสาระหรือวิถีคิด ความเข้าใจ และการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ของประชาชน (cognitive) และเรื่องของการโครงสร้าง (structural) (Uphoff, 1996) จะเห็นได้ว่า ทูทางสังคมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสาระหรือวิธีการคิด (values) ความเชื่อ (beliefs) ทศนคติ (attitudes) พฤติกรรม (behavior) และบรรทัดฐานทางสังคม (social norms) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับการให้คุณค่า ซึ่งจะประกอบด้วยเรื่องของความไว้วางใจ (trust) ความสามัคคี (solidarity) และการต่างตอบแทน (reciprocity) คุณค่าเหล่านี้ถือเป็นค่านิยมร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน และถือเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ส่วนรวมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

ส่วนทูทางสังคมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างนั้น การศึกษาได้สะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบและระดับการปฏิบัติของสถาบันท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่สามารถสนองตอบต่อการทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา ทูทางสังคมในลักษณะดังกล่าว มักจะเกิดในองค์กรเนวราบและมีความเป็นเครือข่าย และสิ่งที่มีมักจะเห็น หรือเกิดขึ้นตามมาในองค์กรเนวราบและเครือข่ายดังกล่าว ก็คือกระบวนการตัดสินใจที่มีความโปร่งใส การมีผู้นำที่รับผิดชอบ และมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนเอง เพื่อสนองตอบต่อประโยชน์ของส่วนรวม Bain and Hicks (1998, อ้างถึงใน วรวิมล โรมรัตน์พันธ์, 2548 : 51-53)

โดย Bain และ Hicks พยายามชี้ให้เห็นถึงมิติต่างๆ ของทูทางสังคม โดยเฉพาะในระดับจุลภาค มีการนำเสนอถึงระบบคิดที่อยู่ในรูปแบบของสาระหรือวิถีคิด ความเข้าใจ และการเรียนรู้ของประชาชน หรือสมาชิกในองค์กร ในขณะที่เดียวกัน ก็ได้นำเสนอถึงวิถีปฏิบัติที่อยู่ในรูปของ

โครงสร้างหรือความสัมพันธ์ของสถาบันท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งทั้งสองส่วนนี้ (ระบบคิดและวิธีปฏิบัติ) มีความสัมพันธ์ต่อกัน

นอกจากนั้น Bain และ Hicks ยังได้นำเสนอทุนทางสังคมในระดับมหภาค ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการขององค์กรหรือสถาบันต่างๆ ซึ่งอาจจะถือได้ว่า เป็นเสมือนสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อระดับจุลภาคด้วย

ดังนั้น ในการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับทุนทางสังคม หากประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดดังกล่าว โดยประยุกต์ระบบคิดและวิธีปฏิบัติในระดับจุลภาคไปใช้กับระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร และชุมชน รวมทั้งเครือข่ายในขณะเดียวกัน ก็ประยุกต์เอาความสัมพันธ์แบบเป็นทางการขององค์กรและสถาบันต่างๆ ในระดับมหภาคให้เป็นเสมือนสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร ชุมชน หรือเครือข่าย ก็จะทำให้การศึกษาทุนทางสังคมมีความชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น

1.2.2 การมองในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์

องค์ประกอบของทุนทางสังคมสามารถมองได้ในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์ โดยการนำเสนอทุนทางสังคมในลักษณะเป็นภาพรวมหรือมีการบูรณาการของสิ่งต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้น จากการศึกษาได้พบว่าผลการศึกษาทุนทางสังคมของไทยที่ดำเนินการ โดยสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (2545) มีลักษณะการนำเสนอภาพรวมของทุนทางสังคมในเชิงบูรณาการหรือเชิงผลลัพธ์ โดยกล่าวถึงลักษณะรวมของทุนทางสังคมในแง่มุมต่างๆที่เกิดขึ้น ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.2.2.1 ศาสนธรรม หรือหลักธรรมในศาสนา เป็นเครื่องชี้แนะบุคคลให้มีความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อกัน และใช้หลักการทางศาสนานั้นๆ มาสร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคม เช่น ในพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนให้คนละเว้นความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การทำความดีด้วยการให้ทาน เสียสละ รักษาศีล และมีจิตใจที่สงบ มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทุนที่สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคมได้

1.2.2.2 สำนึกในท้องถิ่น การที่บุคคลในชุมชนมีจิตสำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นของตน ปรารถนาที่จะเห็นการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จึงมีความตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกันโดยยึดส่วนรวมเป็นใหญ่

1.2.2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของชุมชน และประยุกต์ขึ้นมาใหม่ในการสร้างและจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

1.2.2.4 ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ได้แก่ การนำบุคคลที่เป็นผู้นำปราชญ์ท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์และศาสตร์ต่างๆ มาให้ความรู้ และถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชน เป็นการสร้างทุนทางสังคมในระดับบุคคล

1.2.2.5 ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรในท้องถิ่นทั้งดิน น้ำ ป่าภูเขา ที่สามารถนำมาใช้สอยให้กับชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด พร้อมมีกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างเหมาะสม

1.2.2.6 วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน ที่จะนำเสนอในรูปแบบที่สร้างความภูมิใจให้กับชุมชนและเป็นวิถีชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง

1.2.2.7 ความเอื้ออาทร นับว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง ที่คนในสังคมจะต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งความเอื้ออาทรนี้ เป็นพลังที่สำคัญยิ่งของทุนทางสังคม

โดยองค์ประกอบของทุนทางสังคมดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับทุนทางสังคมประเภทต่างๆ ที่ทางกองทุนเพื่อสังคมได้กำหนดไว้ อาทิ ทุนปัญญา (Spiritual Capital) ทุนมนุษย์ (Human Capital) ทุนทางวัฒนธรรม (Culture Capital) กองทุนสาธารณะ (Public Fund) และพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Public Space or Culture Space) (วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2548 : 51-59)

1.3 ประโยชน์และความสำคัญของทุนทางสังคม

ประโยชน์และความสำคัญของทุนทางสังคมปรากฏในการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ ดังเช่น Putnam (2000) กล่าวถึงประโยชน์ของทุนทางสังคมในรูปของเครือข่ายที่เกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนว่า มีอยู่หลายประการ อาทิ

1.3.1 ทำให้เพิ่มศักยภาพในการทำงาน และช่วยลดต้นทุนในการทำงานได้มากกว่าที่จะปลีกตัวไปทำแบบปัจเจกชน

1.3.2 ทำให้เกิดจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกัน หรือการต่างตอบแทน (reciprocity) ซึ่งทำให้องค์กรชุมชนแข็งแรงและมีพลังมากขึ้น ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับกระบวนการรักษาชื่อเสียง และการยอมรับจารีตประเพณีของชุมชนนั้นๆ ด้วยว่ามีมากน้อยเพียงใด

1.3.3 เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่าย ทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็ว

1.3.4 มีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีต มาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อสร้างเพื่อสร้างความร่วมมือในอนาคต

Putnam มองว่า การทำงานร่วมกันในชุมชนเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสิ่งทีเอื้อให้เกิดทุนทางสังคมยังคงมีอยู่ในชุมชน (stock of social capital) อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า ในอีกแง่มุมหนึ่งนั้น ทุนทางสังคมจะทำให้ชุมชนมีพลังเพียงพอที่จะทำในเรื่องต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้น โดย Putnam ได้อธิบายว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญอย่างน้อยอีก 2 ประการคือ

ประการแรก ทุนทางสังคมทำให้คนสามารถแก้ปัญหาได้ง่ายขึ้น ผู้คนอาจจะดีขึ้นถ้าพวกเขามีความร่วมมือกัน และมีการแบ่งปันกัน

ประการที่สอง ทุนทางสังคมช่วยลดอุปสรรคในการทำงานให้ชุมชน ทำให้ชุมชนอยู่กันอย่างสันติและมีความสงบมากขึ้น ทั้งนี้ เมื่อคนในชุมชนมีความรู้สึกไว้วางใจกัน ก็จะทำให้เกิดการ

ปฏิสัมพันธ์ที่มีการทำเป็นกิจวัตรประจำวันของประชาชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางสังคมที่ประชาชนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ (วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2548 : 63-64)

1.4 กรอบความคิดและกระบวนการทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมซึ่งประกอบด้วยระบบคิดและวิถีปฏิบัตินั้น อาจจะนำมาพิจารณาในมิติที่เป็นกระบวนการได้เช่นกัน และการศึกษาทุนทางสังคมในรูปของกระบวนการดังกล่าว ก็มีความเหมาะสมและน่าจะก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้มีเหตุผลอย่างน้อย 3 ประการที่สามารถนำมาสนับสนุนได้ คือ

1.4.1 เพื่อเป็นการจัดระบบความคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมให้เป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จากที่เคยมีความหลากหลาย ทั้งที่เป็นรูปธรรม และเป็นนามธรรม หรือจากเดิมที่บางครั้งพูดถึงทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นเหตุ หรือบางครั้งก็พูดถึงทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นผล การพิจารณาทุนทางสังคมในมิติที่เป็นกระบวนการ จะทำให้การอธิบายสามารถครอบคลุมความหมายของทุนทางสังคมได้ ทั้งในส่วนที่เป็นเหตุและส่วนที่เป็นผล รวมทั้งในส่วนที่เป็นกระบวนการ

1.4.2 เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการบูรณาการความหมาย และแนวความคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมที่ยังอยู่อย่างกระจัดกระจาย ให้มีจุดร่วมกันในการอธิบาย เพราะทั้งความหมายและแนวความคิดมีมิติที่ต่างกัน อาทิ การมองในมิติของทรัพยากรหรือทรัพยากรธรรมชาติ การมองในมิติของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาความรู้ การมองในมิติที่เป็นพลังในการขับเคลื่อนทางสังคม การมองในมิติของค่านิยม จริตประเพณี การต่างตอบแทน การเกื้อกูล ความเอื้ออาทร ความไว้วางใจ ความสามัคคี และการมีส่วนร่วม ฯลฯ ดังนั้น การบูรณาการให้ความหมาย และแนวความคิดที่อยู่ในมิติต่างๆ เข้ามาอยู่ในระบบเดียวกัน เพื่อให้สามารถอธิบายให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ก็จะช่วยให้ภาพของทุนทางสังคม และความเข้าใจในทุนทางสังคมเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

1.4.3 การจัดระบบความคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมให้เป็นหมวดหมู่ อยู่ในรูปของกระบวนการ การบูรณาการความหมาย และแนวความคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมให้เป็นระบบเดียวกัน จะช่วยให้การอธิบายถึงเหตุผลว่า ทุนทางสังคมคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร หรือจะสร้างให้เกิดขึ้นได้อย่างไร ด้วยวิธีการใด ภายใต้งैอน ไชอะไร และผลที่เกิดจากการมีทุนทางสังคมได้ส่งผล

กระทบหรือสร้างพลังให้แก่สังคมหรือชุมชนได้อย่างไร สิ่งเหล่านี้นับว่าจะเป็นโยบายที่ต่อวงวิชาการและการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคมให้มีมากยิ่งขึ้น

กรอบความคิดดังกล่าว จะเป็นกรอบความคิดในการศึกษาและวิพากษ์ทุนทางสังคม ที่สามารถมีมุมมองในมิติที่หลากหลาย ทั้งนี้ เพื่อความชัดเจนในการพัฒนาและการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม ที่มีแนวโน้มที่จะได้รับการประยุกต์ใช้มากขึ้น กรอบความคิดของกระบวนการทุนทางสังคมที่จะนำมาใช้ศึกษากระบวนการทุนทางสังคมดังนี้ จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนที่เป็นกระบวนการ 2) ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ

1. ส่วนที่เป็นกระบวนการทุนทางสังคม ประกอบด้วย 3 ส่วน อันได้แก่

1.1 ส่วนที่เป็นระบบคิด จะเป็นส่วนที่มีความเป็นนามธรรมสูง ระบบคิดดังกล่าว จะมีทั้งส่วนที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม อัน ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่ปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนได้สืบทอดมาจากบรรพชนในอดีต นอกจากนั้น ระบบคิดอีกส่วนหนึ่งอาจจะมาจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ในปัจจุบัน ซึ่งก็รวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่ สำหรับสาระหลักที่อยู่ในระบบคิดดังกล่าว ได้แก่ ระบบคิดที่เกิดจากค่านิยมที่มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน ฯลฯ เป็นต้น

1.2 ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ จะเป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์กับส่วนที่เป็นระบบคิด นั้นหมายความว่า เมื่อปัจเจก กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนมีระบบคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระบบคิดดังกล่าวก็จะส่งผลให้สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทร และมีความร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น

1.3 ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ จะเป็นส่วนที่เกิดจากผลของการที่สมาชิกมีระบบคิดและวิธีการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวอาจจะอยู่ในรูปของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือเป็นทุนในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิ ทุนที่เป็นตัวเงิน (ทุนในรูปของกองทุนชุมชน) ทุนมนุษย์ (แรงงานที่มีการลงแขกเอาแรงช่วยเหลือกัน) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (มีป่าไม้ที่เป็นป่าของชุมชน) ทุนภูมิปัญญา (มีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน) โดยที่ทรัพยากรหรือ

ทุนต่างๆเหล่านี้ เป็นของชุมชนหรือเป็นของสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงและมาใช้ประโยชน์ได้

2. ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอกต่างๆที่เป็นรูปธรรม (เงินทุนจากภายนอก เครื่องมือที่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก บุคลากร หรือนักวิชาการจากภายนอก) และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่างๆจากภายนอก) รวมทั้งผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีจากภายนอกที่มีผลกระทบต่อระบบคิด และวิถีปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน

การวิเคราะห์กระบวนการทุนทางสังคมจะวิเคราะห์ในหลายระดับ อาทิ ระดับปัจเจก ระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม องค์กร สถาบัน ชุมชน และเครือข่าย โดยจะพิจารณาว่า การกระจายของทรัพยากร หรือทุนประเภทต่างๆ ในแต่ละระดับเป็นไปในลักษณะใด มีการกระจายอย่างทั่วถึงหรือไม่ รวมทั้งการวิเคราะห์เชื่อมโยงหาความเกี่ยวพันระหว่างระดับต่างๆด้วยว่า มีความเกี่ยวพันหรือมีอิทธิพลต่อกันมากน้อยเพียงใด (วรวิฑูรี โธมรัตน์พันธ์, 2548 : 82-87)

1.5 แนวทางการจัดการทุนทางสังคม

แนวทางในการจัดการทุนทางสังคมที่สามารถควบคุมได้เป็นการจัดการที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบภายใน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ประกอบในระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งก็อาจรวมถึง องค์กร และชุมชนด้วย สำหรับแนวทางการจัดการทุนทางสังคมในระดับปัจเจก องค์กร และชุมชนนั้นจะเป็นการจัดการด้วยการปรับระบบคิดอันจะนำไปสู่การสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่อยู่บนฐานของความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และความเอื้ออาทรต่อกันของกลุ่มบุคคล โดยกระบวนการยกระดับจิตใจของบุคคลที่มีต่อสาธารณะด้วยกระบวนการปลูกจิตสำนึก ในการนำเสนอกระบวนการปลูกจิตสำนึกดังกล่าว จะประกอบไปด้วยสาระสำคัญดังนี้

1.5.1 ขอบเขตนิยามความหมายคำว่า จิตสำนึก (Consciousness)

ลักษณะ วิธนาภรณ์ (2545 : 30) ให้องค์ประกอบของจิตสำนึกที่สำคัญ ดังนี้

1.5.1.1 ส่วนที่เป็นองค์ประกอบด้านความคิด (cognition) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิดที่เป็นส่วนของการรู้หรือเกิดความรับรู้ของจิตสำนึกเป็นหลัก เช่น การรับรู้ (perception) ความทรงจำ (memory) ความมีเหตุผล (reasoning) และการใช้ปัญญา (intellect)

1.5.1.2. ส่วนที่เป็นองค์ประกอบด้านท่าทีความรู้สึก (affection) เป็นส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งจะเป็่็นสิ่งกระตุ้น “ความคิด” อีกต่อหนึ่ง เป็นส่วนของความรู้สึกทางจิตใจ จิตสำนึกที่รวมเอาความรู้สึกของบุคคลในด้านบวกหรือด้านลบ เป็นต้น

1.5.1.3. ส่วนที่เป็นองค์ประกอบทางการปฏิบัติหรือการกระทำ เป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดแนวโน้มในทางปฏิบัติ หรือปฏิบัติตอบสนองเมื่อมีสิ่งเร้าที่เหมาะสม ซึ่งส่วนนี้ต้องอาศัยความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (concept) เกี่ยวกับสิ่งนั้นเป็นพื้นฐาน

1.5.2 การสร้างจิตสำนึกของบุคคลในสังคม

อัลทูเซอร์ (Althusser) (อ้างถึงใน กิตติมา สุรสนธิ์, 2529 : 119) นักทฤษฎีทางจิตสำนึกมองว่า “จิตสำนึกเป็นผลผลิตแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคม” ซึ่งแนวทางในการพัฒนาปัจจุบันจะเน้นจากบุคคลเป็นอันดับแรก ดังนั้น การศึกษาถึงการเกิดจิตสำนึกในบุคคล เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจิตสำนึกเป็นคุณสมบัติที่คงคุณภาพความดีงาม ทำให้สามารถเป็นผู้รู้จักตนเองและเข้าใจสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยตนเองสามารถเข้าไปแก้ไขและควบคุมสถานการณ์นั้นได้ ซึ่งจิตสำนึกอันดับแรกของมนุษย์ คือ การที่จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยการประกอบอาชีพ การสร้างสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่นและการคาดคะเนอนาคตของตนเองและผู้เกี่ยวข้อง โดยมีปัจจัยพื้นฐานการเกิดจิตสำนึก ดังนี้

1.5.2.1 การได้รับข้อมูลข่าวสาร การที่บุคคลดำรงตนในสังคม ต้องมีการรับรู้เรื่องราว เพื่อนำไปใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวัน ข้อมูลข่าวสารที่รับมาจะก่อตัวการสำนึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคมของการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น คนไทยซึ่งเป็นคนในสังคมเกษตรกรรมจะต้องติดตาม ข่าวสารสภาพของน้ำ ซึ่งขณะนี้เป็่็นปัญหาสำคัญต่อการผลิตด้านการเกษตรอย่างยิ่ง ดังนั้น การรณรงค์เรื่องประหยัดน้ำจึงเป็่็นจิตสำนึกที่คนไทยได้ตระหนักกัน

1.5.2.2 การเรียนรู้ บุคคลจะเกิดการเรียนรู้ได้ 2 ทาง คือ จากประสบการณ์ทางอ้อมโดยได้รับการถ่ายทอด และการเรียนรู้จากประสบการณ์ทางตรง โดยการปฏิบัติด้วยตนเอง (วรวิฑูรี โธมรัตน์พันธ์, 2548 : 111-113)

1.6 กระบวนการเกิดจิตสำนึก

เมธี ปิณฑานานท์ (อ้างถึงใน สุภาพันท์ สังข์คร, 2543 : 60) กล่าวถึงกระบวนการเกิดจิตสำนึก มี 5 ลำดับ คือ

1.6.1 ความรู้สึก มีความรู้สึกสะอึกใจจากสิ่งทีตนกระทำอยู่ หรือเคยมีประสบการณ์เกิดการยังคิดในคำนิยามที่ตนมีอยู่

1.6.2 ความคิดเห็น แบ่งเป็นหลายประเภท คือ

1.6.2.1 เป็นความคิดเห็นอย่างมีระดับด้วยกัน คือ ระดับความจำ การแปลความ การประยุกต์ใช้ การตีความ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมิน

1.6.2.2 เป็นความคิดแบบวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งแยกแยะข้อเท็จจริง จากความคิดเห็นส่วนตัวมีอคติ ซึ่งบางครั้งอาจไม่ถูกต้อง และข้อขัดแย้งออกจากสิ่งที่เป็นสัจจะหรือข้อเท็จจริงรวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ การโฆษณาชวนเชื่อ และพฤติกรรมที่ทำตามๆกันมา เป็นต้น

ส่วนที่เป็นขั้นตอนความคิดเห็นนี้จะปรากฏออกมา เนื่องจากที่เราเกิดรู้สึกสะอึกใจ ซึ่งจะเกิดความรู้สึกและเป็นความคิดเห็นประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือบูรณาการกันได้

1.6.2.3 การติดต่อสื่อสารและการถ่ายทอด สามารถทำได้โดยคำพูดโดยทางอื่น เช่น การส่งข่าวโดยถ้อยคำที่เขียน การฟัง การวาดรูป การถาม การใช้ข้อมูล และรับข้อมูลป้อนกลับ การแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง เป็นต้น

1.6.2.4 การเลือกเชื่อและเกิดศรัทธา ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาหาข้อสรุปจากทางเลือกต่างๆ มีการพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องต่างๆ ทั้งที่ชอบและไม่ชอบ เลือกการกำหนดเป้าหมาย การรวบรวมข้อมูล การแก้ปัญหา การวางแผน และการเลือกอย่างอิสระสำหรับขั้นตอนนี้ เมื่อได้มี

การติดต่อสื่อสารและถ่ายทอดกันแล้ว การเห็นพ้องต้องกัน การสนับสนุนกัน การนิยมน่วมกัน จะทำให้คนเลือกเชื่อและเกิดศรัทธาในการพึ่งตนเอง ว่าเป็นสิ่งที่ดีและยึดมั่นไว้ไวใจ

1.6.2.5 การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่ทำตาม ซ้ำกับที่เคยทำหรือจากที่เลือกใหม่ เมื่อมาถึงขั้นตอนนี้ จะเกิดความเชื่อถือศรัทธาในพฤติกรรม ซึ่งก็จะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ ของบุคคลนั้น (วรวิมล โอรรัตน์พันธ์, 2548 : 115-116)

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทุนทางสังคมนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการจัดการทุนทางสังคมภายในชุมชนบ้านดอนมะขาม เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงความหมาย องค์ประกอบ ประโยชน์และความสำคัญ กระบวนการ และแนวทางการจัดการทุนทางสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาทุนทางสังคมและแนวทางในการตั้งคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนมะขาม

2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ไพโรจน์ สุบสัมฤทธิ์ (2541:241) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการ การดำเนินงาน รวมถึงประชาชน กับองค์กรภาครัฐ หรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้นๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผนและปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองความต้องการ หรือแก้ไขปัญหาของประชาชนในชุมชน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชน ครอบคลุมการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่เริ่มต้นของการวางแผน ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผนและประเมินผลนั้น หมายความว่า การวางโครงการใดก็ตาม จะต้องเริ่มต้นด้วยการปรึกษาหารือกัน เพื่อวิเคราะห์หรือชี้ชัด (Identity) ตัวปัญหาไม่ได้ และประชาชนจะต้องมาร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและหาวิธีแก้ปัญหาก็เห็นว่าเป็นไปไม่ได้ ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติ การประเมินผลแล้วเสร็จก็เริ่มชี้ชัดปัญหา และวางโครงการใหม่ เป็นวงจรอย่างนี้เรื่อยไป การที่ประชาชนจะกระทำสิ่งนี้ได้ เข้าต้องได้รับรู้หรือเข้าถึงโครงการ

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531:11-15) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยทั่วไปหมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของ โครงการหรืองานพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้น จักต้องได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้น จะตรงกับความต้องการแท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับผลประโยชน์เสมอหน้ากัน โดยได้ระบุดังกระบวนการพัฒนาชนบทว่ามี 5 ขั้นตอน คือ

2.1.1 การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับ ก่อนหรือหลัง ชาวบ้านต้องรู้ถึงปัญหาของตนเอง มิใช่ให้คนภายนอกมาชี้ปัญหา

2.1.2 การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา

2.1.3 การมีส่วนร่วมในการเลือกวิถีและวางแผนในการแก้ปัญหา

2.1.4 การมีส่วนร่วมดำเนินการตามแผน เช่น การสละแรงงาน และทรัพยากรต่างๆ

2.1.5 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543 : 141) กล่าวว่า ความหมายของการมีส่วนร่วมมี 2 ลักษณะ คือ

2.1.1 การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด โครงการ ได้แก่ การร่วมค้นหาการวางแผน รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีและวัฒนธรรมชุมชน

2.1.2 การมีส่วนร่วมทางการเมือง การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และ โครงสร้างที่

ประชาชนในชนบท สามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

เฉลียว บุรีภักดีและคณะ (2545 : 114) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง บุคคลสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาอันเป็นกระบวนการขั้นต้น ของการวางแผนพัฒนา หลังจากที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์และแผนงานร่วมกัน และปฏิบัติตามแผนงานร่วมกันแล้วยังมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์รวมทั้งการควบคุมประเมินผลโครงการ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในทัศนคติของ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2540:21) ได้กล่าวว่า เป็นการมีส่วนร่วมในแง่การสมทบแรงงาน วัสดุ เงิน ร่วมคิด วางแผน ร่วมกันทำ แต่การมีส่วนร่วมในปัจจุบันและอนาคตจะเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมบำรุงรักษา มากกว่าการร่วมสมทบในรูปแบบอื่นๆ

การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ ที่ สากล สติวิทยานันท์ (2540:38) ได้เสนอไว้ดังนี้

2.1.1 ความสนใจและความห่วงใยกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดความสนใจและความหายกังวล ส่วนบุคคลที่บังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2.1.2 ความเดือดร้อนและความไม่พอใจร่วมกัน ที่มีอยู่ต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผนและลงมือกระทำร่วมกัน

2.1.3 การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มการกระทำที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นกระบวนการที่สมาชิกของชุมชนมีการกระทำร่วมกันในการแสดงให้เห็นถึงความต้องการเข้าร่วม ความสนใจเข้าร่วม และการดำเนินการร่วมกัน ในการปรับปรุง พัฒนาสภาพในชุมชน และเพิ่มอำนาจใจการต่อรองทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ

2.2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวคิดการพัฒนาประเทศที่เปลี่ยนจากการเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นการพัฒนาคนหรือให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ที่ปรากฏชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังเป็นหน้าที่ที่รัฐจะต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศมากขึ้น ทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มชน ชมรม สมาคมมูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2540:4)

กิจกรรมที่มีการเข้าร่วมของประชาชนในการคิดแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของชุมชนนี้สามารถกระทำได้โดยตรง โดยการวางแผนโครงการ ร่วมปฏิบัติงานในลักษณะของการเสียดสแรงงาน บริจาคเงิน วัสดุสิ่งของ และร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลงานด้วยความสมัครใจ ตลอดจนร่วมในการบำรุงรักษาสาธารณประโยชน์ในชุมชน หรืออาจร่วมโดยผ่านตัวแทน เช่น ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือองค์กรอื่นๆ ที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ความจำเป็นในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งยังมีความเร่งด่วนมากขึ้น เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลายด้าน

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังที่ นิสากร สิงห์เสนี (2541:21) เสนอไว้คือ

2.2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการหาสาเหตุของปัญหา ระบุปัญหาและความต้องการของชุมชนเอง

2.2.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม คือ การร่วมกันวางแผนโครงการดำเนินกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาด้านสมาชิกในชุมชนเอง

2.2.3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนแบ่งสรรผลประโยชน์จากโครงการที่ทำขึ้น

2.2.4 การติดตามและประเมินผลจะทำให้ประชาชนได้มีการประเมินว่าผลงานที่ทำลงไปนั้น ได้ผลดีหรือ ได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงไร

ซึ่งคล้ายคลึงกับ ปาฐกถา วลัยเสถียร (2543:26) ที่ได้เสนอรูปแบบของกระบวนการการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอนคือ

2.2.1 การวางแผน ซึ่งประกอบด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดการใช้ทรัพยากร การติดตามและประเมินผล

2.2.2 การดำเนินกิจกรรม ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรและควบคุมทางการเงิน

2.2.3 การใช้ประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำกิจกรรมใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

2.2.4 การได้รับประโยชน์ โดยประชาชนต้องได้รับแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ฐานที่เท่าเทียมกัน

อุดม ชิดมณี (2540 : 18-22) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ 7 ขั้นตอน คือ การสำรวจ ขั้นตอนการศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา การปฏิบัติตามโครงการ และการพิจารณาทบทวน โครงการที่ทำลงไปแล้ว

จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่จะมีขั้นตอนที่ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอน เป็นที่น่าสังเกตว่าส่วนใหญ่จะกล่าวถึงเฉพาะการร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งในทางปฏิบัติควรร่วมรับทั้งผลประโยชน์ และความรับผิดชอบที่จะเกิดขึ้นด้วย

2.3 ปัจจัยและเงื่อนไขการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2547 : 12) กล่าวถึงเงื่อนไขด้านประชาชนในการมีส่วนร่วมอย่างน้อย 3 ประการคือ ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม

ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม นอกจากความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังขึ้นกับเงื่อนไขดังต่อไปนี้ ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรม ประชาชนต้องไม่เสียเงิน ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปที่เขาประเมินผลตอบแทนที่จะได้รับ ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น ประชาชนต้องสามารถสื่อสารรู้เรื่องทั้งสองฝ่ายและประชาชนต้องไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคมหากจะมีส่วนร่วม

ชัยชนะ สุทธิวรชัย (2544 : 31) ได้เสนอเงื่อนไขการมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดการพัฒนา มี 3 ประการคือ

2.3.1 ความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งอาจเป็นองค์การพัฒนารัฐ องค์การเอกชน นักวิชาการ และนักพัฒนาในรูปของการช่วยเหลือด้านการเงิน การเมืองและความรู้

2.3.2 ความพร้อมภายใน เช่น ผู้นำ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและกายภาพ โอกาสเข้าร่วมวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

2.3.3 การบำรุงรักษา เช่น ในรูปของสิ่งของจิตใจ การบริหารและการจัดการองค์กรและกิจกรรม ตลอดจนการแทรกแซงจากภายนอก

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543 : 28) ได้กล่าวถึงปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนใน 3 ด้านคือ

2.3.1 ปัจจัยด้านภาครัฐ กลไกของภาครัฐทั้งในระดับนโยบาย มาตรฐานและระดับการปฏิบัติต้องเอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.3.2 ปัจจัยด้านประชาชน ประชาชนต้องมีสำนึกต่อปัญหา มีสำนึกต่อความสามารถและภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาซึ่งเป็นผลประ โยชน์จากประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมทั้งมีการสร้างพลังเชื่อมโยงในรูปกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และประชาคม

2.3.3 ปัจจัยด้านนักพัฒนาและองค์กรพัฒนา ต้องมีบทบาทกระตุ้น ส่งเสริม เอื้ออำนวยกระบวนการพัฒนา สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร และทรัพยากร ตลอดจนร่วมเรียนรู้จากชุมชนด้วย

2.4 อุปสรรคของการมีส่วนร่วม

สมบูรณ์ อำพนพนารัตน์ (2542 : 30) ได้กล่าวถึงอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสามารถจำแนกได้ 3 ระดับคือ

2.4.1 อุปสรรคที่เกิดจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งเป็นแหล่งร่วมศูนย์อำนาจไม่ว่าจะเป็นด้านนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนไม่ให้มีโอกาสรับรู้ขั้นตอนและกระบวนการในการวางแผนตัดสินใจ จนไม่สามารถพัฒนาทักษะได้เมื่อถูกนำเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา อนึ่งทัศนคติ ค่านิยมและทักษะของคนแล้วตีความว่าประชาชนต้องเข้าใจและการประเมินผลของเจ้าหน้าที่แต่ละบุคคล โดยองค์กรของรัฐมีฐานความคิดว่าตัวโครงการหรือกิจกรรมต้องบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยไม่คำนึงถึงการพัฒนาด้านในชุมชนและเปิดโอกาสให้ประชาชนรับรู้หรือเกี่ยวข้องแต่อย่างใด ส่วนการปรับเปลี่ยน โยกย้ายตำแหน่งและประสิทธิภาพความรับผิดชอบต่องานพัฒนาของเจ้าหน้าที่รัฐก็ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อชุมชนโดยตรง

2.4.2 อุปสรรคที่เกิดจากชุมชนยังขาดความพร้อมและมีข้อบกพร่องในหลายประการ เช่น การขาดองค์กรท้องถิ่นที่เหมาะสมจึงขาดผู้อุทิศตนและเวลาแก่งานชุมชนอย่างเต็มที่ จนขาดทักษะการทำงานและขาดการติดต่อสื่อสารที่ดี นับเป็นอุปสรรคประการหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้รับความรู้ไม่เพียงพอ ก่อให้เกิดปัญหาการสื่อความหมาย การทำความเข้าใจ การขอความคิดเห็นและความคิดริเริ่มใหม่ๆ ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันและทำให้เกิดกลุ่มแตกแยกในที่สุด ความแตกต่างกันในกลุ่มชนและผลทางเศรษฐกิจในชุมชนก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิดค่อนข้างมาก ซึ่งนับว่าเป็นความลำบากในการกำหนดความต้องการลำดับความสำคัญและการแบ่งสรรทรัพยากรในชุมชน ส่วนการทุจริตและความยากจน นับเป็นอุปสรรคทำให้ประชาชนขาดโอกาสการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และการไม่ได้รับผลตอบแทนอย่างชัดเจน

2.4.3 อุปสรรคที่เกิดจากสังคม จะเกิดขึ้นในระดับความสัมพันธ์ของสังคม ซึ่งพิจารณาได้ใน 3 ด้านคือ ด้านการเมือง ด้านกฎหมาย และระบบราชการซึ่งผลจากอุปสรรคทั้ง 3 จะก่อผลให้เกิดกิจกรรมมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของแผนกิจกรรมทางราชการ

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนไปใช้ประโยชน์ในการลงภาคสนาม เพื่อสังเกตกระบวนการและวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนบ้านดอนมะขามในการพัฒนาชุมชนให้ ยั่งยืน โดยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านที่มีความต้องการพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งขึ้น

3. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงคือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริส ี่แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อน วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

คุณลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง คือ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ใน ทุกระดับและตลอดเวลา โดยมีแนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ที่เรียกว่า มรรคมีองค์ 8 ประการ มีแนวคิดที่สำคัญได้แก่

สัมมาทิฐิ	ความเห็นชอบ
สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ
สัมมาวาจา	วาจาชอบ
สัมมากัมมันตะ	ประกอบการงานชอบ
สัมมาอาชีวะ	ประกอบอาชีพชอบ
สัมมาวายามะ	ความพยายามชอบ

สัมมาสติ

ระลึกชอบ

สัมมาสมาธิ

ตั้งใจชอบ

สุเมธ คันติเวชกุล (2542 : 53) ได้สรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงหรือระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ว่า หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศหรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เรามีได้เป็นเจ้าของและเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือความสามารถในการดำรงชีวิตได้โดยไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณคนตามฐานะ ตามอัตภาพและที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด

นิคม มูลิกะกามะ (2542 : 263) ให้ความเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางพัฒนาตามทฤษฎีใหม่ ที่ทำให้ประเทศไทยอยู่ในสังคมโลกได้อย่างสง่างามน่าภูมิใจ โดยที่สามารถผลิตทรัพยากรได้ตามภูมิปัญญา และเทคโนโลยีแบบไทย มีความพอเพียงในครอบครัว ชุมชนมีความเข้มแข็งช่วยเหลือตนเองได้ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในศาสนาที่มีสังคมที่สงบสุข กินคืออยู่ดีขึ้น การผลิตอุดมสมบูรณ์พอเพียงที่จะค้าขายไปยังต่างประเทศ

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย (2543 : 257) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เป็นปรัชญาของการพัฒนาตามกระแสเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีฐานคิดสำคัญที่การพัฒนาคนในชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการจรรโลงรักษาวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้การพัฒนาคนจะต้องเริ่มที่การพัฒนาความคิดและจิตใจของคนให้รู้จักกินรู้จักใช้ตามอัตภาพและความจำเป็นในการดำรงชีวิต

ประเวศ วะสี (2542 : 4-6) ให้ความเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่าไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ผลิต ไม่ส่งออก ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค แต่หมายถึงการที่มนุษย์เรามีความพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกัน คือ

3.1.1 พอเพียงสำหรับทุกคน

3.1.2 จิตใจพอเพียง

3.1.3 สิ่งแวดล้อมพอเพียง

3.1.4 ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง

3.1.5 ปัญญาพอเพียง

3.1.6 อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง

3.1.7 มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่ขูดขาก เดียวจนเดี้ยวรวย

ซึ่งเมื่อทุกอย่างเกิดความพอเพียง ก็จะทำให้เกิดความสมดุล คือ ความปกติและยั่งยืน ซึ่งอาจจะเรียกในชื่ออื่นๆ ได้ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐานเศรษฐกิจสมดุล หรือเศรษฐกิจบูรณาการ เป็นต้น

3.2 เศรษฐกิจพอเพียง หลัก 5 ประการ

คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติแก่ประชาชน โดยยึดหลัก “ทางสายกลาง” ท่ามกลางมรสุมเศรษฐกิจที่ต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบัน เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายสรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

3.2.1 ความพอเพียง คือ รู้จักพอประมาณ พออยู่ พอมี พอกิน พอใช้ ประหยัด และไม่เบียดเบียนผู้อื่น

3.2.2 ความมีเหตุผล คือ ตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดความพอเพียงต้องใช้เหตุผลและพิจารณาด้วยความรอบคอบ

3.2.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือ เตรียมใจให้พร้อมรับผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

3.2.4 การมีความรู้ คือ นำความรู้มาใช้ในการวางแผนและดำเนินชีวิต

3.2.5 การมีคุณธรรม คือ มีความซื่อสัตย์สุจริต และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3.3 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสมดุลแห่งชีวิต

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระราชทานให้คนไทยใช้เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดสมดุลในชีวิต ในครอบครัว ในโรงเรียน ในประเทศชาติ ในประเทศ โดยตั้งสมมติฐานว่าทุกสิ่งอนิจจัง ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลง ทั้งปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงมาจากนอกประเทศกับในประเทศ นอกโรงเรียนกับในโรงเรียน นอกครอบครัวกับในครอบครัว แล้วทรงชี้ว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลกระทบ 4 ด้านด้วยกัน คือ ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และทางวัฒนธรรม ผลกระทบทางวัตถุอาจจะหมายถึง ทางเศรษฐกิจทางการเงินก็ได้ ส่วนผลกระทบทางสังคม ให้นึกถึงความเข้มแข็งของโรงเรียนท่านที่ไม่มีเด็กติดยาเสพติดเลย หมายถึง โรงเรียนที่มีคุณภาพ สังคมของโรงเรียนเข้มแข็งหรือพูดถึงครอบครัวครูที่ไม่มีหนี้เลย ก็หมายถึง ว่าสังคมครอบครัวเข้มแข็ง ส่วนผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน คือ เรื่องความสะอาด ความมีวินัย เช่น การรักษาคันไม้ การปลูกต้นไม้ให้เด็กได้ร่วมในโรงเรียน ห้องส้วมสะอาด ขณะที่ผลกระทบทางวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมจากนอกประเทศที่จะเข้ามาทำลายวัฒนธรรมไทย จึงต้องรักษาวัฒนธรรมของเราให้เข้มแข็ง

3.4 หลักพิจารณาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.4.1 กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

3.4.2 คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นบันได

3.4.3 คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อมๆ กัน ดังนี้

3.4.3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.4.3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3.4.3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

3.4.4 เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานกล่าวคือ

3.4.4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

3.4.4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

3.4.5 แนวทางปฏิบัติกับผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

3.5 ประมวลคำในพระบรมราโชวาท “พอเพียง”

อันนี้เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : 4 ธันวาคม 2540)

เศรษฐกิจแบบค้าขาย ภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า “Trade Economy” ไม่ใช่ “แบบพอเพียง” ซึ่งฝรั่งเศสเรียก “Self Sufficient Economy” คือเศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง เราก็อยู่ได้ ไม่ต้องเดือดร้อน (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : 4 ธันวาคม 2540)

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนบ้านคอนมะขาม เนื่องจากชาวบ้านที่อาศัยภายในชุมชนบ้านคอนมะขามนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นประโยชน์ในการเข้าไปศึกษาวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนบ้านคอนมะขาม

4. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

4.1 ความหมายของวัฒนธรรม

ปัจจุบันในแวดวงนักพัฒนา การทำงานแนววัฒนธรรมชุมชนกำลังอยู่ในกระแสแห่งความสนใจอย่างสูง โดยที่มีการตั้งความคาดหวังกันไว้ว่า การนำมิติด้านวัฒนธรรม ผสานประสานเข้ามาในการทำงานพัฒนานั้น นอกจากจะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่การพัฒนาในอดีตได้ทอดทิ้งเอาไว้แล้ว ยังสามารถจะเป็นหลักประกันที่ดีแก่ผลพวงของการพัฒนาในอนาคตได้อีกด้วย บุญเทียน ทองประสาน (2531 : 62-63)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากแนวคิดนี้ยังใหม่ กำลังอยู่ในช่วงของการแสวงหาค้นคว้า ซึ่งอาจจะเริ่มกันตั้งแต่ ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” คืออะไร ไปจนถึงภาคปฏิบัติการว่า “แล้วเราจะทำงานพัฒนาในแนวนี้ได้อย่างไร” จากประสบการณ์การทำงานที่มีทั้งความถูกต้องและความผิดพลาด รวมทั้งความพยายามที่จะค้นหาคำตอบข้างต้นนั้น มาเป็นเวลา 6-7 ปี บุญเทียน ทองประสาน ได้ขมวดประสบการณ์ส่วนหนึ่งของเขาออกมาเป็นองค์ประกอบบางตัวที่เขาเห็นว่า เป็นมิติร่วมที่สำคัญสำหรับการทำงานแนวนี้เพื่อเป็นร่องรอยสำหรับการก้าวเดินต่อไปบนถนนแห่งการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537,อ้างถึงใน อำภา จันทราภาศ, 2543 : 18) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ วิญญาณของชุมชนเป็นระบบคิด ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ที่ชุมชนได้ตั้งไว้ กลั่นกรองและสืบ

ทอดต่อกันมา วัฒนธรรมเกิดจากธรรมชาติแวดล้อมของชุมชน และเกิดจากประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นวิญญานที่เกิดมาจากชุมชนเอง เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติการของชุมชนนั้นๆ เอง ในกรณีของไทยธรรมชาติแวดล้อมก็คือ ถิ่นน้ำ ภูเขา และท้องทุ่ง ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติโดยเฉพาะในระยะต้น แตกต่างกันบ้างตามแต่ละภาค ส่วนประวัติศาสตร์ของชุมชน คือ การอพยพ การตั้งถิ่นฐาน การร่วมกันต่อสู้กับข้าศึก ฯลฯ วัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านของไทย มีลักษณะสำคัญคือ

4.1.1 ให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน

4.1.2 ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว เครือญาติ และชุมชนขนาดเล็ก

4.1.3 จะสังเกตเห็นได้ว่าชาวบ้าน เปี่ยมด้วยน้ำใจ ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ถือเป็นพี่น้อง ยึดถือและรักษาความผสมกลมกลืน

4.2. วัฒนธรรมชุมชน

การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนหมายความว่าอุดมการณ์ของชาวไทย แต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และประสบการณ์แต่ละท้องถิ่นยังคงมีความเป็นอิสระและเป็นตัวของตนเอง ชุมชนยังยึดมั่นในอุดมการณ์ความเป็นอิสระ และสามารถที่จะจัดการชีวิตของตนเองได้มากที่สุด

หากวัฒนธรรมชุมชนมีความเข้มแข็ง ชุมชนก็มีโอกาสมากขึ้นที่รับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเลือกสรร เลือกเอาแต่สิ่งที่ดี โดยเฉพาะคือความรู้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความคิดเรื่องเสรีภาพ ที่ผ่านมาวัฒนธรรมชุมชนช่วยให้ชุมชนดำรงอยู่ ทำให้ชุมชนคิดพึ่งตนเองและเลี้ยงตนเอง เมื่อจิตวิญญานยังอยู่ ก็ยังรวมเป็นชุมชนอยู่ได้ อีกทั้งเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดเป็นเครือข่าย เพราะชุมชนมีวัฒนธรรมส่วนใหญ่คล้ายกันคือเป็นวัฒนธรรมไทยด้วยกัน ในอนาคตหากชุมชนจะมีความเข้มแข็ง ก็จะต้องขยายเครือข่ายนี้ ทำให้แก่กิจกรรมและพื้นที่ เพราะมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งยึดจุดหมายเบื้องต้น คือต่อต้านการทุจริตของระบบทุนนิยมจุดหมายสุดท้ายคือแทนที่ระบบทุนนิยมทั้งหมด

วัฒนธรรมชุมชนจะอยู่ได้คนในชุมชนจะต้องช่วยกันรักษาชุมชนด้วย ทำให้ชุมชนมีความแข็งแรง ชุมชนอาจเปลี่ยนรูป ปรับปรุงไปเช่นหมู่บ้านอาจเป็นสหกรณ์ แต่ถ้าวัฒนธรรมชาดชุมชนหรือชุมชนอ่อนแอลงไปมาก วัฒนธรรมก็จะถูกระทบกระเทือนได้ สนับสนุนให้สังคมหรือชุมชนในรูปลักษณะที่เอื้อต่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน น้ำจิตน้ำใจของคนไทยต้องมีรูปแบบขององค์กรทางสังคมอยู่ด้วย

วัฒนธรรมชุมชนสามารถใช้เป็นศูนย์กลางทางจิตใจของการพัฒนาสังคมไทยได้ วัฒนธรรมพื้นบ้านของสามัญชนไทยนั้นมีลักษณะอันดีงามหลายประการอย่างเช่น การมีน้ำใจดี การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน การกระหมัดกระแห่ม การไม่นิยมความรุนแรง ความซื่อสัตย์ และการแบ่งปันกันอย่างเท่าเทียมกัน สิ่งเหล่านี้ได้ถูกเก็บรักษาไว้อย่างดีภายในชุมชนหมู่บ้านในยุคศักดินาหรือก่อนทุนนิยมและมันยังคงดำรงอยู่อย่างค่อเนื่องเป็นบุคลิกลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมไทย ปัญญาชน นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานอาสาสมัครได้มีโอกาสพบแก่นของวัฒนธรรมไทยอีกครั้ง พวกเขากำลังชุบชีวิตใหม่และใช้ประโยชน์วัฒนธรรมนี้ให้เป็นจุดรวมของการพัฒนาท้องถิ่นและชาติ การพัฒนาอันมีคุณภาพที่ดีจะต้องเป็นการกระทำโดยคนส่วนใหญ่และเพื่อคนส่วนใหญ่

นิพนธ์ เทียนวิหาร (อ้างอิงใน จักรทิพย์ นาดสุภา, 2534 : 207 - 209) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ชุมชนมีวัฒนธรรมชุมชนอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและกลุ่มคนและแก่ชุมชนที่มีความผสมกลมกลืน และวัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุดจะช่วยให้เกิดประโยชน์ได้เมื่อมีการปลุกให้สมาชิกของชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตนเอง

ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองก็มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้นๆ เป็นวิถีชีวิตและเป็นทิศทางการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและการที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้เป็นเวลาช้านานเพราะว่ามีความผสมกลมกลืนกัน ในชุมชนทั้งในขณะปัจจุบันระหว่างสมาชิกด้วยกันและหากนับย้อนไปสมาชิกก็มีบรรพบุรุษร่วมกันด้วย การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามี

วัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกจะทำได้

วัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง เพราะฉะนั้นหากนักพัฒนาต้องการเข้าใจและปฏิบัติการให้สอดคล้องกับชาวบ้าน ก็ต้องเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน ต้องศึกษาประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละชุมชนที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นนักพัฒนาและปัญญาชนในชุมชนอาจช่วยผลักดันการพัฒนาชุมชนให้มีพลังยิ่งขึ้นได้ โดยการร่วมกับชาวบ้านวิเคราะห์และทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่เข้มงวดในวัฒนธรรมของเขา เพราะสิ่งที่ชาวบ้านปฏิบัติมาช้านานนั้น นานเข้ากลายเป็นเรื่องของจิตสำนึกคือลืมไปว่าการปฏิบัติและพิธีกรรมที่มีมาอย่างไร ทำให้ชาวบ้านตื่นและรับรู้ รู้เอกลักษณ์ และควบคุมค่าของตนเอง ค้นพบจิตสำนึกของชุมชน เห็นคุณค่าของการรวมตัวเป็นชุมชน และซาบซึ้งในประวัติกการต่อสู้ร่วมกันตลอดเวลา เห็นภัยของการครอบงำของวัฒนธรรมแปลกปลอมจากภายนอกที่มุ่งเพื่อเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน

4.3 แนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน

บำรุง บุญปัญญา (อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534 : 210 - 213) ได้เสนอความคิดเห็นไว้ว่าการที่ประเทศไทยได้เริ่มดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาตินั้น วัฒนธรรมชาวบ้านมีความอิสระ เป็นรูปแบบของสังคมที่มีอายุยืนนาน ไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเป็นอย่างใด จะเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร ความเป็นหมู่บ้านหรือเป็นชุมชนคงทนมาเป็นเวลาหลายร้อยปี มีความเป็นอยู่ที่สืบช่วงกันมาในเวลาอันยาวนาน ลักษณะเช่นนี้ คือ ลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมในตัวของมันเอง ฉะนั้นเมื่อเราคิดถึงจุดนี้ สังคมเป็นของตัวเองมานานเช่นนี้ ก็แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิธีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตนเองอยู่แล้วและการได้สำนึกที่จะเป็นตัวเองเป็นสำนึกที่บอกได้ว่า การที่มีคนมาให้เราปลุกนั้ปลุกนี้ จุดมุ่งหมายของเขาอยู่ที่เขาเพียงมายืมแรงงานของเรา กิจกรรมที่เราทำอยู่นี้หลักใหญ่เพื่อผลประโยชน์ของคนอื่นเท่านั้น อันเป็นการยอมรับเป้าหมายเศรษฐกิจแห่งชาติมาทำลายเศรษฐกิจชุมชน ชาวบ้านควรทำแต่พอกินเป็นหลัก ทำการผลิตในขนาดที่เหมาะสมใช้แรงงาน

ครอบครัวเป็นหลัก สัตว์พันธุนาการแห่งการพึ่งพันธุนาการแห่งระบบตลาด กลับไปสู่การพึ่งตนเองให้ได้และกาญจนา แก้วเทพ (2538 : 21 - 25) มีความเชื่อว่า “ในวัฒนธรรมชุมชนนั้นไม่ได้ว่างเปล่า เพราะในนั้นบรรจุไว้ด้วย พลังความสามารถ พลังภูมิปัญญา พลังสร้างสรรค์ที่จะแก้ปัญหาชุมชน” และได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เรามองเห็นได้ เช่น ศิลปวัฒนธรรม อาหาร การแต่งกาย ประเพณีพิธีกรรม การเรียนรู้ ความสัมพันธ์และส่วนที่มองไม่เห็นไม่ได้ เช่น ระบบคิดระบบคุณค่า เป็นส่วนที่เป็นเนื้อหาของวัฒนธรรม และมีกรอบความคิดความเข้าใจพื้นฐานสำหรับการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน ดังนี้

4.3.1 การทำความเข้าใจกับรูปแบบเนื้อหา คุณค่า ความหมาย ระบบคิดมีชาวบ้าน ประพฤติปฏิบัติอยู่ เป็นการค้นหาความหมายเบื้องหลังและเบื้องลึก ของวัฒนธรรมชุมชน

4.3.2 การรื้อฟื้น วัฒนธรรมที่ดิ่งงามของชุมชนให้มีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ ได้แก่ การย้อนรอยด้วยการจัดหาเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อการแตกหน่อของคุณค่าที่ดิ่งงาม

4.3.3 การพิจารณาวัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งทำให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีผลสืบเนื่องถึงการทำนุบำรุงรักษากิจกรรมการพัฒนาให้มีอายุยืนยาว

4.3.4 พิจารณาถึงศักยภาพและพลังสร้างสรรค์ของชุมชน

4.3.5 การมีกรอบความคิดและความเข้าใจวัฒนธรรมแบบองค์รวม

งามพิศ สัตย์สงวน (2542, อ้างถึงใน อุไรวรรณ พวงสายใจ, 2545 : 13) เสนอปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันดังนี้

4.3.1 ปัญหาความสัมพันธ์ทางเพศและการควบคุมทางเพศ ส่วนวัฒนธรรมระบบเครือญาติ

4.3.2 ปัญหาเรื่องปากท้อง ส่วนวัฒนธรรมระบบเศรษฐกิจ

4.3.3 ปัญหาความขัดแย้งและการควบคุมทางสังคม ส่วนวัฒนธรรมระบบการเมืองการปกครอง

4.3.4 ปัญหาเรื่องการอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคม ส่วนวัฒนธรรมการขัด เกลาและการศึกษา

อภิชาติ ทองอยู่ (อ้างถึงใน อุไรวรรณ พวงสายใจ, 2545 : 16) ชาวบ้านอยากจะ
สะดวกสบายแบบปัจจุบัน แต่อยากให้สภาพวัฒนธรรมการดำรงอยู่ของชีวิตและสังคมเป็นแบบเก่า
ที่มีศีลธรรม มีคุณธรรม และเอื้ออริต่อกัน ชาวบ้านมีจิตสำนึกไม่ต่างกันเลย ชุมชนยังเป็นระบบที่มี
เอกลักษณ์ของตนเองทั้งในแง่สังคมและวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์ภายในระบบชาวบ้าน และได้
สรุปทางแก้ปัญหาของหมู่บ้านไว้ว่า “ด้านหนึ่งพวกเขาจะต้องฟื้นฟูทางจิตใจ และถ่ายทอดความดี
งามสู่คนรุ่นหนุ่มสาว และเยาวชนต่อไป อีกด้านเขาจะต้องพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตให้มากขึ้น
ภายใต้เงื่อนไขที่ทำได้”

สุพัตรา สุภาพ (2541, อ้างถึงใน อุไรวรรณ พวงสายใจ, 2548 : 18) ได้เสนอลักษณะเดิม
ของสังคม หรือลักษณะส่วนรวมของสังคมที่เห็นเด่นชัด แตกต่างจากสังคมอื่นๆ วัฒนธรรมไทยไม่
เหมือนกับวัฒนธรรมสังคมอื่นๆ แม้วัฒนธรรมของเราจะได้รับอิทธิพลของต่างชาติ ตั้งแต่อดีต
จนถึงปัจจุบันมาผสมผสานบ้างก็ตาม เป็นการผสมผสานที่เราได้เลือกสรรวัฒนธรรมเหล่านั้นให้เข้า
กับความเชื่อ และค่านิยมแบบไทยๆ จนกระทั่งกลมกลืนเข้ากันอย่างแนบสนิท กลายเป็นวัฒนธรรม
ไทยที่มีลักษณะเฉพาะของเราแตกต่างไปจากชาติอื่นๆ และค่านิยมในชนบท ค่านิยมที่เด่นชัด

4.3.1 ยอมรับบุญยอมรับกรรมไม่ได้แย่ง

4.3.2 ชอบเป็นฝ่ายรับมากกว่าฝ่ายให้

4.3.3 ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ

4.3.4 ทำงานเป็นเล่นทำเล่นเป็นงาน

4.3.5 เชื่อถือโชคกลาง

4.3.6 ฟังพาท้ายกัน

4.3.7 ชอบเลี้ยงโชค

4.3.8 มีความเป็นส่วนตัวมากเกินไป นิยมทำงาน เกรงใจอาจเสีงาน

4.3.9 นิยมเครื่องประดับ

4.3.10 รักญาติพี่น้อง

4.3.11 นิยมคุณความดี

4.3.12 มีความสันโดษ

4.3.13 นิยมพิธีการ การทำบุญเกินกำลัง

4.3.14 หวังความสุขชั่วคราว ไม่คิดถึงอนาคต

นอกจากนี้ยังได้อธิบายลักษณะหลักๆ สังคมไทยดังนี้

4.3.1 โครงสร้างแบบหลวมๆ หมายถึงวัฒนธรรมที่เลือกปฏิบัติแตกต่างกัน ไม่บังคับ ไม่ยึดมั่นในสิ่งใด เช่น ช้าง ได้พราแล่มงาน น้ำขึ้นให้รีบตัก มือใครยาวสาวได้สาวเอา

4.3.2 เปลี่ยนแปลงน้อย ส่วนใหญ่ชนบทมักจะไม่ค่อยยอมรับสิ่งใหม่ๆ หากสิ่งนั้นขัดกับค่านิยมหรือขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เขายึดถืออยู่

4.3.3 เป็นสังคมเกษตร 80% ชนบท 83%

4.3.4 ชอบยึดขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นหลัก

4.3.5 การศึกษามักต่ำ

4.3.6 ไม่นิยมอพยพเคลื่อนย้าย

4.3.7 มีโครงสร้างของชนชั้น

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ไปใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย เพื่อให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมภายในชุมชนบ้านคอนมะขามเพิ่มมากขึ้น มีวัฒนธรรมที่

ปฏิบัติต่อกันมาซึ่งอยู่ภายในชุมชนแบบใด เพื่อจะได้เข้าใจถึงวัฒนธรรมของชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามยิ่งขึ้น

5. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

5.1 ความหมายของเครือข่าย

นันทิยา หุตาวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (2546, อ้างถึงใน ชยุต อินพรหม, 2547 : 30) ได้ให้ความหมายของคำว่า เครือข่าย ไว้ในบทความวิชาการชื่อ “เครือข่ายองค์กรชุมชน” ไว้ว่า

เครือข่ายทางสังคม (Social Networks) หมายถึง ชุดของความเกี่ยวพัน (Knit) และผูกพัน (Tales) ระหว่างกันของบุคคล ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็น ครอบครัวยุคใหม่ และคนรู้จักกัน การเกี่ยวพันระหว่างกันของคนในสังคม บุคคลที่มีคนรู้จักมากหรือมีความสัมพันธ์กับคนจำนวนมากแสดงว่าบุคคลนั้นมีเครือข่ายของความเกี่ยวพันมาก (Density Knit) ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่รู้จักกับคนอื่น ๆ น้อย แสดงว่าบุคคลนั้นมีเครือข่ายของความเกี่ยวพันน้อย (Loosely Knit) ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น บางครั้งบุคคลที่มีเพื่อนมากอาจมีความผูกพันกับเพื่อนๆ อย่างผิวเผิน (Weak Tales) แต่บางคนอาจจะมีเพื่อนน้อยแต่มีความผูกพันกับเพื่อนอย่างมั่นคง (Strong Tales)

เครือข่ายทางสังคมเป็นการรวมตัวและรวมพลังกัน ในการที่จะเคลื่อนตัวของกระบวนการพัฒนาและสังคม ซึ่ง อรรถพร พงษ์วาท (อ้างถึงใน ปรีชาดิ อภัยเสถียร และคณะ, 2543 : 305) ได้กล่าวว่าเครือข่ายเป็นการเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็นหรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็น โครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน เครือข่ายความร่วมมือเป็นไปได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล องค์กร และสถาบัน อาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็กๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศ และระหว่างประเทศได้

ประเวศ วะสี (อ้างถึงใน ชยุต อินพรหม, 2549 : 31) ได้กล่าวถึงลักษณะเครือข่ายไว้ว่า เครือข่ายทางสังคมจะคล้ายเครือข่ายในสมอง โครงสร้างสมองจะทำให้เกิดการเรียนรู้สูงอันจำเป็นสำหรับการมีชีวิตรอด โครงสร้างทางสังคมจะมีวิวัฒนาการไปเหมือนโครงสร้างทางสมองขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสังคม จากสังคมใช้อำนาจไปสู่สังคมเรียนรู้การที่จะเกิดสังคมเรียนรู้ (Learning Society) นั้น โครงสร้างทางสังคมต้องปรับเปลี่ยนจากโครงสร้างอำนาจในแนวดิ่งไปเป็นเครือข่ายสังคม เครือข่ายสังคม คือ สังคมกัลยาณมิตรหรือเครือข่ายสังคมเรียนรู้ (Learning Social Networks) สังคมต้องสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง จึงสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้

เครือข่ายทางสังคมนั้น สามารถเรียกได้เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งก็คือ “ประชาคม” ที่มีการเคลื่อนไหวของภาคสังคมที่กว้างขวางกว่าความสัมพันธ์ในรูปแบบของเครือข่ายเฉพาะพื้นที่ที่ประชาสังคมจึงเป็นการเคลื่อนไหวของสังคมที่มีเป้าประสงค์และจิตสำนึกสาธารณะร่วมกันของคนในสังคม

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (อ้างถึงใน ชยุต อินพรหม, 2549 : 32) ได้ให้ความหมายประชาสังคมไว้ว่า ประชาสังคม (Civil Society) หมายถึงเครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบันและชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individuals) โดยจุดเน้นของประชาคม ได้แก่

5.1.1 ไม่ชอบหรือไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็ไม่สามารถขึ้นนำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร

5.1.2 ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แข่งแย้งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนร่วม โดยไม่ปฏิเสธต่อการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วน เฉพาะกลุ่ม อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ชี้ว่าสังคมประกอบด้วยสามส่วน ได้แก่ รัฐ – ประชาคม – ปัจเจกชน ซึ่งต้องเป็นอิสระต่อกัน แต่ก็ต้องโยงใยเกี่ยวข้องกัน ต้องขัดแย้งคัดค้านกันได้ ขณะเดียวกันก็ต้องปรองดองประสานสามัคคีกันไปด้วย

ทวีศักดิ์ นพเกษตร (อ้างถึงใน ชยุต อินพรหม, 2549 : 32) เลขานุการสถาบันพัฒนาสี่แยกอินโดจีน ได้ให้ความหมายประชาคมว่า

ประชาคม หมายถึง การรวมตัวพบปะของคนหลากหลายซึ่งไม่ใช่เฉพาะคนที่รู้จักคุ้นเคยเพียงกลุ่มเดียว แต่รวมถึงคนแปลกหน้าที่สนใจในประเด็นส่วนรวม (สาธารณะ) ประเด็นใดประเด็นหนึ่งร่วมกันเพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ไม่ใช่การรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง สถานที่รวมตัวพบปะเรียกว่า “เวทีประชาคม” ซึ่งมีลักษณะพหุภาคีเป็นสำคัญ ชุมชนฐานรากมักเกิดการรวมตัวกันเองเบื้องต้น จากปัญหาปากท้องและเศรษฐกิจเรียกว่า “กลุ่มปากท้อง” (ให้พบคอยาก) อาจพัฒนาไปสู่การออมที่เรียกว่า “กลุ่มออมทรัพย์” เพื่อแก้ไขปัญหาคดียากที่อาจเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว หรือออมเป็นสวัสดิการสังคม เช่น การเจ็บป่วย คาย กลุ่มปากท้องและกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็งสามารถรวมตัวกันเป็นธุรกิจชุมชนซึ่งมีศักยภาพด้านการตลาดที่พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ กลุ่มปากท้อง กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจชุมชน เป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่นำไปสู่การเปลี่ยนจิตสำนึกแบบพึ่งพาเป็นสำนึกแบบมีส่วนร่วม พัฒนาไปเป็นชุมชนพึ่งตนเองและชุมชนเข้มแข็งและมีเวทีประชาคมสำหรับชุมชนต่างๆ ที่หลากหลายและผู้คนทั่วไปซึ่งสนใจประเด็นสาธารณะต่างๆ ร่วมกันจะนำไปสู่ความเป็นประชาคม อันเป็นอำนาจของประชาชนที่แท้จริงในการทำให้เกิดดุลยภาพระหว่าง อำนาจรัฐ อำนาจทุนและอำนาจประชาชน (ประชาคม) มีสภาพทำรัฐเกิดขึ้น (Good Governance) ในบริบทสังคมไทยซึ่งมีภาวะวิกฤติเศรษฐกิจและวิกฤติสังคมในปัจจุบัน การก่อรูปประชาคมควรเร่งพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและมีความเข้มแข็งพร้อมไปกับการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะและการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะต่างๆ ในเวทีประชาคม

นันทนา เลิศประสพสุข และคณะ (อ้างถึงใน ชยุต อินพรหม, 2549 : 33) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประชาสังคมกับการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรของป่าชายเลนเพื่อสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน” ได้กล่าวถึงประชาสังคมไว้ว่า

เนื่องจากหลักประชาสังคม คือ การที่ผู้คนในสังคมได้แลเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากต่อการแก้ไข โดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงลำพัง ดังนั้นจึงหันมา

ใช้วิธีสร้างจิตสำนึกในระหว่างสมาชิกด้วยกันเป็นประการแรก (Civic Consciousness) โดยจัดตั้งเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic Group Organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนหรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหาหรือกระทำการอย่างใด ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรักสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

กล่าวโดยสรุป ประชาคมเป็นการรวมตัวที่หลากหลายของเครือข่ายและองค์กรต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคประชาคมและภาคธุรกิจเอกชนที่เข้ามามีส่วนร่วม โดยมีจิตสำนึกสาธารณะ เพื่อช่วยกันพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาทางสังคม ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร ความร่วมแรงร่วมใจ เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน

5.2 ประเภทของเครือข่าย

นันทิยา หุตานวัตร และ ณรงค์ หุตานวัตร (อ้างถึงใน ชยุต อินพรหม, 2549 : 34) ได้จำแนกประเภทของเครือข่าย ซึ่งเป็นตามลักษณะของงานไว้ 2 ประเภทดังนี้

5.2.1 เครือข่ายกิจกรรมเป็นเครือข่ายที่มีกิจกรรมที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน ซึ่งอาจจะครอบคลุมพื้นที่หลายหมู่บ้าน หลายตำบล หลายอำเภอ หรือหลายจังหวัด ซึ่งอาจเป็นการรวมตัวกันในระดับภูมิภาค หรือได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน หรือจากหน่วยงานของรัฐ เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม เครือข่ายหัตถกรรมสตรี เครือข่ายชาวเขา เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ เครือข่ายสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์การประมง เป็นต้น

5.2.2 เครือข่ายพื้นที่ เป็นเครือข่ายที่มีกิจกรรมแตกต่างกันแต่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน เครือข่ายประเภทนี้มักจะครอบคลุมพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพเหมือนกัน เช่น ในหมู่บ้านเดียวกันอยู่ในตำบลเดียวกัน อยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายไปใช้ประโยชน์ในการสร้างแนวคำถามในการสัมภาษณ์ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยผู้วิจัยเลือกชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามเป็นผู้ให้ข้อมูล

ในการศึกษา เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงกระบวนการหรือวิธีการรวมกลุ่มของชาวบ้านจนเกิดเป็นเครือข่าย เพื่อช่วยเหลือร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

6. แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

6.1 การพัฒนาแบบยั่งยืน

“การพัฒนาแบบยั่งยืน” คือกระแสแนวความคิดที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการพัฒนาในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาของสายงานระดับต่างๆ ทั่วโลก และเป็นแนวคิดที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในนานาประเทศ ด้วยอิทธิพลสำคัญของแนวคิดนี้ได้กลายเป็นรากฐานทางแนวคิดในการก้าวข้ามจากศตวรรษที่ 20 มาสู่ศตวรรษที่ 21 และเป็นต้นกำเนิดของความพยายามในการค้นหาทางออกไปสู่ความมุ่งหมายดังกล่าวอย่างกว้างขวางในทุกระดับ ในส่วนประเทศไทยนับเป็นเวลา กว่า 10 ปีที่เรามีแนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นหลักการสำคัญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 และแนวคิดนี้ก็หลักการสำคัญเฉกเช่นเดียวกันกับนานาประเทศในระดับสังคมโลก

ผลที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมในทุกภูมิภาคทั่วโลก ได้ชี้ให้เห็นภาวะที่เป็นวิกฤติ ซึ่งอาจจะนำไปสู่การล่มสลายของสังคมมนุษย์โลกได้ จากบทเรียนในอดีตทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้น โดยได้มีนักคิดคนสำคัญหลายท่านที่ได้กล่าวถึงแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเอาไว้ที่น่าสนใจ

6.2 แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน

ผลที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคทั่วโลก ได้ชี้ให้เห็นภาวะที่เป็นวิกฤติ ซึ่งอาจจะนำไปสู่การล่มสลายของสังคมมนุษย์โลกได้ จากบทเรียนในอดีต ทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้น ดังนี้

6.2.1 แนวคิดของบราวน์ และคณะ (Brown and Others, 1987) เสนอแนวคิดและแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืนไว้ ดังนี้

6.2.1.1 มีความต่อเนื่องของเผ่าพันธุ์มนุษย์บนโลก โดยมีการให้กำเนิดชีวิตใหม่ และผู้ที่เกิดใหม่สามารถอยู่รอดเติบโตมีลูกหลานสืบเนื่องไปในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย

6.2.1.2 สามารถรักษาปริมาณสำรอง (Stock) ของทรัพยากรชีวภาพและสามารถให้ผลผลิตทางการเกษตรได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน

6.2.1.3 มีจำนวนประชากรคงที่

6.2.1.4 สามารถจำกัดการเติบโตทางเศรษฐกิจ

6.2.1.5 เป็นการพัฒนาในระดับจุลภาค (Small Scale) และในรูปของการพึ่งตนเองได้

6.2.1.6 สามารถรักษาระบบนิเวศและสภาพของสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่า บรรานันและคณะ ได้เสนอภาพทั้งที่เป็นส่วนของความต้องการของมนุษย์ (Demand) อันได้แก่ ความต้องการทรัพยากรเพื่อการยังชีพและการสืบทอดเผ่าพันธุ์มนุษย์ แต่เป็นความต้องการที่มีขอบเขตจำกัด คือประชากรมนุษย์จะต้องไม่มากเกินไป รวมทั้งความต้องการของมนุษย์เองก็จะต้องไม่มากเกินไป (จำกัดความเติบโตทางเศรษฐกิจ) ในขณะเดียวกัน บรรานันและคณะ ก็ได้เสนอภาพที่เป็นส่วนของการนำเสนอ (Supply) หรือผลผลิต โดยกล่าวถึงจำนวนทรัพยากรที่มีอยู่ควรเพียงพอและยั่งยืน ซึ่งแสดงถึงความสมดุลระหว่างความสามารถผลิตได้กับประมาณความต้องการเพื่อการบริโภคของมนุษย์ที่ไม่ทำลายระบบนิเวศ นอกจากนั้น บรรานันและคณะ ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทท้องถิ่นในระดับจุลภาค (Small Scale) ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่พึ่งตนเองได้ และนำไปสู่ความยั่งยืนที่แท้จริง

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของบรรานันและคณะ ได้เน้นให้เริ่มที่ตัวมนุษย์ เป็นเบื้องต้น โดยมนุษย์จะต้องจำกัดตัวเองทั้งในแง่ของจำนวนสมาชิกมนุษย์ และระบบความคิดที่จะนำไปสู่ความต้องการการบริโภคทรัพยากรที่ไม่เกินความจำเป็น

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของบราวน์และคณะได้สะท้อนให้เห็นถึงทุนทางสังคมในหลายประเด็น อาทิ การสร้างสะพานเชื่อมต่อ (bridge) ระหว่างคนรุ่นปัจจุบันกับคนรุ่นใหม่ในอนาคต บนพื้นฐานของความห่วงใยและเอื้ออาทร ในขณะที่เดียวกันแนวคิดดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงความห่วงใยเอื้ออาทรระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติด้วย จึงจะเห็นได้ว่า การที่มนุษย์จะจำกัดการเติบโตของประชากรมนุษย์ก็ดี การจำกัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็ดี เป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นแนวทางอย่างเป็นรูปธรรมว่า การดำรงอยู่ของมวลมนุษยชาติและการคงอยู่ของธรรมชาติ จะดำเนินควบคู่กันไปอย่างยั่งยืนได้อย่างไร (Brown และคณะ 1987, อ้างถึงใน วรวิมลโรมรัตนพันธ์, 2547 : 356-358)

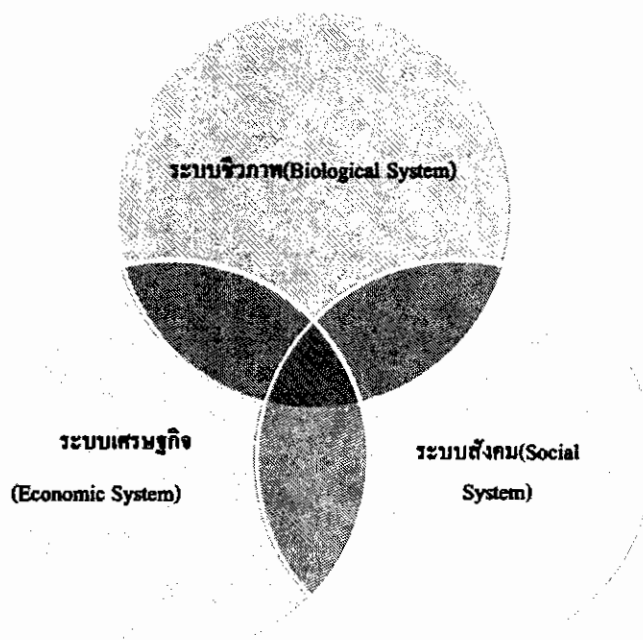
6.2.2 แนวคิดของ บาเบียร์ (Barbier, 1987) ได้เสนอว่า การพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืนเป็นรูปแบบการพัฒนาที่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของระบบ 3 ระบบด้วยกันคือ ระบบทางชีววิทยา ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม โดยที่ แต่ละระบบสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายของตนเองได้

6.2.2.1. เป้าหมายของระบบทางชีววิทยา คือ “การนำไปสู่ความหลากหลายทางพันธุกรรม ความสามารถในการกลับคืนสู่สมดุลในกรณีที่ถูกรบกวน หรือถูกใช้ไป และความสามารถในการให้ผลผลิตทางชีวภาพ”

6.2.2.2. เป้าหมายของระบบเศรษฐกิจ คือ การนำไปสู่การได้รับความต้องการขั้นพื้นฐานอย่างเพียงพอ ส่งเสริมให้เกิดการเท่าเทียมกัน โดยมีสินค้าและบริการเพิ่มขึ้น

6.2.2.3. เป้าหมายของระบบสังคม คือการนำไปสู่ความหลากหลายในวัฒนธรรม มีสถาบันทางสังคมที่ยั่งยืนยาวนาน มีความเป็นธรรมทางสังคม และมีส่วนร่วมจากผู้คนต่างๆ ในสังคม

การพัฒนาแบบยั่งยืนจะเป็นจุดที่ทั้ง 3 ระบบ สามารถพัฒนาตนเองไปสูงสุด โดยจะเป็น ส่วนที่ทับซ้อนกันของทั้ง 3 ระบบดังกล่าว

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคมและการพัฒนาที่ยั่งยืน

ที่มา : วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์ (ปรับปรุงจากแนวคิดของ Barbier, 1987) , *ทุนทางสังคม*(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์, 2547),12

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของ Barbier ได้สะท้อนให้เห็นว่า ระบบที่จะทำให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืนได้จะต้องเริ่มจากระบบชีวภาพ ซึ่งเป็นระบบที่ธรรมชาติสร้างขึ้น แนวคิดนี้ได้กล่าวถึงความหลากหลายทางพันธุกรรม และความสมดุลของระบบนิเวศ และความสามารถในการให้ผลผลิตทางชีวภาพแก่มนุษย์ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ที่เป็นไปอย่างมีดุลยภาพระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ยังสามารถได้ผลผลิตจากธรรมชาติมาใช้ในการยังชีพได้อย่างเพียงพอ โดยระบบธรรมชาติยังสามารถดำรงต่อไปได้ ก็แสดงให้เห็นว่า ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปอย่างมีดุลยภาพและมีความยั่งยืน

นอกจากระบบชีวภาพ ที่เป็นระบบที่ธรรมชาติสร้างขึ้น Barbier ยังได้กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจ ที่เป็นระบบที่ธรรมชาติสร้างขึ้น Barbier ยังได้กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นระบบที่

มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อสนองต่อความต้องการของมนุษย์ในการดำรงชีพ ในระบบดังกล่าวถึงการได้รับการสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานอย่างเพียงพอ และการมีสินค้าและบริการเพิ่มขึ้นนั้น สะท้อนให้เห็นว่า ระบบเศรษฐกิจที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น ต้องเน้นที่ความต้องการขั้นพื้นฐานเป็นหลัก ซึ่งหมายความว่า หากเป็นความต้องการที่เกิดความต้องการขั้นพื้นฐาน ก็ไม่ใช่เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญ ส่วนการที่แนวคิดได้พูดถึงการมีสินค้าและบริการที่เพิ่มขึ้นนั้น น่าจะเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า หากความต้องการของมนุษย์ในระบบเศรษฐกิจมีความพอดี และเน้นเพื่อสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานเป็นสำคัญแล้ว ผลผลิตจากระบบชีวภาพหรือจากธรรมชาติก็จะยังคงความหลากหลาย ที่มนุษย์สามารถเลือกหาบาบริ โภคในรูปของสินค้าและบริการต่างๆ ได้มากขึ้น

สำหรับระบบสังคมที่ Barbier ได้นำเสนอนั้นหน้าจะมีความสำคัญที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับระบบอื่นๆ อีกสองระบบกล่าวคือ ระบบสังคมที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลายในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความต้องการใช้ผลผลิตจากธรรมชาติแตกต่างกันไป ซึ่งเท่ากับเป็นการลดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน การมีสถาบันทางสังคมที่ยั่งยืนยาวนาน ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน และระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เป็นไปอย่างสมดุล เพราะถ้าระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติเป็นไปอย่างไม่สมดุล และธรรมชาติถูกทำลายไป ในที่สุดมนุษย์เองก็ไม่สามารถอาศัยผลผลิตจากธรรมชาติมาเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ และในที่สุด มนุษย์หรือสถาบันทางสังคม ที่ก่อตั้งโดยมนุษย์ก็จะไม่สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้เช่นกัน Barbier ได้กล่าวถึงความเป็นธรรมชาติทางสังคม และการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคม ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นว่า ระบบความสัมพันธ์ในสังคมได้มีการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึง และเมื่อสมาชิกในสังคมได้รับผลประโยชน์อันเนื่องมาจากการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ก็ทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคมมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่า ระบบสังคมมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดให้ระบบเศรษฐกิจมีความพอดี และช่วยให้กิจกรรมที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบชีวภาพมีความสมดุล

การศึกษาของ Barbier ได้สะท้อนให้เห็นทุนทางสังคมในหลายประเด็น อาทิ เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการมีสถาบันที่ยั่งยืน สิ่งนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ พึ่งพิงกัน ช่วยเหลือกัน ทำให้มนุษย์ที่ต่างวัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ เช่นเดียวกับการมีสถาบันที่ยั่งยืน ได้แสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมที่มีความรักความสามัคคี เห็นประโยชน์สาธารณะ และเข้ามารวมตัวกันทำงานในรูปของสถาบันเพื่อสังคมส่วนรวม นอกจากนี้ ความหลากหลายทางพันธุกรรมก็เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ที่เป็นไปอย่างมีคุณภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอีกด้วย (Barbier 1987, อ้างถึงใน วรวิมล โรมรัตนพันธ์, 2547 : 358-362)

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนไปใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย จากข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักโดยชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษากระบวนการในการพัฒนาชุมชนบ้านคอนมะขามให้ยั่งยืนต่อไป

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของทุนทางสังคมในชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

วาสนา มะลินิน (2553) ได้ศึกษาการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนโดยวิเคราะห์ เจื้อนใจและกระบวนการการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของทุนทางสังคม โดยเลือกชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ศึกษา ผลการศึกษาพบว่าทุนทางสังคมในชุมชนบ้านหัวอ่าวมีอยู่หลายประเภท ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคล ทุนกลุ่มหรือองค์กร ทุนเครือข่ายและเครือข่าย สิ่งสำคัญที่ทำให้ทุนทางสังคมเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ในชุมชน ได้แก่ การมีจิตสาธารณะ และความเอื้ออาทร รวมถึงความไว้วางใจต่อกันของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นช่วยสืบสานทุนให้คงอยู่ต่อไป กระบวนการจัดการที่ดี มีคุณภาพ อาศัยกรรมกรที่มีความซื่อสัตย์ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งตัวผู้นำและสมาชิกทุกคนถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ไม่เลิกล้มโครงการไปก่อนกำหนดเวลา กระบวนการ

จัดการที่ดีต้องอาศัยความเสียสละและการมีส่วนร่วม คือ ความร่วมแรงร่วมใจของคนทุกคนหรือของกลุ่ม ทำให้เกิดพลังของกลุ่ม การสร้างความยุติธรรม ทั้งด้านการจัดสรรปันส่วนผลประโยชน์ด้านการเงิน และความรับผิดชอบของแรงงานอย่างเสมอภาค ตลอดจนกลุ่มองค์กรมีกฎระเบียบเป็นที่ยอมรับ และให้สมาชิกทุกคนยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ การมีผู้นำชุมชนที่ดี มีวิสัยทัศน์ มีความรับผิดชอบ และเป็นผู้นำเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ตลอดจนการมีสมาชิกของกลุ่มที่ดี เช่น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อดำเนินงานให้สำเร็จ มีความสามัคคี เชื่อฟังและปฏิบัติตาม การสนับสนุนให้เกิดมีองค์กรเครือข่ายทั้งภายในชุมชนตนเองและประสานงานกับองค์กรเครือข่ายภายนอก เพื่อช่วยทำให้องค์กรภายในเข้มแข็งอาศัยการพึ่งพาตนเองได้มากที่สุด

2. งานวิจัยการสำรวจทุนทางสังคมของชุมชนในชนบท : กรณีศึกษาชุมชนบ้านสามพระยา ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

ทิพย์วรรณ ทองสง (2552) ได้ศึกษาทุนทางสังคมในชุมชน ระดับทุนทางสังคมของบุคคล เพื่อเปรียบเทียบระดับทุนทางสังคมที่แตกต่าง เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาชุมชน โดยใช้ข้อมูลเกี่ยวกับทุนทางสังคม ผลการศึกษาพบว่าในระดับชุมชนประชาชนมีการพึ่งพาอาศัยกันและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งในครอบครัวและสังคม มีการรวมกลุ่มกันทำงาน โดยในระยะ 2 ปีที่ผ่านมามีคนตีแฟงและอาญาไม่เกิน 2 คดี และยิ่งกว่านั้นประชาชนมีการร่วมกันเป็นกลุ่มจำนวนมาก ระดับทุนทางสังคมของบุคคลส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง แต่อย่างไรก็ตามระดับทุนทางสังคมด้านความผูกพันมีค่ามากที่สุด รองลงมาคือด้านการเกี่ยวพัน รองลงมาคือด้านการเชื่อมโยง ในการทดสอบสมมติฐานพบว่า ระดับทุนทางสังคมแตกต่างกันไปตาม เพศ อาชีพ รายได้ ผู้นำ สมาชิกกลุ่ม จากการศึกษาระดับทุนทางสังคมของบุคคล พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง จึงควรจะให้พัฒนาชุมชนโดยเน้นการพัฒนาทุนทางสังคม ด้านความผูกพัน การเชื่อมโยง และการเกี่ยวพัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรจะให้ชุมชนได้มีโอกาสไปดูงานหรือทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนอื่นให้บ่อยขึ้น ซึ่งจะเกิดความสนิทสนมคุ้นเคยและขอความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ และจากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ระดับทุนทางสังคมโดยรวมแตกต่างกันไปตามเพศ อาชีพ รายได้ การเป็นผู้นำ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม จึงควรจะได้นำมาพิจารณาและหาทางแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกระดับทุนทางสังคมสำหรับผู้หญิง ผู้มีรายได้น้อย ประชาชนทั่วไป และผู้ที่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม

3. งานวิจัยหลักการทางแนวคิดชุมชนเมืองที่ยั่งยืนในบริบทของไทย

สิงหนาท แสงสีหนาท (2545) ได้ศึกษาชุมชนเมืองที่ยั่งยืนในบริบทของไทยมีหลักการและแนวคิดอย่างไร การค้นหาคำตอบจากคำถามดังกล่าวส่งผลให้มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชุมชนเมืองที่ยั่งยืนในต่างประเทศ การศึกษาโครงการออกแบบชุมชนเมืองที่ยั่งยืนในประเทศไทย และการศึกษาริบทที่สำคัญของไทย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจุบันมีสองแนวคิดสำคัญอันเป็นหนทางของการออกแบบชุมชนเมืองที่ยั่งยืนในต่างประเทศคือ แนวคิดเมืองอัดแน่น (Compact City) ที่มีภาพออกแบบเพื่อมุ่งเน้นลดการบริโภคและแนวคิดจากลัทธิชุมชนเมืองยุคใหม่ (New Urbanism) ที่มีภาพการออกแบบเพื่อมุ่งเน้นคล้อยตามประสบการณ์และทัศนคติของผู้คน ความแตกต่างนั้นได้ต้นกลอนและสร้างความกลางแกลงใจให้เกิดขึ้นกับแนวทางการออกแบบดังกล่าว และได้ตอบย้ำถึงความสำคัญต่อการเรียนรู้ว่าสิ่งใดคือความยั่งยืนอันแท้จริงในชุมชนเมืองของไทย การไล่ตามตัวแบบตะวันตก การพัฒนาที่ไม่เป็นบูรณาการ และการขาดวัฒนธรรมของชาวเมือง เป็นปมรากเหง้าในสังคมไทยที่โยงใยมาสู่วิกฤติความไม่ยั่งยืนในปัจจุบัน และเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้โครงการออกแบบชุมชนเมืองที่ยั่งยืนไม่เคยประสบความสำเร็จอย่างจริงจังในไทย แต่จากการศึกษาพบว่าในบริบทของไทยนั่นเอง มีสิ่งที่แฝงอยู่ของการแสดงออกถึงหนทางหลักในการมุ่งไปสู่ความยั่งยืนคือการพึ่งพาตนเองอย่างพอเพียง “ชุมชนเมืองที่พึ่งพาตนเองอย่างพอเพียง” จึงถูกนำเสนอขึ้นด้วยภาพการออกแบบที่ไม่ใช่ภาพใดภาพหนึ่งในต่างประเทศ หากแต่เป็นภาพเฉพาะที่มีทั้งความเหมือนและความต่างออกมาจากแนวคิดตะวันตกที่สามารถมีขึ้นได้ในสังคมไทย ด้วยทัศนคติความพอเพียงและคุณลักษณะของการบริโภคที่พอประมาณ ที่ยังโยงใยสัมพันธ์ไปถึงลักษณะการพึ่งพาตนเองที่มีลำดับชั้นอย่างต่อเนื่องของ “ชุมชน” ใน “เมือง” ภาพร่างอันสำคัญทั้งด้านหลักการและแนวคิดทางการออกแบบที่ทำการนำเสนอ เป็นพลังสำคัญในแง่มุมหนึ่งที่จะนำพาความยั่งยืนมาสู่ชุมชนเมืองของไทย และเป็นส่วนหนึ่งที่เกื้อหนุนให้สังคมไทยก้าวไปสู่ความยั่งยืนอันแท้จริงต่อไป

4. งานวิจัยการนำแนวทางปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนิน

ชีวิตของประชาชน : กรณีศึกษา ชุมชนทรายทอง ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

นภาพรรณ วงศ์มณี (2553) ได้ศึกษาเรื่องการนำแนวปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนทรายทอง ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีใน ผลการศึกษาพบว่าระดับการนำแนวปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวม ด้านความพอประมาณ ด้านความมีเหตุผล และด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี อยู่ในระดับมากและจากการทดสอบสมมติฐานพบว่า การนำแนวปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมแตกต่างกันไปตาม ระดับการศึกษา ระดับความรู้และความเข้าใจหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5. งานวิจัยการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตรประจำวัน :
กรณีศึกษาประชาชนในตำบลวังตะกู อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

เกษรา จุทอง (2554) ได้ศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตรประจำวันของประชาชนในเขตตำบลตะกู อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจ การรับรู้ข่าวสาร ปัจจัยทางด้านความมั่นคงของมนุษย์และปัจจัยทางด้านความสุข ต่อการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในเขต ตำบลวังตะกู อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง มีการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ความรู้และความเข้าใจแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจัยด้านความมั่นคงของมนุษย์ อยู่ในระดับมาก และมีปัจจัยด้านความสุข อยู่ในระดับมากที่สุด

6. งานวิจัยการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกพืชล้มลุกภายใต้สังคมนาบบการค้า
กรณีศึกษา ชุมชนวิสุทธิรังษี เทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

สุรเชษฐ์ กังลี (2553) ได้ศึกษาเรื่องการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกพืชล้มลุกภายใต้สังคมนาบบการค้า ชุมชนวิสุทธิรังษี เทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เกษตรกรผู้ปลูกพืชล้มลุกที่อาศัยอยู่ในชุมชนวิสุทธิรังษี เป็นชาวบ้านที่บรรพบุรุษได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ดั้งเดิม เรียกว่า “บ้านบ่อ” เพราะมีพื้นที่ที่สามารถขุดบ่อน้ำ นำมาใช้ในการอุปโภค บริโภค ผลการศึกษาพบว่า 1) ชุมชนยุค

บุกเบิก มีการจับจองที่ดินทำกิน มีวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ใช้แรงงานคนเป็นหลัก อยู่แบบครอบครัวขยาย อาศัยการลงแรงไม่มีการจ้างแรงงาน ส่วนใหญ่ปลูกยาสูบเป็นหลัก ผลผลิตส่วนใหญ่นำไปขายที่จังหวัดราชบุรีและจังหวัดใกล้เคียง เดินทางโดยทางเรือไปตามแม่น้ำแม่กลอง มีประเพณีเปิดหั้นยาสูบ 2) ชุมชนยุคพัฒนาตามแบบอย่างตะวันตก เป็นช่วงที่เริ่มมีความทันสมัยในด้านพันธุ์พืช ไม้ อุปกรณ์เครื่องมือ เทคโนโลยี เส้นทางคมนาคมขนส่ง การเปิดกว้างทางการตลาด การเข้าถึงแหล่งเงินทุน การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไปสู่ความเป็นเมือง ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนมาทำไร่อ้อย และทำไร่หอมหัวใหญ่ ขณะเดียวกันยังขาดความรู้ความเข้าใจในอาชีพเกษตรกรรมที่ตนทำอยู่ ทำให้มีหนี้สินจากปัญหาราคาค้นทุนที่สูงขึ้น การถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง การเข้าไม่ถึงเกษตรกรจากภาครัฐ รวมถึงคุณภาพชีวิตของคนในครอบครัว 3) ชุมชนยุคเศรษฐกิจพอเพียง เป็นช่วงที่เกษตรกรเริ่มมีความรู้จริงในการปลูกพืชล้มลุก มีการศึกษา และมีประสบการณ์จากบทเรียนชีวิต จนตกนึกเป็นองค์ความรู้ ทักษะ การสร้างโอกาสทางการตลาด การมีนวัตกรรมในการทำ การเกษตร จัดสรรน้ำในการเพาะปลูก โดยมีการจัดการอย่างเป็นระบบ ผ่านความคิดที่ประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการทำไร่พืชล้มลุกแบบใหม่

7. งานวิจัยการสร้างความเข้มแข็ง โดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ศักดิ์สกุล บุญมา (2552) ได้ศึกษาถึงการสร้างความเข้มแข็งแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผลการศึกษาพบว่าการสร้างความเข้มแข็งโดยชุมชนมีส่วนร่วม เกิดปัจจัยภายในชุมชนเองได้แก่ การมีผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ การมีองค์กรในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการของแต่ละกิจกรรมกรรมกลุ่ม ระบบความสัมพันธ์แบบครอบครัวเครือญาติ มีระบบความสัมพันธ์แบบครอบครัวและเครือญาติทำให้ทุกคนในชุมชน มีความรักและความเกรงใจต่อกัน มีการร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆด้วยความเต็มใจ ชุมชนมีปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความเชื่อ ประเพณีร่วมกัน ส่งผลต่อการสร้างความมีส่วนร่วมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนร่วมกัน รู้สึกถึงการแบ่งปันทรัพยากร มีความตระหนักในคุณค่า โดยลักษณะของการมีส่วนร่วม ได้แก่ การรวมกลุ่มของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดระเบียบทางสังคม ชุมชนมีการเรียนรู้ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของ

ชุมชน และการสร้างเครือข่าย ทั้งนี้การจัดตั้งองค์กรของชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพ การสร้างกลุ่มเยาวชน และกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดเครือข่ายสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยมีกฎกติกาเป็นเครื่องกำหนดเพื่อรักษาผลประโยชน์ของสมาชิก นำมาสู่การเรียนรู้ การพึ่งตนเองของชุมชน

8. งานวิจัยการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีหลักสอง ตำบลหลักสอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

กฤษณี รัตนเจริญ (2553) ได้ศึกษาถึงการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีหลักสอง ตำบลหลักสอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาพบว่าความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีหลักสองเกิดจากการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นในชุมชนจากภาวะปัญหาทางเศรษฐกิจ ร่วมกันวิเคราะห์หาสาเหตุวางแผนทางการแก้ไขปัญหา และกำหนดกิจกรรมที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับทุนทางสังคมการบริหารจัดการกลุ่มมีประสิทธิภาพ โปร่งใส สมาชิกได้รับผลประโยชน์ตามที่กำหนดไว้ การมีผู้นำกลุ่มที่มีศักยภาพในการรวมกลุ่มและกระตุ้นสำนึกของชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยอาศัยรากฐานทรัพยากรชุมชน นอกจากนี้กลุ่มมีการพัฒนาการเรียนรู้และสร้างเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรม มีความสามารถในการพึ่งตนเอง ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง

9. งานวิจัยการศึกษาระดับความเข้มแข็งของบุคคลในชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาชุมชนชาวแพรคหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

จันทรา ลีนจี่ (2552) ได้ศึกษาระดับความเข้มแข็งของบุคคลในชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาชุมชนชาวแพรคหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาว่า 1) ระดับความเข้มแข็งของบุคคลโดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายบุคคลพบว่า ระดับความเข้มแข็งของบุคคลทางด้านการมีส่วนร่วมทางกายภาพ และการมีส่วนร่วมทางสติปัญญาอยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมทางด้านอารมณ์ และความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของอยู่ในระดับมาก 2) จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าระดับความเข้มแข็งของบุคคลโดยรวมแตกต่างกันไปตาม ระดับรายได้ ระดับความไว้วางใจต่อกลุ่มผู้นำชุมชน ระดับความเชื่อมั่นเรื่องความร่วมมือของคนในชุมชน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลคอนคาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยวิธีวิทยาปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นการศึกษาแนวคิดและกระบวนการในด้านความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคนภายในชุมชน การสะท้อนความรู้สึก ความคิด และประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา เป็นการค้นหาพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาโดยตรง ซึ่งประกอบด้วยการใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชน และการนำทุนทางสังคมเข้าไปใช้ในการพัฒนาชุมชนสู่ความยั่งยืน สำหรับหน่วยวิเคราะห์ในการทำวิจัย (Unit of Analysis) นั้นผู้วิจัยได้เลือกชุมชนบ้านดอนมะขามเป็นพื้นที่ในการวิจัย

ชาย โพรธิตา (2552 : 189-192) กล่าวว่าการศึกษาแนวปรากฏการณ์วิทยาเป็นการการศึกษาปรากฏการณ์ในชีวิตที่บุคคลได้ประสบมา โดยมุ่งทำความเข้าใจความหมายประสบการณ์ชีวิตที่บุคคลประสบ ความหมายในปรากฏการณ์วิทยาหมายถึง ความหมายในทัศนะของผู้ที่ได้ประสบปรากฏการณ์นั้น โดยปรัชญาปรากฏการณ์วิทยาของ Husserl (อ้างถึงใน ชาย โพรธิตา, 2547 : 191) หมายถึงการศึกษาว่าคนเราบอกหรือบรรยายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ตนประสบได้อย่างไร ข้อสรุปเชิงปรัชญาในเรื่องนี้คือ คนเราจะเข้าใจสิ่งที่เราประสบได้ด้วยการวิเคราะห์การรับรู้และความหมายของสิ่งที่เราประสบ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นความตระหนักรู้ของเรา และประสบการณ์ชนิดเดียวกันย่อมมีแก่นแท้ันเดียวกัน แก่นแท้เหล่านี้คือความหมายที่คนเราเข้าใจร่วมกันหรือเข้าใจตรงกัน ในการวิเคราะห์ผู้วิจัยเปรียบเทียบประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักหลายๆ คน เพื่อหาลักษณะร่วมกันของประสบการณ์ในเรื่องเดียวกันจากแต่ละคน โดยการวิจัยจะมุ่งพรรณาสถานที่ปรากฏ และทำความเข้าใจว่าสิ่งที่ปรากฏนั้นมีความหมายอย่างไรต่อผู้ที่ได้ประสบการณ์เป็นสำคัญ

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีแนวปรากฏการณ์วิทยา เพื่อพรรณนาและทำความเข้าใจกระบวนการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อให้งานวิจัยครั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยดังนี้คือ 1) ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก 2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล 4) การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล 5) แผนภูมิรายละเอียดระยะเวลาทำการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและสามารถตอบปัญหาการวิจัย ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาข้อมูลบริบทของคนในชุมชนบ้านคอนมะขาม ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สิ่งสำคัญที่ทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข คือ มีการประชุมร่วมกันของประชาชนภายในชุมชนทุกสัปดาห์ (ทุกวันเสาร์) โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้เชื่อมโยงความสัมพันธ์และแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนทุกคน เพราะในแต่ละครั้งที่มีการประชุมมีการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เสนอความคิดเห็น เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมดไป และสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งคือ ประชาชนในชุมชนมีความสามัคคี มีน้ำใจ ซื่อสัตย์ เป็นต้น เห็นได้จากการทำกิจกรรมร่วมกัน ทุกคนจะมาช่วยกันทำกิจกรรมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน และทำด้วยใจที่รักในชุมชน ที่ต้องการทำให้ชุมชนสงบสุข ผู้วิจัยจึงเลือกชุมชนบ้านคอนมะขามเป็นพื้นที่ในการศึกษา ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่จะสามารถตอบปัญหาการวิจัยได้ เพราะเป็นชุมชนที่มีความสามัคคีในการร่วมมือกันพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ซึ่งทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน กระบวนการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างชัดเจนและครบถ้วน โดยใช้เทคนิคลูกบอลหิมะ (Snowball Technique) สอบถามผู้ให้ข้อมูลที่กล่าวถึงความสำคัญที่จะได้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วนจากการบอกต่อกัน ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1

1.1 ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน นายกองจัดการบริหารส่วนตำบล 1 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน คือหัวหน้ากลุ่มในการก่อตั้งเครือข่ายเพื่อการพัฒนาชุมชนบ้านดอนมะขามให้มีคุณภาพอย่างยั่งยืน และเป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยของชุมชนให้สงบสุข

กลุ่มที่ 2

1.2 ประชากร 6 คน คือผู้ที่อาศัยอยู่ภายในชุมชนบ้านดอนมะขามและคนที่เป็สมาชิกในเครือข่ายชุมชนบ้านดอนมะขาม ในการวิจัยเชิงคุณภาพเรียกผู้ถูกศึกษาว่าประชากรและเจาะจงบางคนมาเป็นผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น

กลุ่มที่ 3

1.3 ประชาชนชาวบ้าน 5 คน คือผู้ที่มีประสบการณ์ และได้ประสบเหตุการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษามากพอสมควรและอาศัยอยู่ในสถานที่คือชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีเครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย

2.1 ผู้วิจัย นับเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีความสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง เพราะการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการสัมผัสกับผู้ให้ข้อมูล โดยตรง ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องเป็นมีการเตรียมความพร้อมก่อนการสัมภาษณ์ ทั้งในการทักษะและความรู้ในการสัมภาษณ์

2.2 เครื่องบันทึกเสียง เพื่อใช้บันทึกข้อมูลระหว่างการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคลทั้งนี้เพื่อตรวจสอบความคลาดเคลื่อนของข้อมูล

2.3 เครื่องมือช่วยจดบันทึก คือสมุดและปากกาสำหรับจดบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์มีลักษณะคล้ายกับแบบบันทึกข้อมูล โดยในสมุดบันทึกข้อมูลผู้วิจัยจดบันทึกข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล อาทิ ชื่อผู้ให้ข้อมูล สถานที่ทำงาน อายุรวมทั้งที่อยู่ติดต่อได้ นอกจากบรรทุกข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักแล้วผู้วิจัยยังต้องบันทึกข้อมูลในภาคสนามในรายละเอียดต่างๆ ที่ปรากฏในแต่ละวัน เพื่อช่วยเตือนความจำว่าผู้วิจัยต้องนำรายละเอียดที่จดในสมุดบันทึกไปใช้ในขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย

2.4 ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นการควบคุมกับการจดบันทึกภาคสนาม (Field Note) เพื่อสรุปประเด็นในการสัมภาษณ์ และทำให้ไม่หลงประเด็น ซึ่งทำให้ได้เรื่องตรงตามความต้องการของผู้วิจัย โดยผู้วิจัยได้ร่างแนวทางการสัมภาษณ์และเป็นผู้สัมภาษณ์เอง คำถามในการสัมภาษณ์เป็นคำถามแบบเปิดกว้างๆ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็น และไม่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกไม่ไว้วางใจในการตอบคำถาม โดยผู้วิจัยที่ทำหน้าที่สัมภาษณ์จะเป็นคน โยงเข้าให้ประเด็นหลักให้ตรงตามวัตถุประสงค์ ซึ่งผู้วิจัยรู้ถึงวัตถุประสงค์ที่ทำการวิจัยเป็นอย่างดีอยู่แล้ว โดยกระทำในลักษณะการตะล่อมถาม (Probe) เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงออกมาเฉพาะจุด การสัมภาษณ์นี้จำเป็นต้องกำหนดตัวผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยผู้วิจัยต้องมีความรู้ว่า ใครคือผู้ที่สมควรไปสัมภาษณ์ที่จะรู้เรื่องที่ตนเองต้องการอย่างละเอียดลึกซึ้งเพียงพอ เพื่อให้ได้ข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน กระบวนการพัฒนาชุมชนบ้านคอนมะขามในการนำทุนทางสังคมเข้ามาใช้ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

2.5 ผู้วิจัยยังใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) โดยที่ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตกลุ่มคนที่ต้องการศึกษา โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่างของชุมชน ซึ่งเป็นวิธีที่จะทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจวิถีชีวิตของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน และสามารถศึกษาวิจัยได้อย่างเต็มที่ ถึงผู้วิจัยจะเป็นคนในพื้นที่แต่ก็ได้รู้ข้อมูลทั้งหมด จึงจำเป็นที่จะต้องเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน เพื่อให้รู้ถึงการทำกิจกรรมร่วมกันของประชาชนภายในชุมชน ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.6 กล้องถ่ายภาพดิจิทัล เก็บข้อมูลภาพในการบรรยายภาคขั้นต้นและกระบวนการที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกันและผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง และสมุดจดบันทึก โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ลักษณะ คือ

3.1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต

ข้อมูลจากการสังเกตผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินการตามวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน กระบวนการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1

3.1.1 ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน นายกองจัดการบริหารส่วนตำบล 1 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน คือหัวหน้ากลุ่มในการก่อตั้งเครือข่ายเพื่อการพัฒนาชุมชนบ้านดอนมะขามให้มีคุณภาพอย่างยั่งยืน และเป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยของชุมชนให้สงบสุข

กลุ่มที่ 2

3.1.2 ประชากร 6 คน คือผู้ที่อาศัยอยู่ภายในชุมชนบ้านดอนมะขามและคนที่เป็นสมาชิกในเครือข่ายชุมชนบ้านดอนมะขาม ในการวิจัยเชิงคุณภาพเรียกผู้ถูกศึกษาว่าประชากรและเจาะจงบางคนมาเป็นผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น

กลุ่มที่ 3

3.1.3 ประชาชนชาวบ้าน 5 คน คือผู้ที่มีประสบการณ์ และได้ประสบเหตุการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษามากพอสมควรและอาศัยอยู่ในสถานที่คือชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

การวิจัยครั้งนี้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) ดังนั้นการสังเกตของนักวิจัยขณะอยู่ในสถานการณ์ภาคสนามจะไม่สามารถเลือกสังเกต หรือแยกสถานการณ์ที่จะสังเกตออกจากกันได้ แต่ก็มี การแบ่งประเภทของสิ่งที่สังเกตออกเป็น 6 ประเภท (Lofland : 1971) เพื่อให้ผู้สังเกตระลึกว่าควรมีรายละเอียดอะไรบ้างในแต่ละประเภทของสิ่งที่สังเกต เป็นการวางแนวทางไว้ล่วงหน้าว่าจะสังเกตเรื่องใดบ้าง และกำหนดเรื่องที่จะสังเกตไว้ชัดเจน ซึ่งแนวทางในการสังเกต ดังนี้

3.1.3.1.การกระทำ (Acts) คือ เหตุการณ์ หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งไม่ยาวนานต่อเนื่อง เช่น ลักษณะการดำรงชีวิตหรือกิจกรรมต่างๆ ไป การแต่งกาย การกินอยู่ การใช้ชีวิตในวันหนึ่งๆ

3.1.3.2.กิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์ หรือกิจกรรมที่กระทำในลักษณะต่อเนื่องเป็นแบบแผนปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการ มีขั้นตอน เช่น แบบแผนกิจกรรมต่างๆ การใช้เวลาว่าง การเรียนรู้ การหาเลี้ยงชีพในระดับบุคคล กลุ่ม ครอบครัว หรือชุมชน ซึ่งจะบ่งชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ สถานภาพ บทบาท และความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม

3.1.3.3.ความหมาย (Meaning) คือ การที่บุคคลอธิบายหรือให้ความหมายเกี่ยวกับการกระทำหรือกิจกรรม ซึ่งอาจเป็นลักษณะเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ การรับรู้ โลกทัศน์ บรรทัดฐานหรือระเบียบเกี่ยวกับกิจกรรมนั้นๆ

3.1.3.4.ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ลักษณะความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลต่างๆ ในสังคมที่ศึกษาว่ามีลักษณะยึด โยงกันอย่างไร มีแบบแผนอย่างไร ทั้งในทางที่ขัดแย้งหรือลงรอยกัน ซึ่งจะทำให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมของชุมชนหรือกลุ่ม ได้ทั้งระบบเครือข่าย การเมือง เศรษฐกิจ และอื่นๆ

3.1.3.5.การมีส่วนร่วม (Participation) คือ ลักษณะการปรับตัว การยอมตามกลุ่ม การเข้าร่วมในกิจกรรมของกลุ่มสมาชิกในสถานการณ์ต่างๆ

3.1.3.6. สภาพสังคม (Setting) คือ สภาพสนามหรือสถานการณ์ที่นักวิจัยเข้าไปศึกษาทุกแง่ทุกมุมทั้งด้านภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม แบบแผน ประเพณี ขนบธรรมเนียมต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความเชื่อ วิถีชีวิต และเจตคติ

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

เป็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งต้องการข้อมูลละเอียดลึกซึ้งเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นการสนทนาแบบมีเป้าหมาย โดยสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน นายกองตำบลการบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และปราชญ์ชาวบ้าน รวมไปถึงคนในชุมชน ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์เอง ทำให้ได้ข้อมูลแบบกว้าง เพราะไม่จำกัดประเด็นสนทนา ไม่จำกัดประเด็นคำตอบ ไม่มีการกำหนดเวลาสนทนาที่แน่นอน ซึ่งเรื่องที่จะสัมภาษณ์เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน กระบวนการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการนี้ มีดังนี้

3.2.1 แบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้สัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนไปได้อย่างอิสระ มีความรู้สึกเป็นธรรมชาติ

3. 2.2 แบบเจาะลึก (In – depth Interview) หรือแบบมีจุดสนใจเฉพาะ เพื่อค้นหาข้อมูล que ผู้วิจัยมีความสนใจอยู่แล้ว และพยายามหันความสนใจของผู้สัมภาษณ์เข้ามาสู่จุดที่ตั้งไว้โดยไม่ปล่อยให้ผู้ที่สัมภาษณ์หันเหไปสนทนาในเรื่องอื่นๆ

3.2.3 แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เป็นการสัมภาษณ์ผู้รู้ในเรื่องที่ตนต้องการอย่างละเอียดลึกซึ้งเพียงพอ

4. การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Method) คือ 1) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากแหล่งเวลา โดยผู้วิจัยจะสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างเวลากัน 2) ตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากแหล่งสถานที่ โดยผู้วิจัยจะสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกัน แต่ต่างสถานที่กัน และ 3) ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งบุคคล ผู้วิจัยจะสังเกตและสัมภาษณ์ในเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล โดยผู้วิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน

นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนชาวบ้าน และคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อพิจารณาถึงความเพียงพอของข้อมูล ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ความถูกต้องของข้อมูล เป็นการยืนยันข้อมูลการสัมภาษณ์ระดับลึก (In – depth Interview) และได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีความเที่ยงตรงรอบด้านด้วยการสัมภาษณ์ข้อมูลที่ได้จนถึงข้อมูลที่มีความอิ่มตัว (Saturate Data) จึงยุติการสัมภาษณ์ระดับลึก

การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) นั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายในการเก็บรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้การสังเกตควบคู่การสัมภาษณ์ การสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนชาวบ้าน และประชาชน ในเรื่องที่เป็นประเด็นเดียวกัน พร้อมกับสังเกตวิถีชีวิต พฤติกรรมการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ผู้วิจัยต้องศึกษาค้นคว้าจนมีความเข้าใจดีเกี่ยวกับการวิจัย และได้รับความคิดเห็นในเรื่องนั้นออกมา (Shared Subjectivity) นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสอบถามซ้ำ คือการพิจารณาข้อมูลที่เก็บมาได้ หากข้อมูลใดเป็นที่น่าสนใจ ผู้วิจัยจะตรวจสอบความเที่ยงตรงภายในด้วยการถามอีกครั้งหนึ่งหลังจากนั้นได้สรุปผลการวิจัยและเขียนรายงานผลการศึกษาวิจัยต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของข้อมูลเป็นหลัก ทั้งนี้โดยตั้งอยู่บนความถูกต้อง ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลในภาคสนามนี้จะเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่วันแรกที่ลงพื้นที่ จนถึงวันสุดท้ายที่ทำการวิจัย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ทันทีขณะเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกประเด็นสำคัญๆ ขณะสัมภาษณ์ไว้ และบันทึกภาพเพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ สอบถาม รวมทั้งฟังจากเครื่องบันทึกเสียงซ้ำหลังการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแห่ง ซึ่งได้กระทำภายหลังจากการสัมภาษณ์ทุกครั้ง แล้วนำไปถอดบันทึกคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำแต่ละลายภายหลังกลับจากพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยได้ทำการสร้างมโนทัศน์ (Concept) ของข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันในรูปของข้อความ (Statement) และจัดหมวดหมู่ของมโนทัศน์เพื่อหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงเชิงเหตุผล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการกำหนดข้อมูลโดยการกำหนดรหัส

(Code) แยกเป็นหมวดหมู่ (Code Mapping) และเปรียบเทียบความเหมือน และความแตกต่างของแต่ละมโนทัศน์ จัดหมวดหมู่ให้แก่มโนทัศน์ต่างๆ เพื่อง่ายต่อการสืบค้น เป็นการตรวจสอบความเพียงพอและความตรงของข้อมูล หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงเลือกให้ข้อมูลสำคัญคนต่อไป โดยผู้วิจัยเชื่อว่าสามารถให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างไปจากมิติ (Dimensions) และคุณสมบัติ (Properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการสัมภาษณ์ที่ผ่านมาไปแล้ว นอกจากนี้การเลือกผู้ตอบรายต่อไป ยังคำนึงถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมโนทัศน์ต่างๆ โดยเปรียบเทียบ (Comparative Case) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง (Verify) โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มจนไม่สามารถปรับเปลี่ยนข้อเสนอเชิงทฤษฎี (Theoretical Generalization) ที่ได้อีกต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของข้อมูลเป็นหลัก ทั้งนี้โดยตั้งอยู่บนความถูกต้อง ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบในการทำวิจัย (พจนี เทียมศักดิ์, 2543 : 79 – 80) หลังจากนั้นจึงได้สรุปผลการวิจัยและเขียนรายงานผลการศึกษาออกมาเป็นบทต่างๆ

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง “การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนา (Description) และพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ตามวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อให้เห็นถึงการจัดการทุนทางสังคมภายในชุมชนบ้านคอนมะขามและการพัฒนาชุมชนสู่ความยั่งยืน

5. ระยะเวลาทำการวิจัย

รายละเอียดระยะเวลาทำการวิจัย แสดงดังตารางแสดงระยะเวลาทำการวิจัย

ตารางที่ 1 ตารางแสดงระยะเวลาทำการวิจัย

ระยะเวลา	พฤศจิกายน				ธันวาคม				มกราคม				กุมภาพันธ์				มีนาคม				เมษายน				พฤษภาคม			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
กิจกรรม																												
การร่างเค้าโครงวิจัย	←→																											
ค้นหาข้อมูล แก้ไขข้อมูล		←→																										
จัดทำรูปเล่ม 3 บท					←→																							
สร้างแนวคำถาม					←→																							
ขออนุมัติหัวข้อ วิจัย						←→																						
เก็บข้อมูลวิจัย									←→																			
วิเคราะห์ข้อมูล													←→															
สรุปผลการวิจัย																	←→											
พบอาจารย์ที่ ปรึกษา					←→																							
รายงานการวิจัย ฉบับสมบูรณ์																					←→							

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน การเรียนรู้จากวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ได้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันมีทั้ง การสังเกต การสัมภาษณ์ จากชาวบ้านในชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นเนื้อหาที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน ผู้วิจัยได้รายงานผลการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นดังนี้

1. สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
2. การเกิดทุนทางสังคมในชุมชนบ้านคอนมะขาม
3. กระบวนการจัดการทุนทางสังคม
4. ปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดทุนทางสังคม

1. สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

การศึกษาวิจัยในชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ปรากฏการณ์ตามประเด็น มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนบ้านคอนมะขามเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีอายุประมาณ 100 ปีเศษ เดิมบ้านคอนมะขามตั้งอยู่ห่างจากที่อยู่ปัจจุบันประมาณ 500 เมตร ซึ่งมีต้นมะขามใหญ่อยู่หน้าบ้านจึงเรียกชุมชนที่อาศัยอยู่ว่า “บ้านคอนมะขาม” ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองหมู่ที่ 5 ตำบลนอมทวน ต่อมา

มีประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงได้แยกออกมาจากหมู่ที่ 5 มาเป็นหมู่ที่ 11 ตำบลพนมทวน ในปี พ.ศ. 2526 และในปี พ.ศ. 2540 ได้แยกออกมาเป็นตำบลคอนตาเพชรและเปลี่ยนจากหมู่ที่ 11 มาเป็นหมู่ที่ 1 ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี จนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“ตั้งแต่เราก็คมาจนจำความได้มันไม่ได้อยู่ตรงนั้นะหนู คอนมะขามอยู่โน้นคอนบ้านเก่า แล้วพวกเรารุ่นเนี้ยก็ย้ายเข้ามาอยู่ เขาเรียกบ้านคอนมะขามคือ มีต้นมะขามเป็นแถว ทำคันรั้วบ้าน เขตบ้านใครก็บ้านมัน รั้วบ้านติดกันก็เป็นมะขามแถว ตอนนี้อยู่ 2 คัน หนูเห็นไหมที่บ้านจันทร์แรมข้างบ้านในทุ่งนา 2 อัน เห็นไหมละ หนู ได้สังเกตไหม นั่นละยังอยู่ของเก่ายังอยู่ตั้งแต่เรเด็ก ๆ จำไม่ได้นะว่า พ.ศ. อะไร เดียวก่อนที่เรา ลงนับถอยหลังราว 2472 หมู่บ้านสมัยก่อนไม่ได้อยู่แบบนี้ สมัยก่อนไม่ได้อยู่กันหมู่ใหญ่แบบนี้ อยู่กันรั้วใครรั้วมันบ้านน้อยกว่า ถนนไม่มีมีทางเกวียนธรรมดา ไม่มีเลขมีดินทราย บุกน้ำบุกโคลนกันเดินเลย ที่มาอยู่ในนี้หรือก็คอนมะขามอยู่ตรงนั้นนะ และอีกหมู่อยู่ตรงนี้น้ำไอแก้วเนี้ย เขาเรียกหมู่บ้านนอก พวกปู่ย่าเนี้ยเข้าใจไหม ย้ายมาจากคอนทำนานั้นละคันมะขาม 2 คัน เขาเรียกว่าคอนทำนาข้างป้อมอยู่ซ้ายมือ” (สมจิต วิเศษสิงห์, 2557)

“ชุมชนบ้านคอนมะขามเกิด พ.ศ. 2490 ก่อนสร้างวัดคอนมะขาม พ.ศ. 2500 อยู่ประมาณ 10 ปี ถึงสร้างวัดคอนมะขาม ย้อนไป 10 ปี ประมาณ พ.ศ. 2490 ประมาณ 60 – 70 ปี ย้ายจากคอนกระลอกมาอยู่บ้านคอนมะขาม คอนจิวเกิดก่อนคอนมะขาม มีพวกหมอบแจงย้ายมาอยู่ก่อน พวกเราย้ายมาอยู่ที่หลังจากคอนจิว สภาพชุมชนบ้านคอนมะขามจากปัจจุบันกับอดีตสภาพแตกต่างกัน โดยสิ้นเชิง แยกต่างตรงถนนก็ไม่มีลูกรังเป็นถนนธรรมดาดินทราย แล้วก็คันไม้ขะอะ คันมะขาม คันมะคู้ คันมะขามนี้เยอะมากเขาถึงเรียกว่าคอนมะขาม ถนนดินทรายมีสระน้ำที่ชาวบ้านใช้ร่วมกัน จากเดิมน้ำที่ใช้ก็เป็นน้ำประปาดีขึ้นสะดวกขึ้น” (อุบล ทองสุข, 2557)

“สภาพหมู่บ้านสมัยก่อนมีแต่ป่าเต็มไปหมด อย่างบ้านที่อยู่ตอนนี้ก็เป็นป่า น้ำใช้ก็ใช้น้ำฝนกับน้ำสระ ตักกันมาใช้ น้ำกินต้องรอรองน้ำจากน้ำฝนมากิน ส่วนน้ำใช้น้ำสระคักขึ้นมาใช้ ไม่สะดวกสบายเลย ไม่มีความเหมือนสมัยนี้เลย ไม่เหมือนเลย ส่วนไฟฟ้าก็ไม่มีใช้ ต้องจุดตะเกียงแทน ลำบากมาก” (มะลิ ศรีคำนวน, 2557)

ชุมชนบ้านคอนมะขามเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นเก่าแก่ มีอายุประมาณ 100 ปี ซึ่งเป็นชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นมาจากชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ ได้เข้ามาอาศัยอยู่เป็นกลุ่ม ต่อมาชาวบ้านเข้ามาอาศัยเพิ่มขึ้น จากกลุ่มเล็กๆ ได้ขยายกลายเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เมื่อเกิดเป็นชุมชนที่มีชาวบ้านอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านก็ได้มีความคิดในการตั้งชื่อชุมชน และได้ตั้งชื่อชุมชนนี้ว่า “คอนมะขาม” เพราะในชุมชนที่ชาวบ้านอาศัยอยู่มีต้นมะขามจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใช้ชื่อต้นมะขามที่มีจำนวนมาก นำมาตั้งเป็นชื่อของชุมชนบ้านคอนมะขามจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีคนเข้ามาอาศัย

ภายในชุมชนบ้านคอนมะขามเพิ่มขึ้นจากที่อาศัยอยู่ ทำให้ต้องมีการขยายบริเวณชุมชนให้กว้างขึ้น เริ่มแรกชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามได้สร้างชุมชนติดกับถนน เมื่อชุมชนมีชาวบ้านอาศัยเพิ่มมากขึ้นจึงได้ย้ายชุมชนจากที่อยู่ด้านหน้าติดถนนใหญ่ ย้ายมาตั้งชุมชนด้านในที่อยู่ห่างจากชุมชนเดิมประมาณ 500 เมตร เพราะสามารถขยายพื้นที่ชุมชนได้เพิ่มขึ้น ส่วนพื้นที่เดิมที่เคยตั้งชุมชนบ้านคอนมะขามในปัจจุบันเป็นพื้นที่ในการทำเกษตรของชาวบ้าน

ชุมชนบ้านคอนมะขามมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ดี เนื่องจากชาวบ้านได้มีการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นกว่าสมัยก่อน ที่ทรัพยากรมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้าน แต่ในปัจจุบันทรัพยากรมีให้ชาวบ้านใช้อย่างสะดวกสบายขึ้น อาทิเรื่องน้ำในการทำเกษตรที่สมัยก่อนชาวบ้านต้องรอน้ำจากฝนที่ตกลงมา ไม่มีคลองชลประทานเก็บน้ำให้ชาวบ้านในการทำเกษตร แต่ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น การทำการเกษตรของชาวบ้านก็ไม่ต้องลำบากเหมือนสมัยก่อน เพราะมีเครื่องมือที่ทันสมัยช่วยให้ชาวบ้านสะดวกขึ้น มีคลองชลประทานเก็บน้ำไว้ให้ชาวบ้านได้มีไว้ใช้ในการทำการเกษตรตลอดปี ถนนก็ได้รับการพัฒนาจากดินลูกรังได้กลายเป็นถนนคอนกรีต ให้ชาวบ้านได้ใช้ในการคมนาคมได้สะดวกยิ่งขึ้น สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“สภาพดิน น้ำ ก็พัฒนาดีขึ้น จากแต่ก่อนพวกเรามีน้ำไม่พอ จากแต่ก่อนใช้น้ำสระน้ำคลอง เดียวนี้สบายประปาสะดวก หนทางไปมาสะดวกขึ้น จากแต่ก่อนเป็นลูกรัง ดินทราย เดียวนี้ก็ลาดยางหมดทั่วถึงไปไหนก็สะดวก รถเราก็มีทุกบ้าน เวลาเจ็บป่วยก็ไม่มีปัญหาอุปสรรค” (สุวนิจ วิเศษสิงห์, 2557)

“พัฒนาจนเกือบจำไม่ได้เลยนะ เมื่อก่อนไม่มีอะไรเลย แต่เดี๋ยวนี้พัฒนาไปมาก อย่างแต่ก่อนถนนเป็นลูกรัง ดินทราย จะไปไหนที่ก็ไม่สะดวกเลย แต่เดี๋ยวนี้ถนนเป็นคอนกรีตทั้งหมู่บ้าน เดินทางไปไหนก็สะดวกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน น้ำมีให้ใช้ตลอดทั้งน้ำประปา น้ำบาดาล มีให้เลือกใช้สะดวกสบายไม่ต้องไปตักจากในสระในคลองเลย” (วาสนา วิเศษสิงห์, 2557)

“การพัฒนาอย่างมาก เห็นได้จากถนนมีการพัฒนาจากถนนดินลูกรังสีแดงๆ มาเป็นราดยาง ถนนคอนกรีตรอบหมู่บ้าน น้ำก็สะดวกมีคลองชลประทาน สบายกว่าแต่ก่อนเยอะ” (อารีย์ ภูมรินทร์, 2557)

ชุมชนบ้านคอนมะขามมีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม และมีที่ราบเชิงเขาเป็นบางส่วน มีคลองชลประทานไหลผ่าน เหมาะแก่การทำเกษตร ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามส่วน

ใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น เป็นอาชีพที่สร้างได้รายได้แก่ชาวบ้านจนถึงปัจจุบัน

2. การเกิดทุนทางสังคมในชุมชนบ้านดอนมะขาม

จากการศึกษาการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขาม การเกิดขึ้นของทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ได้มีทุนที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้าน ซึ่งทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นเกิดขึ้นจาก ความสามัคคี ความไว้วางใจ ความเชื่อใจ การเสียสละ ความศรัทธา ความมีน้ำใจ เป็นต้น เป็นทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นมาเอง โดยที่ไม่ต้องสร้างให้เกิดขึ้น ซึ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนมะขามมีทุนทางสังคมอยู่แล้ว สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

“แตกต่างเยอะอย่างเช่น ไม่ใช่อะไรอย่างเช่นตัวตำบล ชุมชนเราเนี่ยดีกว่าเขาทุกด้าน ความที่ว่าร่วมมือ เอารัดเอาเปรียบ อย่างเช่น อสม. คอนตาทะพรกับคอนมะขามไม่เหมือนกันเลย คือว่ามีความรับผิดชอบของเรา ดีกว่า ช่วยเหลือชาวบ้านให้ดีขึ้นเยอะ ไม่ว่าจะเลือกตั้ง เลือกอะไรกัน ชักนาคก็ตั้งชื่อเขาหมด แต่ของเราไม่ อย่างเช่นกีฬาขอแรงพวกเราจะช่วยกันร่วมแรงทำกัน ของพวกเขาจะไม่มีแบบนั้น ไม่หวังอะไร แต่ของเขาต้องเอาเงินล่อ กีฬากลุ่ม 4-5 โรงเรียนที่จัดแต่ละเข้าภาพดอนมะขามกินขาด เพราะชาวบ้านจะให้ๆ เงินกันช่วย ไม่ว่าจะคอนมะขามจะไปแข่งกับโรงเรียนไหนคอนมะขามกินขาด เพราะชาวบ้านจะร่วมมือกันบริจาค ทำกับข้าวไปเลี้ยง หุ้มเทไม่จีเหนียว บ้านเราจะกินขาดทุกๆ เรื่อง น้ำใจคอนมะขามดีในตัวตำบลคอนมะขามที่ 1 คอนมะขามยอมสละเพื่อส่วนรวม สามัคคีแค่ให้บอกว่าเออวันนี้เราขอแรงชาวบ้านก็เต็ม อย่างที่วัดมีงานกรู้นขอแรงตัดหญ้าก็เต็ม” (สุวนิจ วิเศษสิงห์, 2557)

“หมู่บ้านเราดีกว่าหมู่บ้านอื่น มีความสามัคคีกันดี ร่วมกันพัฒนา ช่วยเหลือกัน ไม่ว่าจะงานบวช งานแต่ง งานตาย งานอะไรก็แล้วแต่ ก็ช่วยเหลือกันตลอด ไม่มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกกัน ไม่ว่าจะงานหรือรายก็ช่วยเหลือกันตลอด” (สำราญ อรชร, 2557)

ทุนทางสังคมเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้าน จากการพบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จากความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชาวบ้านในชุมชน ก่อเกิดเป็นทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น ทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น มีดังนี้

2.1 การรวมกลุ่ม

ชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีการรวมตัวของชาวบ้านจนเกิดเป็นเครือข่ายระหว่างกันของบุคคล ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็น ครอบครัว เพื่อน และคนรู้จักกัน การเกี่ยวพันระหว่างกันของคนในชุมชนเพื่อรวมพลังกันในการพัฒนาชุมชนให้ชาวบ้านทุกคนในชุมชน “อยู่ดีมีสุข” เป็นความสุขที่ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการพัฒนาชุมชนให้มีทัศนียภาพที่ดี เพื่อป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดแก่ชาวบ้าน และชาวบ้านไม่ต้องทำงานหนักเหมือนแต่ก่อน เพราะภายในชุมชนบ้านดอนมะขามได้มีกิจกรรมให้ชาวบ้านได้ทำเพื่อหารายได้เพิ่ม คือการรวมกลุ่มของชาวบ้านทำพวงมาลัย ดอกไม้จันทน์ เพื่อเป็นการหารายได้เสริมให้แก่ชาวบ้าน ในช่วงที่โรคโควิด-19 ระบาดแล้วไม่สามารถทำการเกษตรได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้ “จากแต่ก่อนชาวบ้านเราคือ ธรรมดาไม่ค่อยมีอาชีพเสริม คือทำอย่างเดียว พอเริ่มชาวบ้านได้มีกลุ่มไอนี้ยเข้ามาได้มาอบรมฝึกวิชาชีพเสริม ได้มีการทำพวงมาลัย ดอกไม้จันทน์ ชาวบ้านเราก็เริ่มดีขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น ความเป็นอยู่ก็ดีขึ้น” (สุวนิจ วิเศษสิงห์, 2557) จนเกิดเป็นเครือข่ายของชาวบ้านในการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีผู้เชี่ยวชาญในการทำพวงมาลัย และดอกไม้จันทน์ เข้ามาให้ความรู้ แนะนำวิธีการทำให้ชาวบ้าน และจะรับงานที่ชาวบ้านทำไปเพื่อจำหน่ายต่อไปให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านเป็นการทำงานที่ชาวบ้านทุกคนให้ความร่วมมือเพื่อต้องการพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ไม่ว่าจะปัญหาจะหนักขนาดไหนชาวบ้านทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านดอนมะขามทุกคนก็ยินดีให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา เพื่อทุกคนในชุมชนจะได้อยู่กันอย่างมีความสุข สมัยก่อนชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามเมื่อผลผลิตทางการเกษตรออกผลผลิตมาเพื่อให้ชาวบ้านนำไปจำหน่าย ชาวบ้านเป็นคนนำไปจำหน่ายด้วยตนเอง ทำให้ถูกกดราคาในการจำหน่าย เนื่องจากชาวบ้านขาดความรู้ในเรื่องราคา จึงทำให้ถูกเอารัดเอาเปรียบได้ง่าย แต่ในปัจจุบันมีการรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีความรู้เพิ่มขึ้นจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เกิดเป็นความรู้ และมีผู้นำที่มีศักยภาพ จึงทำให้ชาวบ้านไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรจำหน่ายได้ราคาสูงขึ้น ส่งผลให้มีรายเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ ทำให้ชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น

2.1.1 ก่อนการร่วมกลุ่ม

ก่อนการร่วมกลุ่มของชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ความเป็นอยู่ของชาวบ้านมีความลำบากมากในทุกเรื่อง สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“คอนนั้นะที่จำความได้ที่มาเข้าโรงเรียนประมาณ 7 ขวบนะ นี่จำได้เขาพาไปทำทะเบียนเข้าโรงเรียนที่วัดคอนจิวเรียนที่นั่นเป็นสถานที่เรียน เดียวนี้คอนนั้น 7 ขวบ ถึง 10 ขวบก็ตีราว 12 ขวบนะแล้วเรากี่มาเรียน ป.3-ป.4 ตอนนั้นเราไปอยู่บ่อหว่าดินเรียน ข้ามเขากำแพงลูกใหญ่นั้นเดินมาเรียนที่คอนจิวนะไอหนู ออกอยาก ยากจน สมัยนั้นจะบอกใครเขิว พ่อแม่จะเลี้ยงลูกไม่รอดจายๆ ไม่เหมือนสมัยนี้มันพุ่มเฟิยเกิน” (สมจิต วิเศษสิงห์, 2557)

“สมัยก่อนชาวบ้านอยู่กันลำบาก น้ำ ไฟ ก็ไม่มีใช้ ต้องใช้ตะเกียงจุดให้แสงสว่าง ส่วนน้ำก็ต้องไปหาบมาจากสระเพื่อนำมาใช้ ลำบากมาก บริเวณรอบๆหมู่บ้านก็เป็นป่า ไม่เจริญเหมือนเดี๋ยวนี ชาวบ้านต้องมาบุกเบิกป่ากันเอง อย่างตอนนี้ที่หมู่บ้านเราตั้งอยู่ณะ เมื่อก่อนเป็นป่ามีต้นไม้ขึ้นรกเลย จนไม่กี่ปีที่มีคนเข้ามาอยู่เพิ่มก็มีการขายพื้นที่ เพื่อสร้างบ้านอยู่กันเป็นครอบครัว จนถึงปัจจุบันนี้มีความสะดวกสบายขึ้นมากเลย อย่างน้ำก็ไม่ต้องไปหาบมาใช้ มีน้ำปะปาให้ใช้สะดวกเลยทำนาเดี๋ยวนีก็ไม่ต้องไปกักน้ำเพื่อให้น้ำเข้านา มีคลองชลประทานเก็บน้ำไว้ให้ใช้ตลอดปีเลย” (ทองมาก ทวีศรี, 2557)

สมัยก่อนเป็นชุมชนบ้านคอนมะขามจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ลำบากมาก ในการต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว โดยชาวบ้านต้องออกไปรับจ้างทำงานเพื่อให้ได้เงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน หรือบางคนเข้าไปในป่าที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก เข้าไปหาผักและผลไม้มาจำหน่าย แต่ได้เงินมาไม่มากทำให้สมาชิกคนอื่นในครอบครัวต้องช่วยกันออกไปรับจ้าง เพื่อช่วยกันหาเงินมาจุนเจือครอบครัว ทำให้ไม่ได้เรียนหนังสือ เนื่องจากไม่มีทุนในการศึกษา และประกอบกับต้องทำงานเพื่อหาเงินไปจุนเจือครอบครัวเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ในปี พ.ศ. 2556 ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ในสังคมไทย ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาสังคมเกิดขึ้นมากมายไม่ว่าจะเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในการอุปโภค บริโภคที่สูงขึ้น ทำให้รายรับไม่พอกับรายจ่ายในแต่ละวันที่ต้องใช้จ่ายจึงเกิดปัญหาหนี้สินตามมา ชุมชนบ้านคอนมะขามเป็นชุมชนที่ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นหลัก รายได้ส่วนใหญ่ที่ได้รับมาจากผลผลิตทางการเกษตรจากการทำนาของชาวบ้าน ผลผลิตที่ได้รับขึ้นอยู่กับสภาพอากาศและเศรษฐกิจในแต่ละปี เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ทำให้

ชาวบ้านไม่ได้รับเงินจากการนำข้าวไปร่วมโครงการจำหน่ายข้าวกับรัฐบาล ชาวบ้านต้องหันไปกู้เงินนอกระบบมาใช้แทน ชาวบ้านต้องแบกรับภาระที่ยากลำบากขึ้น เป็นผลมาจากราคาสินค้าเกษตรต่ำและต้นทุนการผลิตสูง ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการครองชีพ เมื่อขาดเงินทุนก็ต้องกู้เงินมาใช้ในการลงทุนต่อไป โดยเฉพาะทุนด้านสารเคมีทางการเกษตรที่ใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น จนเกิดเป็นหนี้สินที่ชำระยังงักไม่หมด เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ทำให้ถูกเจ้าหนี้ยึดโกงจนเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

เมื่อค่าครองชีพสูงขึ้น ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น ราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านต้องกู้เงินจากแหล่งต่างๆ ส่งผลกระทบต่อชุมชนด้านต่างๆ ดังนี้

1. ผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จากการเข้าไปสังเกตวิถีชีวิตของชาวบ้าน และได้เข้าไปพูดคุยกับชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามเมื่อครั้งที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย คือเข้าออกไปทำงานพอตกเย็นก็กลับบ้าน เมื่อว่างจากการทำงานจึงออกไปรับจ้างหว่านข้าว ใส่ปุ๋ย คัดหญ้า ไถดินขุดดิน เป็นต้น หรือปลูกผัก อาทิ มะเขือ ถั่ว พริก เป็นต้น เพื่อนำมาขายพอให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนก็อยู่อาศัยกันแบบพี่น้อง คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เวลาที่บ้านไหนมีงานก็จะไปช่วยเหลือกัน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“อยากให้มีอะไรก็ไม่ต้องบอก เวลามีการเสียชีวิตหรือมีการเจ็บป่วยก็จะไปเยี่ยมกันตลอด ถ้าใครนอนโรงพยาบาลก็ไปกันเต็มห้องเลย เป็นสังคมที่น่ามอง เช่น พอเสียชีวิตปุ๊บเนี่ย ไม่ต้องบอกกันเลยทุกคนก็มารวมกันมาหมดเลย จะไปเอาอะไรนี้รู้กันหมดเลยว่าเขาเดินเท้าเอาเอา เอาหม้อ เจ้าภาพเนี่ยไม่ต้องบอกทุกคนจะช่วยกัน สังคมเมืองนี้ไม่ใช่เลยต้องจ้างหมดเลย ใครเสียชีวิต งาน โศกงานเสร้านี้ก็มาช่วยกันอัด โนมัตติเอื้อเพื่อแผ้วแผ้วซึ่งกันและกัน” (อภิรักษ์ चना, 2557)

สภาพดังกล่าวเป็นความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย แต่วิกฤตที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ทำให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไป จากปัญหาหนี้สินจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของคนในชุมชน จากที่ชาวบ้านเคยพบปะพูดคุยกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ก็เปลี่ยนเป็นไม่ค่อยพูดคุยกัน

เหมือนเดิม เกิดความห่างเหินของชาวบ้านภายในชุมชน ความสัมพันธ์ของชาวบ้านลดลงไป เนื่องจากการพบปะพูดคุยระหว่างชาวบ้านในชุมชนเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความรู้และร่วมกันแก้ไขปัญหาภายในชุมชน หากขาดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชาวบ้านในชุมชนแล้ว การรวมกลุ่มของชาวบ้านก็จะหมดไป

2. ผลกระทบทางด้านความเป็นอยู่ ปัญหาต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น ถือเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกร ชาวบ้านบางส่วนหันไปทำการเกษตรแบบพอเพียง เพื่อลดปัญหาค่าใช้จ่ายในการผลิตที่สูงขึ้น แต่มีส่วนน้อยเนื่องจากผลผลิตที่ได้รับไม่ได้คุณภาพตามที่ต้องการ และต้องใช้เวลาในการปรับสภาพดินให้อุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ผลผลิตได้คุณภาพตามที่ต้องการ ทำให้ชาวบ้านเกิดหนี้สินจากการนำเงินมาลงทุนในการผลิต ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และต้องนำเงินบางส่วนไปชำระหนี้ที่ยืมมาเพื่อเป็นทุนในการผลิต ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องออกมาช่วยกันหารายได้เพื่อนำไปชำระหนี้ให้หมดไป

เมื่ออาชีพเกษตรกรตกอยู่ในสภาพที่ต้องดิ้นรนต่อสู้ จากค่าครองชีพที่สูงขึ้น ด้วยเหตุนี้ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการร่วมตัวกันของชาวบ้านจนเกิดเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนให้ชาวบ้านทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยเริ่มแรกเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ ในการช่วยกันดูแลและทำความสะอาดชุมชนให้น่ามอง เพราะเริ่มแรกนั้นชาวบ้านไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เนื่องจากยังไม่เห็นประโยชน์ที่ได้รับในการสละเวลา来做กิจกรรมร่วมกัน แต่เมื่อชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ ที่รวมกลุ่มกันทำโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน และทำด้วยความรักที่มีต่อชุมชนที่ต้องการเห็นชุมชนที่อาศัยอยู่มีสภาพแวดล้อมที่ดี และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชนระหว่างชาวบ้านด้วย จึงทำให้ชาวบ้านคนอื่นๆ เห็นถึงความสำคัญในการร่วมกลุ่มกันพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงการทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น กองทุนที่ชาวบ้านได้จัดตั้งขึ้นก็เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ซึ่งการจัดตั้งกองทุนในชุมชนบ้านคอนมะขามมีอยู่หลายกองทุนด้วยกัน เช่น กองทุนยา กองทุนแม่บ้าน กองทุนหมู่บ้านคอนมะขาม เป็นต้น การจัดตั้งกองทุนแต่ละกองทุนขึ้นมาก็เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ชาวบ้าน ไม่ให้ชาวบ้านถูกเอารัดเอาเปรียบ

จากพ่อค้าคนกลาง เพราะในสมัยก่อนชาวบ้านไม่ค่อยมีความรู้จึงทำให้ง่ายต่อการถูกผู้อื่นเอาโรคเอาเปรียบได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“ที่แรกเริ่มจากกองทุนยา เพราะว่าศูนย์ฯ จะต้องมีการเอายาเข้ามาบริการ โดยที่ชาวบ้านไม่เห็นความสำคัญ โดยที่เขาเข้ามาซื้อยาที่เนี่ย ถ้าไปเปรียบเทียบกับร้านค้า ถ้าเรามีกองทุนเนี่ยพอมาซื้อยากับเราพอมีก่าไรเราจะปันผลให้ชาวบ้านคืน และทำให้ชาวบ้านสนใจหันมาใช้ยาสามัญดีกว่าไปใช้ยาชุดตามร้านค้า เพื่อที่จะมีประโยชน์กับมหาตัวเรา แล้วก็ไม้อันตรายและทำให้เขาเข้าใจในการใช้ยา” (สุนิจ วิเศษสิงห์, 2557)

การริเริ่มกองทุนนั้นก็เริ่มจากกองทุนที่ต้องการให้ชาวบ้านมีความรู้ในการดูแลตัวเองให้ถูกวิธี ในการดูแลตัวเองเมื่อได้รับบาดเจ็บหรือเจ็บป่วย ควรไปโรงพยาบาลให้ผู้เชี่ยวชาญในการรักษาเป็นคนดูแล ไม่ใช่รักษาตัวเอง และการก่อตั้งกองทุนขึ้นมายังมีผลตอบแทนให้ชาวบ้านในการซื้อของที่ราคาถูก มีคุณภาพ และมีผลตอบแทนกลับมาให้ชาวบ้านเป็นรูปของเงินปันผลให้แก่สมาชิกทุกคน โดยการจัดตั้งกองทุนขึ้นมาก็เพื่อต้องการให้ชาวบ้านมีความรู้เพิ่มมากขึ้น เพราะในโลกในปัจจุบันมีปัญหาหลายอย่างที่ชาวบ้านต้องเผชิญ เพื่อความอยู่รอด ดังนั้นการร่วมกลุ่มกันจะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุด นอกจากได้ทำกิจกรรมร่วมกันแล้ว ยังทำให้ชาวบ้านทุกคนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีเรื่องอะไรหรือได้รับรู้ข่าวสารอะไรที่ไม่ดีต่อคนภายในชุมชนและชุมชนเอง ก็จะได้นำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อนำมาหาแนวทางแก้ไข ด้วยเหตุนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นคิดหาวิธีแก้ไขปัญหาที่จะเข้ามากระทบต่อชุมชนและชาวบ้าน ให้สามารถปรับตัวอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบันได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“บ้านเราปัญหาสังคม ปัญหาการพูดคุย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านของประสบการณ์ในเรื่องการเกษตรก็ดี สังคมก็ดี ก็มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเรื่อยๆ เพราะว่าเรามีการประชุมกันทุกเดือนอยู่แล้ว แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ในปัจจุบันว่าเราสามารถที่จะดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ประสงค์ที่ต้องการได้ แลกเปลี่ยนกันตลอดอย่างเกษตรกรก็เหมือนกัน อย่างคุณใช้อะไรถึงข้าวดี ใช้อะไรถึงอ้อยงาม ใช้อะไรถึงแดงดี ใช้อะไรถึงมันงาม ใช้อินทรีย์เริ่มจากการใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สารเคมีก็มาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ใช้ปุ๋ยชีวภาพ แตกต่างจากว่าปริมาณต่อไร่เนื่องจากว่าบางหมู่บ้านใช้สารเคมี ใช้ปุ๋ยเคมี ปริมาณต่อไร่เพิ่มมากขึ้น แต่สารตกค้างที่เกษตรกรได้รับเพิ่มมากขึ้น เปรียบเทียบกับการเข้าโรงพยาบาล การตรวจสุขภาพประจำปี คนที่ใช้สารเคมีจะมีสารตกค้าง ส่วนคนที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ลดสารตกค้างลงจากข้อมูลจาก สปสช.” (อภิรักษ์ ชชนา, 2557)

ต่อมารัฐบาลได้ยื่นมือให้ความช่วยเหลือในการให้เงินทุนแก่ชาวบ้านในการพัฒนา ซึ่งเงินที่ได้รับชาวบ้านได้นำมาจัดตั้งกองทุนของชุมชนเรียกว่า “กองทุนหมู่บ้านคอนมะขาม” และ “เงินสั่งจะ” เริ่มจัดตั้งกองทุนประมาณปี พ.ศ.2544 เป็นกองทุนที่ชาวบ้านดูแลและบริหารงานกันเอง เพื่อช่วยชาวบ้านให้มีเงินทุนในการประกอบอาชีพและลดปัญหาการกู้เงินนอกระบบ ในแต่ละเดือนมีการประชุมเพื่อสรุปยอดให้ทุกคนรับรู้และมีการวางแผนพัฒนาเงินที่เหลือเพื่อให้ก่อประโยชน์ต่อทุกคนในชุมชนมากที่สุด โดยชาวบ้านทุกคนและผู้นำชุมชนจะมีส่วนร่วมในการคิดและการวางแผนในการพัฒนาให้ทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนได้รับประโยชน์มากที่สุด เพื่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ดีขึ้นที่เรียกว่า “อยู่ดีมีสุข” โดยการจัดตั้งกองทุนนี้ได้มีคณะกรรมการที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน 16 คน โดยมีคุณอุบล ทองสุข เป็นประธานกองทุน

2.1.2 ความสัมพันธ์ของกลุ่มในชุมชน

ความสัมพันธ์ของชาวบ้านเป็นความสัมพันธ์เพื่อต้องการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน เครือข่ายชุมชนเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีของชาวบ้านจะเกิดขึ้นและพัฒนาไปสู่เครือข่ายชุมชนเข้มแข็งได้ในระยะยาวด้วยกลยุทธ์การพัฒนาชุมชนที่มีกระบวนการทัศน์เดียวกัน ที่ยืนอยู่จุดเดียวกัน มีเป้าหมายและวิธีการบนฐานคิดเดียวกัน แม้ว่า จะแตกต่างกันในรายละเอียดของวิธีการ แต่ต้องเป็นวิธีการที่ดีที่ชาวบ้านทุกคนยอมรับได้ กระบวนการความคิดที่นำไปสู่การพัฒนาแนวทางไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนอย่างน้อย 3 ฐาน คือ

2.1.2.1 ฐานแห่งธรรม ความเชื่อในหลักธรรม คุณธรรม ความเป็นธรรม ความถูกต้องดีงาม ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้มีสติ และไม่กระทำความชั่ว เพื่อจะได้อาศัยอยู่ภายในชุมชนได้อย่างสงบสุข เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างชาวบ้านอีกด้วย

2.1.2.2 ฐานของท้องถิ่น คือ สำนึกในท้องถิ่น ความภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง ภูมิปัญญา เห็นคุณค่าของทรัพยากร ของทุนทางสังคม ทุนทั้งหลายอันเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพชน ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาควรที่จะเก็บรักษาไว้เพื่อให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อไป เพราะ

เป็นสิ่งที่มีความสำคัญแก่การเก็บรักษา ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามควรภาคภูมิใจในสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้ ทำให้ชาวบ้านทุกคนได้อยู่อย่างมีความสุข

2.1.2.3 ฐานทางปัญญา เกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนบ้านคอนมะขาม เกิดจากความรู้ของตนเองที่ได้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา และความรู้จากหน่วยงานของรัฐบาลที่เข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้านในชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีความรู้เพิ่มเติม ทำให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ และใช้ความรู้ที่มีนำมาพัฒนาชุมชนบ้านคอนมะขามให้มีความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนตลอดไป

ทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนภายในชุมชน ในการอยู่ร่วมกันจากความสามัคคี ความรัก ความเชื่อใจ ความเสียสละ เป็นต้น ในการอยู่ร่วมกัน เพื่อต้องการพัฒนาชุมชนบ้านคอนมะขามและชาวบ้านให้สามารถปรับตัวให้อยู่ในสถานการณ์ในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจากปัญหาทางการเมือง และเศรษฐกิจ จึงต้องทำให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อจะได้ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาภายในชุมชนให้ดีขึ้น

2.2 การบริหารจัดการ

การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องมีการกำหนดแผนงาน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ การบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพชุมชนบ้านคอนมะขาม มีการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างแน่นอน รวมทั้งมีแนวทางการปฏิบัติที่ผสมผสานระหว่างภาครัฐกับแนวทางการปฏิบัติของการร่วมคิดและวางแผนของชาวบ้าน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้ “การทำงานร่วมกันของชาวบ้าน จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนต้องมีอิสระเสรีในการคิด ตัดสินใจ เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลใหม่ๆ อยู่เสมอ เพราะถ้าเรามีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันตลอด ก็จะทำให้เกิดความคิดใหม่ๆ ที่มีประโยชน์ต่อชาวบ้านคนอื่น” (ชุมทอง ทวีศรี, 2557)

การจัดการทุนทางสังคมของชาวบ้านตามที่ได้ลงไปศึกษา ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามมีการจัดการโดยชาวบ้านร่วมกันคิด วางแผน โดยมีผู้นำของชุมชนเข้ามาเป็นคนกลางในการผสมผสานความคิดของชาวบ้านในชุมชนให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน หรือเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่

ชาวบ้านต้องการในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น โดยการจัดการของชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามมีการจัดการพัฒนาชุมชนจากความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน โดยภายในชุมชนได้มีการน้อมนำปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

โดยเริ่มแรกที่ผู้นำชุมชนได้นำปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เข้ามาใช้ในชุมชนชาวบ้านก็ไม่สนใจ รู้เพียงแค่พอมีพอกินเท่านั้น จึงทำให้ผู้นำชุมชนตระหนักถึงความสำคัญในการสร้างความรู้ในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับรู้เพิ่มมากขึ้น โดยมีการประชุมชาวบ้านเพื่อให้ความรู้และแนะนำวิธีการวางแผนการดำเนินชีวิตให้ชาวบ้านมีการทำบัญชี “รายรับรายจ่าย” เพื่อเป็นการควบคุมรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป และลดการใช้จ่ายสิ่งฟุ่มเฟือยลง จะได้มีเงินใช้เพียงพอต่อวัน แต่สิ่งที่ได้รับช่วงแรกชาวบ้านก็ยังไม่ค่อยเชื่อ จึงทำให้ต้องมีการทำเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านได้เห็น โดยผู้นำและชาวบ้านบางส่วนได้ทำเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามเห็น เมื่อได้ประจักษ์ในสิ่งที่ผู้นำปฏิบัติตามคำของพ่อหลวงที่สอน ทำให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ที่ไม่เชื่อกลับมาให้ความสำคัญในการวางแผนชีวิตของตนเองมากขึ้น

การจัดการชุมชนบ้านคอนมะขามมีขั้นตอนการจัดการแบบง่ายๆ เพื่อให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน โดยการปฏิบัติดังนี้

2.2.1 มีการประชุมประจำเดือนทุกเดือน โดยที่ชุมชนบ้านคอนมะขามเลือกประชุมทุกวันที 10 ของทุกเดือน โดยการประชุมนั้นแต่ละบ้านจะต้องส่งตัวแทนเพื่อเข้าร่วมการประชุมหลังคาละ 1 คน เพื่อให้ได้รับรู้ข่าวสารอย่างทั่วถึง และเพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็น โดยพร้อมเพียงกัน จะได้ไม่เกิดปัญหาตามมาหลังตัดสินใจร่วมกัน เพื่อความเสมอภาคของชาวบ้านทุกคน จะได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจร่วมกัน

2.2.2 การลงมือปฏิบัติในการทำกิจกรรมร่วมกัน ภายในชุมชนบ้านคอนมะขามชาวบ้านมีความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือ แก่ผู้นำชุมชนนัดวันและเวลา เมื่อถึงกำหนดการในการดำเนินกิจกรรมชาวบ้านก็จะมาร่วมทำกิจกรรมเกือบทั้งชุมชน เพราะชาวบ้านทุกคนในชุมชนต่างมีความต้องการเห็นชุมชนของตนเองเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาให้ดีขึ้นจากที่เป็นอยู่

โดยมีผู้นำและชาวบ้านร่วมกันจัดการทรัพยากรภายในชุมชนให้ได้รับการพัฒนาไปในแนวทางที่ตามที่วางแผนไว้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อทุกคนในชุมชนมากที่สุด

2.2.3 ความสำเร็จหลังจากการร่วมมือกันของผู้นำชุมชนและชาวบ้านทุกคนคือ การได้เป็นชุมชนตัวอย่างในการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยชุมชนบ้านคอนมะขามเป็นแบบอย่างให้ชุมชนใกล้เคียงได้เป็นแบบอย่างในการร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน และประสบผลสำเร็จตามที่ชาวบ้านกำหนดไว้ และชุมชนได้รับการพัฒนาให้ยั่งยืนมาที่ชาวบ้านต้องการ เป็นการร่วมมือกันเพื่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านทุกคนที่ต้องการให้ทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความรู้เพิ่มขึ้น เพราะในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จำเป็นอย่างยิ่งที่ชาวบ้านทุกคนต้องมีความรู้เพิ่มมากขึ้น เพื่อจะได้ไม่ถูกผู้อื่นเอาเปรียบได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“ปัญหาในปัจจุบันมีมากมาย ทั้งปัญหาเศรษฐกิจ การเมืองที่เป็นปัญหาจนถึงในปัจจุบัน ที่ยังหาวิธีแก้ไขไม่ได้สักที ทำให้เป็นปัญหาที่บานปลายมาจนถึงปัจจุบัน ที่นี้จำเป็นอย่างที่สุดที่พวกเราชาวบ้านทุกคนต้องมีความรู้ในการตัดสินใจ อย่างการเลือกตั้งก็ต้องเลือกคนดีสิ ชื่อสคัญเสียสละ ถ้าให้ชาวบ้านต้องมีความรู้จะได้ศึกษาข้อมูลและตัดสินใจในสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น” (สำออง มังกร, 2557)

2.3 การเรียนรู้

คนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ เพราะการเรียนรู้จะสร้างปัญญาให้แก่ผู้ที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน การเรียนรู้สามารถกระทำได้จากการศึกษา ค้นคว้า ได้ด้วยตนเอง วิทยู โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ มีประสบการณ์ ซึ่งมีลักษณะการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไป โดยที่ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามจะเรียนรู้เพื่อนำไปพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น ต้องการการศึกษาที่สูงขึ้น เพื่อการศึกษาต่อหรือการพัฒนาคุณภาพชีวิต อย่างผู้นำชุมชน ต้องการการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของตนเองในการปฏิบัติหน้าที่ บางคนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น บางคนต้องการการยอมรับจากสังคม สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องไปเรียนที่โรงเรียนอย่างเดียว ทุกคนสามารถเรียนรู้จากจากสิ่งรอบตัวเองได้ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่มีให้เห็นทุกวันก็ทำให้ผู้ที่ได้รับรู้เรื่องราวเกิดเป็นความรู้ได้ทุกอย่าง เพราะแต่ละช่วงอายุก็มีการเรียนรู้ที่ต่างกันไป ที่นี้การเรียนจึงเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาอยู่ที่ตัวเราจะเลือกเรียนรู้แบบไหน และจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างไรในสิ่งที่เราได้รู้มา” (สุวนิจ วิเศษสิงห์, 2557)

“การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านของประสบการณ์ในเรื่องการเกษตรที่ดี สังคมที่ดี ก็มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเรื่อยๆ เพราะเรามีการประชุมกันทุกเดือนอยู่แล้ว แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ในปัจจุบันว่าเราสามารถที่จะดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายประสงค์ที่ต้องการ ได้ แลกเปลี่ยนกันตลอดอย่างเกษตรกรก็เหมือนกัน อย่างคุณ ไข่อะไรถึงข้าวดี ไข่อะไรถึงอ้อยงาม ไข่อะไรถึงแดงดี ไข่อะไรถึงมันงาม ใช้อินทรีย์เริ่มจากการใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สารเคมีก็มาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ใช้ปุ๋ยชีวภาพ แตกต่างจากว่าปริมาณต่อไร่เนื่องจากว่าบางหมู่บ้านใช้สารเคมี ใช้ปุ๋ยเคมี ปริมาณต่อไร่เพิ่มมากขึ้น แต่สารตกค้างที่เกษตรกรได้รับเพิ่มมาก เปรียบเทียบกับการเข้าโรงพยาบาล การตรวจสุขภาพประจำปี คนที่ใช้สารเคมีจะมีสารตกค้าง ส่วนคนที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ลดสารตกค้างลงจากข้อมูลจาก สปสช.” (อภิรักษ์ चना, 2557)

“ความรู้เพิ่มเติมของชาวบ้านในชุมชน ส่วนใหญ่จะใช้ความรู้จากการสืบทอดจากปู่ ย่า ตา ยาย ทำต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน และมีการเรียนรู้เพิ่มเติมจากหน่วยงานของรัฐบาลที่เข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้านเพิ่มเติม ทำให้ชาวบ้านมีความรู้เพิ่มเติมมากขึ้น มีการนำความรู้จากการทำตามปู่ ย่า ตา ยาย และความรู้จากหน่วยงานของรัฐมาประยุกต์รวมกัน เพื่อใช้ในการทำมาจนถึงปัจจุบัน” (พะเยาว์ ธิญญา, 2557)

“มีหน่วยงานของรัฐบาลเข้ามาให้ความรู้เพิ่มเติมกับชาวบ้าน ให้ชาวบ้านเป็นตัวแทนเพื่อเผยแพร่ความรู้ให้ชาวบ้านในชุมชนทุกคน โดยเฉพาะการทำนา มีเกษตรอำเภอเข้ามาให้คำแนะนำในการปลูกข้าวให้ได้ผลผลิตดี มีน้ำหนักราย ได้ราคาดี เพื่อให้ชาวบ้านไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ” (เมธิ ภูมิภา, 2557)

“มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาให้ความรู้ ก็พวกเกษตรอำเภอ มีการตั้งชาวบ้านเป็นเกษตรหมู่บ้าน ให้มาแนะนำชาวบ้านในการทำการเกษตร ถ้าชาวบ้านสนใจก็ไปขอคำแนะนำ การทำปุ๋ยหมัก ยาหมัก มีการสาธิต การทำการเกษตรให้ชาวบ้านดูเป็นตัวอย่าง” (บุญมา ภูรินทร์, 2557)

ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิด แนวทางในการดำเนินงานจากการแลกเปลี่ยนความรู้จากการลองผิดลองถูกจนประสบผลสำเร็จ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ทำให้ชาวบ้านเปิดยอมรับความคิดที่แตกต่าง ทำให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและศักยภาพของชาวบ้านในกลุ่ม เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาแบบพึ่งพาอาศัยกันของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านคอนมะขาม ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันสู่เป้าหมายของการพึ่งตนเองในชุมชน โดยพึ่งองค์รภายนอกให้น้อยที่สุด เช่น เมื่อเกิดปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำในการทำการเกษตรของชาวบ้าน ที่มีไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้านในการทำการเกษตร ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านคอนมะขามมีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องแหล่งน้ำในการทำการเกษตร สร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา มีการเรียนรู้ที่จะ

แก้ไขแหล่งน้ำให้มีมากขึ้น โดยได้รับความช่วยเหลือจากชาวบ้าน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“ถ้าตอบไม่ได้ในที่ประชุมส่วนมากก็ไปคุยกับกรรมการหมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้านก็จะคุยกันว่าตรงนี้แก้ไขปัญหาอย่างไร เช่นเรื่องน้ำในการทำนา อย่างบ้านเราเกี่ยวกับเรื่องน้ำในการทำนาควรทำอย่างไร อย่างตอนเนี่ยตำบลคอนคาเพชรทั้งหมด หรือตำบลเรามีปัญหาเรื่องน้ำ เรื่องการตื่นเงินของท่อ คลองระบายน้ำ คลองส่งน้ำ ตอนนี้อยู่กำลังดำเนินการเกี่ยวกับการขุดลอกให้มันขยายให้มากขึ้น ไม่เกิดการท่วมขังเวลาฝนตกให้ดีขึ้น” (อภิรักษ์ ชชนา, 2557)

“เมื่อก่อนมีสระหรือคลองผ่านมาเนี่ยตรงลาน ตรงถนนทางนี้เป็นสระบางครั้งก็พอให้ใช้ บางครั้งก็ไม่พอ คันปีนี่ถ้าเดือน 4 เดือน 5 มีฝนก็พอใช้ ชาวบ้านต้องรอน้ำฝน สมัยนี้ไม่รู้จักแล้วรุ่นหนุ่มหมดแล้วนะ ลูกเนี่ยพอมายู่เป็นหมวดหมู่คอนมะขามแล้วมีสระน้ำ 2 รูปลูกตรงนั้นก็ทำลายหมดแล้ว พอเดือน 10,11 เนี่ยหมุดฤดูฝนพอดูแลน้ำมาจากบ่อหัวก็ได้กะหลั๊กน้ำ โน้นแหละหนองตาเหลือ ไปกักน้ำไม่จั้นมันจะไหลไปดอนกอกไม่เข้ามาในหมู่บ้าน เราก้ไปกะหลั๊กน้ำตรงนั้นไหลตามทางเกวียนมาไม่ใช่คลองใน ดินทรายลึกลับ น้ำใช้ทางเกวียนทางเดียวกัน เขาไม่เรียกทางถนนเขาเรียกทางเกวียนมาสมัยนี้มันหมดแล้ว เขาก็เอาทางเกวียนมาทำเป็นคลองระบาย แต่ก็ยังกินที่นาทั้ง 2 ข้างเนี่ย สระที่เหลือเนี่ยขุดกันเองเก็บน้ำ คนทุกคนใช้คันไถกับวัวในการทำนา” (สมจิต วิเศษสิงห์, 2557)

ในปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ทำให้ชาวบ้านทุกคนต้องหาวิธีรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือการพัฒนาแบบยั่งยืน เป็นการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่ดีที่สุด โดยการพัฒนาสิ่งที่มีภายในชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเก่า อย่างเช่น การทำการเกษตรของชาวบ้านให้มีผู้เชี่ยวชาญ หรือปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้านเพิ่มขึ้น เพื่อผลผลิตที่ออกมาได้คุณภาพตามที่ต้องการ การพัฒนาชุมชนให้สะอาด ให้มีทัศนียภาพที่ดีขึ้นของชุมชน ซึ่งการพัฒนาแบบยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้จากความร่วมมือของชาวบ้าน เพื่อนำไปใช้ในการปรับตัวให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ร่วมกัน กลุ่มชาวบ้านได้ประสบการณ์จากการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนความรู้ของชาวบ้านกับผู้เชี่ยวชาญตามโอกาสต่างๆ เมื่อเกิดการเรียนรู้จากการพูดคุยของชาวบ้าน ก็ได้นำมาปรึกษาหารือกับผู้นำและชาวบ้านว่าสามารถนำมาปรับกับการพัฒนาชุมชนได้หรือไม่ และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านภายในชุมชนหรือไม่ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเนื่องมาจากความต้องการการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น และต้องการที่จะเรียนรู้

ความรู้ใหม่ๆ ที่อยู่ภายนอกชุมชนบ้านคอนมะขามให้มีการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาอย่างยั่งยืนของชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม

2.4 การพึ่งตนเอง

ในอดีตตำบลคอนคาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก เพื่อหารายได้มาใช้ให้เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิกในครอบครัว เมื่อราคาผลผลิตตกต่ำเกษตรกรประสบปัญหาหาราคาพืชผลไม่ได้ราคาที่เหมาะสม ส่งผลให้เกิดปัญหาภายในชุมชน ทั้งปัญหานี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ เป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงความไม่มั่นคงในชีวิตที่เกิดจากการพึ่งพาท้องถิ่นภายนอกมากกว่าตนเอง ชาวบ้านในชุมชนเริ่มมองเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น โดยผู้นำชุมชนเป็นผู้ชักจูงให้ชาวบ้านภายในชุมชนตระหนักถึงปัญหา ผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงสภาพปัญหาร่วมกันหาแนวทางแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ปัญหาความยากจนของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ปัญหาสภาพแวดล้อมภายในชุมชนที่ยังไม่ได้รับการฟื้นฟูให้เรียบร้อย นำมาซึ่งภัยอันตรายต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับชาวบ้านในชุมชน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“ชุมชนบ้านคอนมะขามจะมีการทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอด เพื่อให้ชาวบ้านปรองดองกัน ช่วยกันพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง จนชาวบ้านพึ่งตนเองได้ ก็มีการให้ความรู้ชาวบ้าน อย่างมีการแนะนำการปลูกผัก ว่าทำแบบไหนดี ก็จะมีคนที่ทำแล้วประสบผลสำเร็จมาบอกต่อๆ กัน ทำให้ชาวบ้านเกิดความรักในชุมชน และร่วมมือกันดูแลหมู่บ้านให้ดี เพราะในตอนนี้ก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ชาวบ้านต้องช่วยตนเองได้ เพื่อความอยู่รอดในสังคม” (อณน ทองสุข, 2557)

“ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนความรู้กัน ช่วยเหลือกัน แม้เศรษฐกิจจะไม่ดี แต่ชาวบ้านก็ร่วมมือกัน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง รับมือกับปัญหาต่างๆ ได้ อย่างตอนที่ปัญหาหนัก ชาวบ้านก็จะมาพูดคุยกัน ก็จะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นคนกลางช่วยดูแลให้เราจริงไหมล่ะ ใครจะมาดูแลบ้านเราได้ดีเท่าเราที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน บ้านเราเวลามีการพัฒนาชุมชน ให้สะพานามองก็แค่บอกก็มาช่วยกันเต็ม ก็เป็นการง่ายต่อการพัฒนาชุมชน จนตอนนี้บ้านอื่นๆ เขาเป็นแบบอย่างการทำกิจกรรมของชาวบ้านของบ้านเรา” (อภิรักษ์ คชนา, 2557)

การรวมกลุ่มของชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวบ้านในชุมชน และการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น โดยการรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชาวบ้านในการบริหารจัดการ และการดำเนินงานของกลุ่ม เริ่มตั้งแต่การร่วมแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ใช้ทรัพยากรบุคคลและภูมิปัญญาชาวบ้าน มาเป็นทุนในการพัฒนาชุมชนให้แกชาวบ้าน เช่น ลุงบุญมา มีความรู้ความสามารถเรื่องการทำปุ๋ยชีวภาพ สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาต้นทุนการผลิตสูง ผู้นำชุมชนมีศักยภาพในความเป็นผู้นำ สามารถเป็นแกนนำพากลุ่มชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาชุมชน เมื่อเกิดกลุ่มขึ้นมาส่งผลให้ลดปัญหาความยากจนขึ้น และทำให้ชุมชนมีการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในชุมชนให้ดีขึ้นหรือที่เรียกว่า “ชุมชนนำมอง” ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน เพราะชาวบ้านในกลุ่มต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของกลุ่มร่วมกัน ทำให้เกิดความรักในชุมชนที่อาศัยอยู่ รู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนและสิ่งต่างๆ ร่วมกัน เกิดความรักความสามัคคี การเสียสละ ความมีน้ำใจ ความเชื่อใจ เป็นต้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ของชาวบ้านอย่างค่อเนื่องโดยผ่านกระบวนการทำงานร่วมกัน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“ปัญหาทุกอย่างก็ต้องดูด้วยว่ามีปัญหาอะไร อย่างด้านการปกครองก็แก้ปัญหาก็ได้โดยพูดคุยเจรจาให้พี่น้องไม่ขัดแย้งกันได้ ถ้าทะเลาะกันอะไรอย่างเนี่ยก็ไกลเกลี่ยกันได้ ก็เรื่องปัญหาต่างๆ ในหมู่บ้านพวกความสะอาด การเกษตร พวกน้ำ ไม่ใช่เรื่องใหญ่ พี่น้องชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือดี มีการประชุมทุกเดือนพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ใครมีปัญหาที่มาทุกคน เช่น ปัญหางบประมาณก็ปรึกษา อบต. ก็มีหน่วยงานมีแต่ละคนรับผิดชอบแต่ละอย่างช่วยแก้ไขกัน” (อณน ทองสุข, 2557)

“เวลามีปัญหาความคิดเห็นไม่ตรงก็คุยกันอธิบายกัน ชี้แจงสิ่งไหนที่วามองดูแล้วไม่ตรงกับจุดงานเราก็อธิบายให้ตรงกับสายงานที่เราต้องการ คุยกัน ยกแม่น้ำทั้ง 5 มาชี้แจงให้เข้าใจก็จบ ค่อยคุยกัน ปัญหาทุกปัญหาเราต้องช่วยกันแก้ไขทีละอย่าง เดียวก็หมดไป อย่างสมัยก่อนปัญหาถนนตอนนี้ก็แก้ไขจนเป็นคอนกรีตรอบหมู่บ้าน ตอนนี้อนอนมะขามก็พัฒนาไปเยอะกว่าสมัยก่อนมาก” (ขุนทอง ทวีศรี, 2557)

การจัดการปัญหาของชุมชนบ้านดอนมะขาม ทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยใช้แนวคิดของชาวบ้านภายในชุมชน ที่มีการร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกัน นำมาร่วมคิดร่วมตัดสินใจในการนำความคิดที่ได้มาวางแผนในการทำกิจกรรมร่วมกัน

ส่งผลให้ปัญหาได้รับการแก้ไขสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น ไม่เป็นหนี้ และมีสภาพแวดล้อมภายในชุมชนที่ดีหรือที่เรียกว่า “ชุมชนน่ามอง” จากความร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาของชาวบ้านภายในชุมชน เป็นความยั่งยืนที่เกิดจากการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม โดยอาศัยแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง แก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยใช้ความคิดของชาวบ้านในชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน พึ่งตนเอง ซึ่งเป็นความยั่งยืนที่เกิดขึ้นจากการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน

2.5 การสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีทั้งภายในและภายนอกชุมชน การสร้างเครือข่ายภายในชุมชนเกิดจากการพบปะและพูดคุยกันของชาวบ้านภายในชุมชน จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีของชาวบ้านในชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน คือ มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนของชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ เช่น การจัดการประชุมประจำเดือน เพื่อแจ้งให้ชาวบ้านได้รับรู้ถึงปัญหาภายในชุมชน และร่วมกันคิด แก้ไขปัญหาร่วมกันของชาวบ้าน หรือการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เกิดการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน จะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เครือข่ายมีพลังมากขึ้น ในการพัฒนาชุมชน เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน โดยไม่จำเป็นต้องไปอาศัยองค์กรภายนอกยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ ซึ่งช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น ทำให้การสร้างเครือข่ายของชาวบ้านประสบผลสำเร็จ สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“คำนำร่วมกันก็ช่วยกันมาตลอดอย่างหมู่บ้านนี้มีคนแก่มีลูกอ่อนที่ไม่ทันเหนียวเขาก็ไปช่วยมันก็ช่วยกันแบบเนี่ยแต่เขาช่วยกันคนละอย่าง นวดข้าวเขานวดกันเสร็จแล้ว บ้านลุงยังไม่นวดมันเกิดปัญหาเกี่ยวเสร็จทีหลัง ไม่มีผู้เก็บ ไม่มีที่เอาไว้ก็จะช่วยกัน แต่ตอนกลางคืนเราไม่ได้ทำงานเราก็ไปช่วยกัน พอเสร็จแล้วเขาก็มาช่วยเราเอาแรง เกี่ยวข้าวเหนียวแฉกเป็นร้อย คนที่มีลูกหนุ่มเรียกว่าลูกชาย ลูกสาว 2-3 คนอย่างนี้บ้านนี้แฉกก็เต็มเอี้ยดขาดไม่ได้ สมมุติว่าหนูเนี่ยเป็นบ้านที่แฉกเยอะใครกระไม่ได้ พรุ่งนี้ต้องเป็นของหนูมาหมดไม่ว่าก็บ้านก็คอน แฉกเป็นร้อยเอาแรงกันเกี่ยวข้าว แม่หนูยังทันแม่หนูเนี่ยปลายมือที่สุดเลย จะหมดแล้วเป็นสาวรุ่นนั้น ข้าวที่กองหนึ่งนั้นมีคน 7 คนรอบเขาเรียกรอบข้าง ต้องขึ้นไปยืนข้างบนคนหนึ่งไม่มีอะไรเลย ต่อมาเมื่อสี่ปี ไร่ใหม่เนี่ยละ

เครื่องมือคนแต่ก่อน ไม่ต้องใช้น้ำมันใช้กำลังอย่างเดียว ใครเหนื่อยก็ผลัดกัน ผู้ชายเยอะก็ช่วยกัน ผู้หญิงไม่ต้อง” (สมจิต วิเศษสิงห์, 2557)

“มีความกระตือรือร้นและให้ความร่วมมือดีในการทำกิจกรรมร่วมกันของประชาชน ผู้นำคือ ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชักจูงชาวบ้าน” (สำออง มังกร, 2557)

การสร้างเครือข่ายของชาวบ้าน จะเป็นการร่วมมือกันในแบบเครือข่ายในการช่วยเหลือกันด้านต่างๆ ซึ่งจะพัฒนาจากการที่ชาวบ้านที่ร่วมกลุ่มเริ่มมีความสนใจที่อยากคบหา ไปมาหาสู่ติดต่อกันเป็นประจำแล้วเริ่มคิดแผนงานที่จะทำร่วมกัน โดยผู้นำชุมชนเป็นผู้ติดต่อกับองค์กรต่างๆ เช่น การมีเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ของกันและกันภายในจังหวัด เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ของชาวบ้าน

การสร้างเครือข่ายของชาวบ้านนั้นมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ สร้างความสามัคคีของชาวบ้าน การเสียสละ การร่วมมือร่วมใจ และการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จ เครือข่ายชาวบ้านที่มีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง จะทำให้ชาวบ้านเกิดความรัก ความสามัคคี ในการทำงานร่วมกัน จนเกิดเป็นความรักในชุมชน ชาวบ้านมีความต้องการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาาร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น มีความเข้าใจปัญหาและหาทางแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยการร่วมกลุ่มกันของชาวบ้านจนเกิดเป็นเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน จนเกิดเป็นความผูกพันในการทำกิจกรรมร่วมกัน แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาให้หมดไป

2.6 การมีส่วนร่วม

การดำเนินงานของชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนมะขาม จากการร่วมมือกันบริหารจัดการของชาวบ้านภายในชุมชน เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ตั้งแต่การร่วมกลุ่มของชาวบ้านก็เป็นการร่วมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนที่อาศัยอยู่ให้ดีขึ้น โดยความสามัคคีกันของชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนมะขาม ที่ต้องการเห็นชาวบ้านทุกคนมีความสุขและต้องการให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ได้รับการพัฒนาให้ยั่งยืน ชาวบ้านทุกคนในชุมชนต่างมีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญเพื่อช่วยกันบริหารกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ตลอดจนชาวบ้านทุกคนยังมีส่วนร่วมในการ

ประชุมรวมกันเพื่อตกลงข้อกำหนดต่างๆ ของชุมชนเพื่อนำไปใช้ดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จร่วมกัน

ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามเป็นกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนอื่นที่เกี่ยวข้องในการรวมตัวกันของชาวบ้านที่มีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง สามารถพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากการร่วมมือ ร่วมใจกันของชาวบ้าน ด้วยการบริหารจัดการของชาวบ้านในชุมชน ที่มีการประชุมกันเพื่อวางแผนการในรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน โดยการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านเน้นการมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของชาวบ้าน รวมถึงการรวมพลังกันของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อไป

3. กระบวนการจัดการทุนทางสังคม

การจัดการทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดอนมะขาม เกิดขึ้น โดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ทั้งผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่อาศัยภายในชุมชน ในการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เกิดการคิด การแก้ไขปัญหา สร้างแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการนำทุนที่อยู่ในสังคมมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน จากการศึกษาการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขาม มีกระบวนการจัดการดังนี้

3.1 ระบบคิด

3.1.1 ส่วนที่มีมาแต่เดิมของชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนมะขาม เช่น ความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา เป็นต้น การเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน ซึ่งก่อให้เกิดความคิดในการทำงานร่วมกันของชาวบ้าน เพื่อพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น จากระบบความคิดของชาวบ้านที่อยู่แล้ว

3.1.2 ส่วนที่เกิดขึ้นใหม่หรือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนในปัจจุบัน ซึ่งก็รวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือขนบธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่ การเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทน

กัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน ฯลฯ เป็นระบบความคิดที่ได้มาจากการเรียนรู้เพิ่มเติม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป

3.2 ปัจจัยสิ่งแวดล้อม

3.2.1 ระบบเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยและสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้น จึงขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่ต้องวางแผนรับมือกับระบบเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงให้ดี เพื่อให้ชาวบ้านทุกคนได้อาศัยอยู่ภายในชุมชนบ้านคอนมะขามได้อย่างมีความสุข

3.2.2 ระบบการเมือง การเมืองนับว่ามีอิทธิพลเหนือการควบคุมของทุกคน ที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านเนื่องจากในปัจจุบันนักธุรกิจพยายามเข้ามามีบทบาททางการเมือง เพื่อจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตรากฎหมายข้อบังคับต่างๆ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อธุรกิจของตนเอง จึงทำให้มีผลกระทบต่อชาวบ้านที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ทำให้ถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่เสมอ

3.2.3 ระบบสิ่งแวดล้อมและระบบวัฒนธรรม เป็นตัวกำหนดว่าสภาพสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะนี้ เหมาะสมที่จะดำเนินชีวิตแบบไหน เพื่อให้ชุมชนและชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันได้

3.3 วิธีปฏิบัติ

3.3.1 การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ต่อกันระหว่างชาวบ้าน เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ในการคิด วางแผน แก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนให้ดีขึ้น

3.3.2 การทำงานด้วยความเสียสละ มีส่วนร่วมในกิจกรรม การทำงานร่วมกันบ้าง ครั้งเราต้องยอมเสียสละเวลาส่วนตัวในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดียิ่งขึ้น เพราะการพัฒนาชุมชนนั้นไม่สามารถทำเพียงคนเดียวได้ จำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือของชาวบ้านทุกคนภายในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน

3.3.3 การทำงานด้วยความโปร่งใส การทำงานทุกงานควรทำงานด้วยความโปร่งใส เพื่อลดปัญหาที่จะตามมา เพราะการทำงานให้โปร่งใสทุกคนสามารถตรวจสอบได้ จะเป็น

ผลคือต่อตัวผู้ทำเองและผลงานที่ทำก็เป็นงานที่ทุกคนยอมรับ และจะทำให้ผู้อื่นเชื่อถือในการทำงานของเรามากขึ้น เพราะในสังคมในปัจจุบันนี้แทบจะหาความโปร่งใสไม่ได้ ดังนั้นควรเริ่มปลูกฝังให้แก่เยาวชนของเราตั้งแต่ตอนนี้ เมื่อเขาเติบโตขึ้นเขาจะได้ทำงานที่สุจริตและเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

3.3.4 การทำงานอย่างรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการทำงานที่จะไม่ไปกระทบต่อสังคมให้ต้องเสื่อมเสีย อย่างการพัฒนาชุมชนเราจะพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม หรือการต่อเติมให้ดีขึ้น โดยที่การทำงานของชาวบ้านที่ลงมือร่วมกันทำออกมานั้นจะไม่มีผลกระทบต่อชุมชนและสังคมให้เสื่อมเสีย

3.3.5 ชาวบ้านมีความไว้วางใจต่อกันในการทำงาน ความไว้วางใจต่อกันจะเป็นผลดีต่อการทำงาน เพราะทุกคนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น ผลที่ตามมาคืองานที่ออกมามีประสิทธิภาพตามที่ต้องการ เกิดความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการทำงานร่วมกัน เพราะความไว้วางใจกันจะทำให้เราเชื่อมั่นในตัวของผู้ที่ทำงานร่วมกับเรา จะทำให้เราร่วมคิด วางแผน แก้ไขปัญหาหาร่วมกัน มากกว่าจะมาแข่งขันกันเอง

3.4 ผลที่ได้รับจากการรวมกลุ่ม

3.4.1 ลดปัญหา การอยู่ร่วมกันของคนภายในชุมชน เพราะการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านหลายๆ คน ที่มีความคิดที่แตกต่างกัน ก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาได้ถ้าเราไม่หันหน้าเขามาคูยกัน แต่ถ้าเรามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันภายในชุมชนก็จะทำให้เราทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขร่วมมือกันพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป ลดปัญหาต่างๆ ที่จะเข้ามาภายในชุมชน เพราะทุกคนให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือและป้องกัน

3.4.2 เพิ่มทุนของชุมชน การทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านจะทำให้เกิดทุนทางสังคมเกิดขึ้นมา โดยที่เราไม่จำเป็นต้องไปสร้างให้เกิดขึ้นมา ซึ่งทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในชุมชนบ้านดอนมะขามเป็นทุนที่เกิดจากความสัมพันธ์ของชาวบ้านผ่านสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม โดยผ่านองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

3.4.2.1 ศาสนธรรม หรือหลักธรรมในศาสนา เป็นเครื่องชี้แนะบุคคลให้มีความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อกัน และใช้หลักการทางศาสนานั้นๆ มาสร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคม เช่น ในพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนให้คนละเว้นความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การทำความดีด้วยการให้ทาน เสียสละ รักษาศีล และมีจิตใจที่สงบ มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นทุนที่สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชนได้

3.4.2.2 สำนักในท้องถิ่น การที่บุคคลในชุมชนมีจิตสำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นของตน ประารถนาที่จะเห็นการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จึงมีความตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกันโดยยึดส่วนรวมเป็นใหญ่

3.4.2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของชุมชน และประยุกต์ขึ้นมาใหม่ในการสร้างและจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

3.4.2.4 ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ได้แก่ การนำบุคคลที่เป็นผู้นำ ปราชญ์ท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์และศาสตร์ต่างๆ มาให้ความรู้ และถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชน เป็นการสร้างทุนทางสังคมในระดับบุคคล

3.4.2.5 ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรในท้องถิ่นทั้งดิน น้ำ ป่า ภูเขา ที่สามารถนำมาใช้สอยให้กับชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด พร้อมมีกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างเหมาะสม

3.4.2.6 วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อุดมการณ์ของชุมชน ที่จะนำเสนอในรูปแบบที่สร้างความภูมิใจให้กับชุมชนและเป็นวิถีชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง

3.4.2.7 ความเอื้ออาทร นับว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง ที่คนในสังคมจะต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งความเอื้ออาทรนี้ เป็นพลังที่สำคัญยิ่งของทุนทางสังคม

3.4.3 เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึงทั้งชุมชน ชุมชนที่ดีควรมีการทำงานที่เป็นระบบ และมีผู้นำที่มีความสามารถทั้งด้านความคิด ความการทำงาน เพื่อจะได้พัฒนาชุมชนให้ให้ยั่งยืนต่อไป โดยการพัฒนาจำเป็นต้องอย่างยั่งยืนที่ทุกคนจะต้องร่วมมือกันในการดูแลทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนให้ดี โดยการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ให้ครอบคลุมทั้งทั้งชุมชน ทุกคนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนได้อย่างทั่วถึงทุกคน เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน

3.4.4 เกิดการระดมปัญญา การทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านนั้นจะนำมาซึ่งความคิด การวางแผน การแก้ไขปัญหา จากความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่ผ่านมา ทำให้ชาวบ้านเกิดปัญญาในการการร่วมระดมความคิดเพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายในสังคมในปัจจุบัน

4. ปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดทุนทางสังคม

การศึกษาการจัดการทุนทางสังคมของชุมชนบ้านคอนมะขาม เริ่มจากการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน ผู้วิจัยสามารถนำประเด็นที่ค้นพบในการศึกษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน ในเรื่องของปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดทุนทางสังคม มีดังนี้

4.1 ผู้นำของชุมชน

ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามมีความสัมพันธ์ในแนวราบ เป็นความสัมพันธ์ที่เอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น ระบบครอบครัว สถาบันผู้อาวุโส ระบบการเอื้อมือเอื้อแรงกัน เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกผูกพันกัน ส่งผลให้เกิดการร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน การรวมกลุ่มทำให้เกิดภาวะการเป็นผู้นำกลุ่ม ซึ่งมีทั้งผู้นำที่เป็นตามธรรมชาติและผู้นำที่เป็นทางการ ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการพัฒนากลุ่มให้มีความมั่นคง สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่ม ทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมกลุ่มมีการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้

ชุมชนมีผู้นำที่มีศักยภาพ เป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะเสียสละเวลาส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วม ผู้นำเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาชุมชนบ้านคอนมะขามให้ยั่งยืน ผู้นำในที่นี้ได้แก่ คุณอณน ทองสุข ถือได้ว่าเป็นผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ โดยได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านในชุมชนบ้านคอนมะขาม ซึ่งก่อนหน้าที่ผู้ใหญ่ท่านจะได้รับเลือกตั้งให้ดำรง

ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านนั้นถือว่า คุณอณได้เป็นผู้นำตามธรรมชาติมาก่อน คือ เมื่อมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมในชุมชน ผู้ใหญ่ซึ่งมีสถานะเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรม ก็มักจะมีการนำเสนอความคิดต่อกันเป็นทางเลือกให้สมาชิกปฏิบัติอยู่เสมอ และคนในชุมชนมักจะปฏิบัติตาม เนื่องจากวิธีการดังกล่าวสามารถแก้ไขปัญหาได้ ส่งผลดีต่อชาวบ้านและชุมชน เช่น การร่วมกลุ่มกันพัฒนาชุมชนให้น่ามอง ผู้ใหญ่อณสังเกตเห็นสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน โดยรอบชุมชน ที่มีสภาพที่เคลื่อนกลดไปด้วยขยะมูลฝอย ต้นไม้ตามบ้านเรือนของชาวบ้านก็ขึ้นกันระเกะระกะเป็นอย่างมาก จนทำให้ทัศนียภาพของชุมชนไม่น่ามอง จึงเกิดเป็นความคิดที่ผู้ใหญ่อณต้องการที่จะพัฒนาชุมชนให้น่ามองยิ่งขึ้น โดยชักชวนชาวบ้านในชุมชนให้เข้ามาช่วยกันทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งแรกเริ่มนั้นก็มิชาวบ้านเข้ามาช่วยกัน ไม่มากนัก เนื่องจากยังไม่เห็นถึงผลประโยชน์ในการทำกิจกรรมร่วมกันในครั้งนั้น แต่ทำแล้วผลที่ออกมาทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ชุมชนดูสะอาด และทำให้ทัศนียภาพของชุมชนน่ามองยิ่งขึ้น จึงเป็นผลทำให้ชาวบ้านคนอื่นๆ เข้ามาช่วยทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันการทำกิจกรรมในเรื่องของการร่วมกลุ่มกันช่วยทำความสะอาดชุมชนที่เรียกว่า “ชุมชนน่ามอง” เป็นกิจกรรมที่ทำกันมาจนถึงในปัจจุบัน โดยที่ชาวบ้านจะร่วมทำกิจกรรมในวันพิเศษอย่างเช่น วันที่ 5 ธันวาคม (วันเฉลิมพระชนพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือวันพ่อแห่งชาติ) วันที่ 12 สิงหาคม (วันเสด็จพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถหรือวันแม่แห่งชาติ) เป็นต้น ที่ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันทำความสะอาดชุมชนให้สะอาด และมีการทำอาหารเลี้ยง เพื่อชาวบ้านในชุมชนจะได้มีการพบปะพูดคุยกัน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่ชาวบ้าน ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ในการทำงาน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาได้ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามาช่วยทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“ผู้ใหญ่บ้านคอนมะขามเป็นคนขยัน มุ่งมั่น ในการพัฒนาชุมชนให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตามหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ให้ชาวบ้านทุกคนรู้จักคุณค่าของสิ่งของ ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย อยู่กันแบบที่น้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” (สุวนิจ วิเศษสิงห์, 2557)

“ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนขยัน มุ่งมั่น เมื่อต้องการทำอะไรแล้วก็จะต้องทำให้สำเร็จ เวลาชาวบ้านมีปัญหาที่ช่วยแก้ไขปัญหาให้ชาวบ้านได้ จากเริ่มแรกชาวบ้านก็ยังไม่เชื่อถือการทำงานของผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจาก

ผู้ใหญ่บ้านของชุมชนเรามีอายุขัยน้อย แต่เมื่อได้เห็นถึงผลงานที่ผู้ใหญ่ทำก็เกิดความเชื่อถือ เพราะผู้ใหญ่บ้านของเราได้ลงไปทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านด้วยทุกครั้ง เมื่อมีงานบุญงานบวชในชุมชนก็จะไปช่วยงานเสมอ ชาวบ้านทุกคนเลยยอมรับและเชื่อถือในตัวผู้ใหญ่บ้านของเรา” (อุบล ทองสุข, 2557)

เมื่อได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งจึงมีความตั้งใจที่จะพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านมีทัศนียภาพที่ดีภายในชุมชน ลดปัญหาภัยอันตรายต่างๆ ที่จะตามมา เนื่องจากภายในชุมชนมีการพัฒนาชุมชนให้สะอาดเรียบร้อย ต้นไม้หรือหญ้าที่ขึ้นหนาที่บึงก็จะตัดออกให้โล่งเตียนเป็นระเบียบ ลดปัญหาอาชญากรรมที่จะนำภัยอันตรายมาสู่ชาวบ้าน และมีการให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการดำรงชีวิต โดยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และทำให้ชุมชนยั่งยืน ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งมีความมุ่งมั่นที่ต้องการให้ชาวบ้านร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายในชุมชน เพราะในปัจจุบันที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงทำให้ค่าครองชีพเพิ่มสูงขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรก็ได้รับผลกระทบจากค่าครองชีพสูง ทำให้มีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการ เป็นเหตุให้ต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากนอกระบบและในระบบ ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งจึงเล็งเห็นถึงปัญหาของชาวบ้านในเรื่องนี้ในการพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้อยู่กันแบบพอมีพอกิน รู้จักการทำบัญชีรายรับรายจ่าย เพื่อจะได้ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง และเป็นการจัดระเบียบของรายได้ที่เราทำได้ เพื่อลดปัญหาการเป็นหนี้ของชาวบ้าน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“อยากให้อยู่กันแบบพอเพียง ไม่ต้องไปซื้อของเขากิน โดยการที่ว่าพืชผักสวนครัวถ้าปลูกเองก็ดี แล้วก็ปลอดสารพิษด้วย นาเราก็ทำไว้แล้วใช้ซะ มันก็เหมือนเขาอันนี้ไปแลกกันแบบนี้ อยากให้ชาวบ้านคนนี้มีถั่วมีมะเขือก็แลกกันไปอย่างนี้ดีกว่า ไม่เป็นการขาย อยากให้เป็นแบบนี้ อยากให้ทุกบ้านปลูกกินกันเอง แล้วก็แลกกัน ไปดีกว่า อย่างให้ชุมชนเป็นแบบนี้” (สุนิจ วิเศษสิงห์, 2557)

“ชุมชนพัฒนาอย่างไร ก็ตอนนี้ก็คิดแล้ว พัฒนาให้พอเพียงอย่างนี้ทำได้หรือไม่ได้ อย่างเขาจะสร้างอาคารให้ 1 หลัง เราต้องดูศักยภาพว่าเราพร้อมไหม ไม่ใช่ใครให้ก็จะเอาอย่างเดียว เราเอามาแล้วใช้ประโยชน์หรือเปล่า ทำประโยชน์อะไรให้เรา แต่ที่มีก็คิดแล้ว” (สำออง มังกร, 2557)

“คิดว่าชาวบ้านเขามีรายจ่ายสิ่งนั้นให้ลดลง ลดการฟุ่มเฟือย สิ่งที่มีมูลค่าต่อใจให้น้อยลง จะมีเวลาโดยที่ว่อกับครอบครัว ก็รู้จักทำให้ครอบครัวอบอุ่น ปลูกผักกินเองอะไรแบบเนี่ย แล้วก็ทำให้ดีขึ้น”

(สุวนิจ วิเศษสิงห์, 2557)

เป็นการอยู่ร่วมกัน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนให้คุ้มค่าที่สุดที่สุด อย่างเช่น ในบริเวณบ้านที่อาศัยอยู่มีพื้นที่เหลือที่ไม่ได้ใช้สอยอะไร ก็ควรทำประโยชน์โดยการปลูกผักไว้รับประทานเอง จะทำให้ลดค่าใช้จ่ายลง และยังทำให้ลดสารพิษที่อาจตกค้างภายในร่างกาย ถ้าเราไปซื้อผักมาประกอบอาหาร เราไม่สามารถรู้ได้ว่าผักที่เราซื้อมานั้นจะปลอดสารพิษจริงตามที่พ่อค้าแม่ค้ากล่าวอ้างเวลาจำหน่ายได้

ดังนั้นการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขามเกิดขึ้นได้เนื่องจากผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญสูงสุดในการชักจูงและนำพาชาวบ้านไปสู่การจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้สำเร็จ จากการศึกษาเรียนรู้ เพื่อปรับปรุงพัฒนาตนเอง ผู้นำชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน

4.2 การบริหารจัดการ

การจัดการกระบวนการในการจัดการความคิดและวางแผนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามมีการจัดการทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมร่วมกัน โดยทุนทางสังคมที่พบในชุมชนบ้านดอนมะขามที่พบคือ ความสามัคคี ความเสียสละ ความมีน้ำใจ ความไว้วางใจ ความเชื่อใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ความสามัคคี ฯลฯ นำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย การร่วมกลุ่มของชาวบ้านเป็นการเพิ่มความรู้ต่างๆ เพื่อพัฒนาความรู้และการจัดการชุมชนให้แก่ชาวบ้าน ผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการจัดการทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในชุมชน ให้ชาวบ้านได้นำออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“อยากให้มื่ออะไรก็ไม่ต้องบอก เวลามีการเสียชีวิตหรือมีการเจ็บป่วยก็จะไปเยี่ยมกันตลอด ถ้าใครนอนโรงบาลก็ไปกันเต็มห้องเลย เป็นสังคมที่น่ามอง เช่น พอเสียชีวิตปุ๊บเนี่ย ไม่ต้องบอกกันเลขทุกคนก็มา

รวมกันมาหมดเลย จะไปเอาอะไรนี้รู้กันหมดเลยเอาเต็นท์ เอาเคา เอาหม้อ เจ้าภาพเนี่ยไม่ต้องบอกทุกคนจะ ช่วยกัน สังคมเมืองนี้ไม่ใช่เลยต้องจ้างหมดเลย ใครเสียชีวิต งาน โศกงานเศร้านี้ก็มาช่วยกันอัดโน้มนัด เตื่อเพื่อเผื่อเผื่อซึ่งกันและกัน” (อภิรักษ์ चना 2557)

“ชาวบ้านให้ความร่วมมือกันทั้งหมด มันก็เป็นบ้างส่วนซักจุง ก็บอกกล่าวกัน เขาก็มาช่วยกัน ทำแค่บอกไม่ต้องมีของมาให้ งานส่วนร่วมก็บอกโอ ก โอ ข ว่าวันนี้จะมีงานตรงนั้นตรงนี้พัฒนา” (ขุนทอง ทวี ศรี, 2557)

“แตกต่างเยอะอย่างเช่น ไม่ใช่อะไรอย่างเช่นตัวตำบล ชุมชนเราเนี่ยคิดว่าเขาทุกด้าน ความที่ร่วมมือ เอาไรเอาเปรียบ อย่างเช่น อสม. คอนตาเพชรกับคอนมะขามไม่เหมือนกันเลย คือว่ามีความรับผิดชอบของเราคิดว่า ช่วยเหลือชาวบ้านให้ดีขึ้นเยอะ ไม่ว่าจะการเลือกตั้ง เลือกอะไรกันซักนิดก็ตั้งชื่อเขาหมด แต่ของเราไม่ อย่างเช่นกีฬาขอแรงพวกเราจะช่วยกันร่วมแรงทำกัน ของพวกเขาจะไม่มีแบบนั้น ไม่หวังอะไร แต่ของเขาต้องเอาเงินล่อ กีฬา กลุ่ม 4-5 โรงเรียนที่จัดแต่ละเจ้าภาพคอนมะขามกินขาด เพราะชาวบ้านจะให้ๆ เงินกันช่วย ไม่ว่าจะคอนมะขามจะไปแข่งกับโรงเรียนไหนคอนมะขามกินขาด เพราะชาวบ้านจะร่วมมือกันบริจาค ทำกับข้าวไปเลี้ยง หุ้มเทไม่จีเหนียว บ้านเราจะกินขาดทุกๆ เรื่อง น้ำใจคอนมะขามดีในตัวตำบลคอนมะขามที่ 1 คอนมะขามยอมสละเพื่อส่วนรวม สามัคคีแค่ให้บอกว่าเออวันนี้เราขอแรงชาวบ้านก็เต็ม อย่างที่วัดมีงานกรฐินขอแรงตัดหญ้าก็เต็ม” (สุนิจ วิเศษสิงห์, 2557)

การจัดการทุนทางสังคมของชุมชนบ้านคอนมะขามเกิดขึ้นเองจากการร่วมกลุ่มของชาวบ้าน ในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน เพื่อความ “อยู่ดีมีสุข” ของชาวบ้านทุกคน ที่ต้องการเห็นทุกคนมีความสุข จนประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการจนเป็นที่ประจักษ์ให้ชุมชนใกล้เคียงดูเป็นแบบอย่างในการพัฒนาชุมชนของชุมชนบ้านคอนมะขาม สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“หมู่บ้านอื่นก็กำลังมองเป็นตัวอย่าง คอนมะขามนี้เป็นหมู่บ้านนำร่อง หมู่บ้านอื่นมาเห็นว่าเราทำดีก็พูดปากต่อปาก เอ๊ะว่าทำไมหมู่บ้านเขาทำได้ละ แล้วมีอีกคำพูดหนึ่งว่าหมู่บ้านเขามีนายกนี้ มันไม่ใช่มันคนละเรื่องกัน แต่ก็มีส่วน หมู่บ้านใกล้เคียงก็พยายามทำตามหมู่บ้านเราในวันสำคัญทางพุทธศาสนา วันที่ 5 วันที่ 12 วันปีใหม่ เขาก็อย่างเนี่ยว่าคอนมะขามทำได้อย่างน้อยหลังคาละ 1 คนเข้าร่วมกิจกรรม” (อภิรักษ์ चना, 2557)

4.3 การสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายของชุมชนทำให้มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และร่วมมือกัน การสร้างเครือข่ายภายในชุมชนบ้านดอนมะขาม เพื่อให้ชาวบ้านทุกคนมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของชาวบ้านทุกคนและเพื่อชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยมีผู้ใหญ่อาณนเป็นผู้ดูแลในการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้าน เมื่อมีปัญหา หรือมีข้อมูลข่าวสารอะไรก็จะมาแจ้งให้ชาวบ้านรับรู้ข้อมูลข่าวสารอยู่ตลอด ผ่านหอกระจายข่าวของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการคิดและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้ชุมชนได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

“บ้านเราปัญหาสังคม ปัญหาการทุจริต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านของประสบการณ์ในเรื่องการเกษตรก็ดี สังคมก็ดี ก็มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเรื่อยๆ เพราะว่าเรามีการประชุมกันทุกเดือนอยู่แล้ว แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ในปัจจุบันว่าเราสามารถที่จะดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ประสงค์ที่ต้องการได้ แลกเปลี่ยนกันตลอดอย่างเกษตรกรก็เหมือนกัน อย่างคุณใช้อะไรถึงข้าวดี ใช้อะไรถึงอ้อยงาม ใช้อะไรถึงแดงดี ใช้อะไรถึงมันงาม ใช้อินทรีย์เริ่มจากการใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สารเคมีก็มาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ใช้ปุ๋ยชีวภาพ แตกต่างจากว่าปริมาณคือไร่นี้อาจมาจากบางหมู่บ้านใช้สารเคมี ใช้ปุ๋ยเคมี ปริมาณต่อไร่เพิ่มมากขึ้น แต่สารตกค้างที่เกษตรกรได้รับเพิ่มมาก เปรียบเทียบกับการเข้าโรงพยาบาล การตรวจสุขภาพประจำปี คนที่ใช้สารเคมีจะมีสารตกค้าง ส่วนคนที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ลดสารตกค้างลงจากข้อมูลจาก สปสช.” (อภิรักษ์ चना, 2557)

“วิธีพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งก็พยายามหากิจกรรม การแสดงในประเพณีต่างๆ อย่างวันพ่อวันแม่ก็มีการพัฒนาหมู่บ้านให้พี่น้องร่วมด้วยช่วยกันมาเก็บกวาดหมู่บ้านให้สะอาด กินข้าวด้วยกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้ชุมชน ประเพณีต่างๆ ก็พยายามจัดให้พี่น้องได้ร่วมอนุรักษ์ประเพณี พี่น้องจะได้ปรองดองและรักกัน วันปีใหม่ วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษาให้ทุกคนได้มาพบปะ พยายามให้มีกิจกรรมให้มีความร่วมด้วยช่วยกันให้มีความเข้มแข็งขึ้นมา” (อฉน ทองสุข, 2557)

การสร้างเครือข่ายเพื่อก่อให้เกิดการพบปะพูดคุยกันของชาวบ้านในชุมชน ทำให้ง่ายต่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนได้มากขึ้น การทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของชาวบ้านให้ประสบผลสำเร็จ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านที่

อาศัยอยู่ภายในชุมชนช่วยกันจัดการทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในสังคมสู่การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น ชุมชนบ้านคอนมะขามเป็นชุมชนหนึ่งที่มีการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน จากกระบวนการการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ด้านเศรษฐกิจ ทำให้ชาวบ้านมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ลดปัญหาหนี้สิน ด้านสังคมและวัฒนธรรม เกิดความสามัคคี มีน้ำใจ เสียสละ มีความไว้วางใจกันระหว่างชาวบ้านในกลุ่ม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน มีความสามารถในการประยุกต์ใช้ทรัพยากร ภูมิปัญญา นำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชาวบ้านภายในชุมชนให้ยั่งยืน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การศึกษา เรื่องการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการทุนทางสังคมในชุมชนบ้านคอนมะขาม โดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ไม่จำกัดเพศ อายุ มีการบันทึกเสียง การจดบันทึกข้อมูล ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จะนำมาวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล จากนั้นได้นำเสนอผลการศึกษาในประเด็น ลักษณะทั่วไปของชุมชน ลักษณะการเกิดทุนทางสังคมในชุมชน กระบวนการจัดการทุนทางสังคม และปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดทุนทางสังคม โดยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เกิดขึ้นจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน เกิดการรวมกลุ่ม และมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจากปัจจัย และองค์ประกอบต่างๆ คือ การรวมกลุ่ม มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ชุมชนมีผู้นำที่มีศักยภาพ และเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้สู่การพึ่งพาตนเอง ซึ่งถือว่าชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามประสบความสำเร็จ ในการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนอย่างแท้จริง

1. การเกิดทุนทางสังคมของชุมชนบ้านคอนมะขาม ชาวบ้านในชุมชนได้พยายามแก้ไข ปัญหาต่างๆ ภายในชุมชน และร่วมมือกันพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง ตั้งแต่ชาวบ้านประสบปัญหา เรื่อง สภาพแวดล้อมภายในชุมชน ความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ยากจน การถูกเอารัดเอาเปรียบจาก

ผู้อื่น จากปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านในชุมชนเล็งเห็นถึงปัญหาและหาวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นมีแนวโน้มที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้นหากไม่ได้รับการแก้ไข ชาวบ้านที่ประสบปัญหานั้นโดยตรง และผู้นำกลุ่มที่เป็นแกนนำสำคัญในการรวมกลุ่มที่ตระหนักถึงปัญหาและได้กระตุ้นให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชนได้รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดความสนใจในการเข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้าน ซึ่งเป็นวิธีการในการกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นความจำเป็นในการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการประชุมประจำเดือนทุกเดือน โดยมีผู้นำเป็นคนที่แจ้งถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนให้ชาวบ้านได้รับรู้ และช่วยกันหาวิธีการแก้ไขปัญหาให้หมดไป การประชุมจะเป็นการพบปะกันของชาวบ้านภายในชุมชนอีกวิธีหนึ่ง ที่จะทำให้ชาวบ้านได้มาพบและพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กัน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างชาวบ้านและผู้นำ เพื่อการอยู่ร่วมกันภายในชุมชนได้อย่างมีความสุข โดยเริ่มจากชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ ที่ให้ความสนใจในการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้กระตุ้นความคิดของชาวบ้านให้เห็นถึงข้อดีของการรวมกลุ่ม รวมทั้งให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการคิด วางแผนในการทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและเรียนรู้มากขึ้น จึงทำให้ชาวบ้านและผู้นำชุมชนได้รวมตัวกันจนเกิดเป็นเครือข่ายขึ้น โดยเริ่มแรกมีชาวบ้านให้ความร่วมมือไม่ถึง 10 คน ในการทำกิจกรรมร่วมกัน แต่เมื่อทำแล้วทุกคนในชุมชนได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีของชุมชนและตัวชาวบ้านทุกคน จึงทำให้ชาวบ้านได้เล็งเห็นถึงประโยชน์ในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการรวมกลุ่มของชาวบ้านจะมีผู้นำชุมชนเป็นตัวกลางในการกระตุ้นชาวบ้านให้มีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อนำไปสู่แผนการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

2. ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามมีการบริหารจัดการที่ดี จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามมีหลักในการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยน้อมนำหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เข้ามาใช้ในการจัดการชุมชนให้อยู่อย่างพอเพียง ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักวางแผนในการดำเนินชีวิต โดยให้ชาวบ้านทำบัญชีรายรับรายจ่าย เพื่อเป็นการควบคุมรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป ทำให้ชาวบ้านในชุมชนลดปัญหาหนี้สินลง มีการจัดการประชุมประจำเดือนทุกเดือน โดยให้ชาวบ้านได้รับรู้ข่าวสารและร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อนำมาช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนให้ชาวบ้านทุกคนได้รับผลประโยชน์ต่างๆ เท่าเทียมกัน

3. การเรียนรู้ จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามเกิดการเรียนรู้โดยตรง จากผู้นำชุมชนเป็นผู้แจ้งข้อมูลข่าวสาร การเข้าร่วมประชุมประจำเดือน จากเสียงตามสายของชุมชน จากการพบปะพูดคุยกันของชาวบ้านภายในชุมชนและนอกชุมชน เกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกัน ของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้มีการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น จากการรวมกลุ่มของชาวบ้านเป็นการ รวมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันทำกิจกรรมที่ชาวบ้านทำร่วมกัน ร่วมกันคิดร่วมกันทำให้เกิดการเรียนรู้ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชาวบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์ เดียวกันคือให้ชาวบ้านทุกคน “อยู่ดีมีสุข” ชุมชนมีความยั่งยืนต่อไป

4. การพึ่งตนเอง จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามมีกระบวนการ ทำงานแบบพึ่งพาอาศัยกัน อยู่อาศัยกันแบบเครือญาติ คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จากสภาพปัญหา ที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดการเรียนรู้ปัญหาาร่วมกัน ได้แก่ ปัญหาการเมือง ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหา เศรษฐกิจ ปัญหาความยากจน ปัญหาสังคม สอดคล้องกับ กฤษฎณี รัตนเจริญ (2553 : 91) ที่กล่าวว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านหันมาใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล ภูมิปัญญาต่างๆ ความรู้จากการศึกษาและจากผู้มีประสบการณ์ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อแสดงความคิดเห็นร่วมกัน การ วางแผน คิดหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นแนวทางในการพึ่งตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ในการแสดงความคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วม ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้ชาวบ้านทุกคนได้รับผลประโยชน์จากการพึ่งตนเองของชาวบ้าน ด้วยกัน เพราะในปัจจุบันจะมารอให้คนอื่นยื่นมือเข้ามาช่วยบ้างครั้งก็สายจนเกินไป ทำให้ชาวบ้าน ชุมชนบ้านดอนมะขามเล็งเห็นถึงความสำคัญในการพึ่งตนเอง โดยที่ชาวบ้านจะนำความคิดเห็นที่ เลือกว่าดีที่สุดในยุคนี้มาใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง

5. การสร้างเครือข่าย จากการศึกษาพบว่า การสร้างเครือข่ายของชาวบ้านชุมชนบ้านดอน มะขามมีทั้งเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เครือข่ายภายในชุมชน ได้แก่ เครือข่ายทาง ความคิด เป็นเครือข่ายแบบเปิดอิสระในการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชน เกิดการพึ่งพา อาศัยกัน ในชุมชน เป็นเครือข่าย เกิดจากความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่ง ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติภายในชุมชนผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันระหว่างการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน การถ่ายทอด

ความคิดต่างๆ ร่วมกันของชาวบ้านภายในชุมชน เครือข่ายภายนอกชุมชน ได้แก่เครือข่ายกลุ่มอาชีพต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนความรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จากการพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการ มีการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นระหว่างกลุ่ม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนบ้านดอนมะขามให้ดีขึ้น ส่วนเครือข่ายของหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ได้แก่ สำนักงานเกษตรอำเภอพนมทวน องค์การบริหารส่วนตำบลดอนตาเพชร สำนักงานสาธารณสุขหนองโพธิ์นครเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สถานีอนามัยชุมชน กรมที่ดินอำเภอพนมทวน

โดยกระบวนการเกิดทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดอนมะขาม เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาสู่ความยั่งยืน ได้แก่ ระบบความคิด ปัจจัยสิ่งแวดล้อม วิธีปฏิบัติ และผลที่ได้รับจากการรวมกลุ่ม ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการทุนทางสังคม ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนบ้านดอนมะขามจนเกิดความยั่งยืน สอดคล้องกับ วรวิมล โรมรัตน์พันธ์ (2548 : 84-85) ได้สรุปรายละเอียดไว้ดังนี้

1. ระบบความคิด

1.1 ส่วนที่มีมาแต่เดิมของชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนมะขาม เช่น ความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ฯลฯ การเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน มีความสามัคคีกัน เป็นความคิดที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ก่อให้เกิดทุนทางสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านต่างให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

1.2 ส่วนที่เกิดขึ้นใหม่หรือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนในปัจจุบัน ซึ่งก็รวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือขนบธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่ การเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน ฯลฯ เป็นทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ทำให้เกิดขึ้น

2. ปัจจัยสิ่งแวดล้อม

2.1 ระบบเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยและสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้น จึงขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่ต้องวางแผนรับมือกับระบบเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงให้ดี เพื่อให้ชาวบ้านทุกคนได้อาศัยอยู่ภายในชุมชนบ้านดอนมะขามได้อย่างมีความสุข

2.2 ระบบการเมือง เป็นอีกปัจจัยที่มีอิทธิพลเหนือการควบคุมของทุกคน ที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านเนื่องจากในปัจจุบันนักธุรกิจพยายามเข้ามาบีบบังคับทางการเมือง เพื่อจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตรากฎหมายข้อบังคับต่างๆ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อธุรกิจของตนเอง จึงทำให้มีผลกระทบต่อชาวบ้านที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ทำให้ถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่เสมอ

2.3 ระบบสิ่งแวดล้อมและระบบวัฒนธรรม เป็นตัวกำหนดว่าสภาพสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะนี้ เหมาะสมที่จะดำเนินชีวิตแบบไหน เพื่อให้ชุมชนและชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันได้

3. วิธีปฏิบัติ

3.1 เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ต่อกันระหว่างชาวบ้าน เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ในการคิด วางแผน แก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนให้ดีขึ้น

3.2 ทำงานด้วยความเสียสละ มีส่วนร่วมในกิจกรรม การทำงานร่วมกันบ้างครั้งเราต้องยอมเสียสละเวลาส่วนตัวในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น เพราะการพัฒนาชุมชนนั้น ไม่สามารถทำเพียงคนเดียวได้ จำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือของชาวบ้านทุกคนภายในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน

3.3 ทำงานด้วยความโปร่งใส การทำงานทุกงานควรทำงานด้วยความโปร่งใส เพื่อลดปัญหาที่จะตามมา เพราะการทำงานให้โปร่งใสทุกคนสามารถตรวจสอบได้ จะเป็นผลดีต่อตัวผู้ทำเองและผลงานที่ทำก็เป็นงานที่ทุกคนยอมรับ และจะทำให้ผู้อื่นเชื่อถือในการทำงานของเรามากขึ้น เพราะในสังคมในปัจจุบันนี้แทบจะหาความโปร่งใสไม่ได้ ดังนั้นควรเริ่มปลูกฝังให้แก่เยาวชนของเราตั้งแต่ตอนนี้ เมื่อเขาเติบโตขึ้นเขาจะได้ทำงานที่สุจริตและเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

3.4 ทำงานอย่างรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการทำงานที่จะไม่ไปกระทบต่อสังคมให้ต้องเสื่อมเสีย อย่างการพัฒนาชุมชนเราจะพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม หรือการต่อเติมให้ดีขึ้น โดยที่การทำงานของชาวบ้านที่ลงมือร่วมกันทำออกมานั้นจะไม่มีผลกระทบต่อชุมชนและสังคมให้เสื่อมเสีย

3.5 ชาวบ้านมีความไว้วางใจต่อกันในการทำงาน ความไว้วางใจต่อกันจะเป็นผลดีต่อการทำงาน เพราะทุกคนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น ผลที่ตามมาคืองานที่ออกมามีประสิทธิภาพตามที่ต้องการ เกิดความสามัคคีในการทำงานร่วมกัน และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการทำงานร่วมกัน เพราะความไว้วางใจกันจะทำให้เราเชื่อมั่นในตัวของผู้ที่ทำงานร่วมกับเรา จะทำให้เราร่วมคิด วางแผน แก้ไขปัญหาาร่วมกัน มากกว่าจะมาแข่งขันกันเอง

4. ผลที่ได้รับจากการรวมกลุ่ม

4.1 ลดปัญหา การอยู่ร่วมกันของคนภายในชุมชน เพราะการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านหลายๆ คน ที่มีความคิดที่แตกต่างกัน ก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาได้ถ้าเราไม่หันหน้าเข้ามาคุยกัน แต่ถ้าเรามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันภายในชุมชนก็จะทำให้เราทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ร่วมมือกันพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป ลดปัญหาต่างๆ ที่จะเข้ามาภายในชุมชน เพราะทุกคนให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือและป้องกัน

4.2 เพิ่มทุนของชุมชน การทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านจะทำให้เกิดทุนทางสังคมเกิดขึ้นมาโดยที่เราไม่จำเป็นที่จะต้องไปสร้างให้เกิดขึ้นมา ซึ่งทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในชุมชนบ้านดอนมะขามเป็นทุนที่เกิดจากความสัมพันธ์ของชาวบ้านผ่านสิ่งที่เป็นามธรรมและรูปธรรม โดยผ่านองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

4.3 เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึงทั้งชุมชน ชุมชนที่ดีควรมีการทำงานที่เป็นระบบ และมีผู้นำที่มีความสามารถทั้งด้านความคิด ความการทำงาน เพื่อจะได้พัฒนาชุมชนให้ให้ยั่งยืนต่อไป โดยการพัฒนานี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนจะต้องร่วมมือกันในการดูแลทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนให้ดี โดยการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ให้ครอบคลุมทั้งทั้งชุมชน ทุกคนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนได้อย่างทั่วถึงทุกคน เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน

4.4 เกิดการระดมปัญญา การทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านนั้นจะนำมาซึ่งความคิด การวางแผน การแก้ไขปัญหา จากความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่ผ่านมา ทำให้ชาวบ้านเกิดปัญญาในการการร่วมระดมความคิดเพื่อช่วยกันพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายในสังคมในปัจจุบัน

ปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดทุนทางสังคม

1. ชุมชนบ้านดอนมะขามมีผู้นำที่มีศักยภาพ เป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะเสียสละเวลาส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วม ผู้นำเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาชุมชนบ้านดอนมะขามให้ยั่งยืน ผู้ใหญ่อ่อนนได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านนั้นถือว่า ผู้ใหญ่อ่อนนได้เป็นผู้นำตามธรรมชาติมาก่อน คือ เมื่อมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมในชุมชน ผู้ใหญ่ซึ่งมีสถานะเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรม ก็มักจะมีการนำเสนอความคิดต่อกลุ่มเป็นทางเลือกให้สมาชิกปฏิบัติอยู่เสมอ และคนในชุมชนมักจะปฏิบัติตาม เนื่องจากวิธีการดังกล่าวสามารถแก้ไขปัญหาได้ ส่งผลดีต่อชาวบ้านและชุมชน ผู้ใหญ่อ่อนนต้องการที่จะพัฒนาชุมชนให้น่ามองยิ่งขึ้น โดยชักชวนชาวบ้านในชุมชนให้เข้ามาร่วมกลุ่มกันทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งแรกเริ่มนั้นก็มิใช่ชาวบ้านเข้ามาช่วยกันไม่มากนัก เนื่องจากยังไม่เห็นถึงผลประโยชน์ในการทำกิจกรรมร่วมกันในครั้งนั้น แต่ทำแล้วผลที่ออกมาทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ชุมชนดูสะอาด และทำให้ทัศนียภาพของชุมชนน่ามองยิ่งขึ้น จึงเป็นผลทำให้ชาวบ้านคนอื่นๆ เข้ามาร่วมทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันการทำกิจกรรมในเรื่องของการร่วมกลุ่มกันช่วยทำความสะอาดชุมชนที่เรียกว่า “ชุมชนน่ามอง” เป็นกิจกรรมที่ทำกันมาจนถึงในปัจจุบัน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่ชาวบ้านในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ในการทำงาน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาได้ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามาร่วมทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน

2. การบริหารจัดการ การบริหารจัดการชุมชนบ้านดอนมะขาม ผู้นำชุมชนเน้นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการคิด วางแผนการพัฒนาชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างชาวบ้านด้วยกัน ทำให้เกิดความรักความสามัคคีกัน ก่อให้เกิดการร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง โดยทุกเดือนจะมีการประชุมร่วมกันของชาวบ้านและหลังจากทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและหาวิธีแก้ไขปัญหาภายในชุมชนร่วมกัน หลังจากการทำกิจกรรมร่วมกันมีการสรุปผลการทำกิจกรรม เพื่อความโปร่งใสในการทำงานร่วมกัน และทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อถือในการทำงานร่วมกัน แล้วยังสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านมาปรับปรุงแก้ไขการทำงานในด้านต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. การสร้างเครือข่าย การสร้างเครือข่ายของชุมชนทำให้มีการติดต่อและการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และร่วมมือกัน การสร้างเครือข่ายภายในชุมชนบ้านดอนมะขาม เพื่อให้ชาวบ้านทุกคนมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกัน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและชุมชนได้รับการพัฒนาเป็นชุมชนที่ยั่งยืน สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

การอภิปรายผลการศึกษา

1. การเกิดทุนทางสังคมในชุมชนบ้านดอนมะขาม จากการศึกษาพบว่า เกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ในการร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้าน จากทุนทางสังคมที่เกิดจากความสามัคคี ความเชื่อ ความไว้วางใจ ความเสียสละ ความมีน้ำใจ ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ ความต้องการพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น และต้องการให้ชุมชนได้รับการพัฒนาสู่ความยั่งยืนจากการพึ่งตนเองของชาวบ้าน ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันของชาวบ้าน โดยมีผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นความคิดเห็นของชาวบ้าน และคอยเชื่อมความสัมพันธ์ของชาวบ้านภายในชุมชน โดยมีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จนได้เป็นชุมชนตัวอย่างในการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งผลที่ได้รับทำให้ชาวบ้านได้ประจักษ์คือ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชนของชาวบ้านทุกคน ทำให้ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงเห็นถึงความสามัคคีของชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม และได้นำไปเป็นตัวอย่างในการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน และความรู้จากเสียงตามสายที่จะมีการประกาศให้ชาวบ้านได้รับรู้ข่าวสารอยู่เสมอ

การเกิดทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดอนมะขามนั้น เริ่มเกิดตั้งแต่การรวมกลุ่มของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน จากการทำกิจกรรมต่างๆ จนก่อเกิดเป็นเครือข่าย ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งจนกลายเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ได้จากความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชน ร่วมคิดและวางแผนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน สอดคล้องกับ วรวิมล โรมรัตน์พันธ์ (2548 : 71) ที่กล่าวถึงทุนทางสังคมในความหมายที่กว้าง อาจจะมองครอบคลุมในเรื่องต่างๆ ทั้งที่เป็นในระดับปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร ชุมชนและเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความหมายทุนทางสังคมไปในทิศทางที่

เป็นความหมายทุนของชุมชน หรือทุนของสาธารณะ อาทิ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ทุนที่เป็นพลังขับเคลื่อนชุมชน อันได้แก่ พลังแห่งปัญญาหรือความรู้ และพลังแห่งความสามัคคี เหล่านี้ เป็นต้น ทุนทางสังคมในความหมายแบบกว้างนี้ จะมุ่งเน้นที่ทรัพยากรหรือทุนประเภทอื่นๆ ที่มีอยู่ในชุมชน หรือสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน สามารถสร้างพลังให้เกิดแก่ชุมชน หรือทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้ ซึ่งการมองทุนทางสังคมในมิติดังกล่าวนี้ ก็น่าจะได้ประโยชน์ และเกิดผลดีแก่สังคมโดยรวม เพราะหากเราสามารถสร้างหรือจัดหาทุนประเภทต่างๆ ที่สามารถทำให้ชุมชนมีพลังและมีความเข้มแข็งสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างจริงจังและยั่งยืน สอดคล้องกับ สมพันธ์ เตชะอธิก (2540 : 116) เนื่องจากในปัจจุบันแทบทุกชุมชนมีองค์กรชาวบ้านดำเนินกิจกรรมพัฒนาต่างๆ อยู่แล้ว ที่ทั้งองค์กรชาวบ้านที่ถูกจัดตั้ง โดยภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้นำชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเอง กิจกรรมพัฒนาที่ดำเนินการก็มีทั้งในส่วนที่ประสบผลสำเร็จและล้มเหลว ในขณะเดียวกันแทบทุกองค์กรก็มีปัญหาค้างอยู่มากบ้างน้อยบ้าง ดังนั้นจึงใคร่ขอเสนอแนวทางบางประการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ดังนี้ คือ 1. การพัฒนาผู้นำองค์กรชาวบ้าน ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กรชาวบ้าน คือ มีผู้นำที่ดี มีความรู้ กล้าตัดสินใจ เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน 2. การเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์แนวคิด กระบวนการแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การวางแผนจากชาวบ้าน การวิเคราะห์ การบริหารจัดการ การถ่ายทอดความคิดสู่ประชาชน และ 3. เจ้าหน้าที่รัฐและเอกชน ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่เข้าไปทำงานกับองค์กรชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว และดำเนินกิจกรรมอยู่ โดยชุมชนบ้านคอนมะขามได้มีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากการเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ การรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน จากองค์กรภายนอกชุมชนที่เข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ทำให้เกิดความรู้เพิ่มมากขึ้น จนสามารถแก้ไขปัญหาที่เข้ามาในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ ธีระพงษ์ แก้วมawangษ์ (2543 : 27) ได้อธิบายองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชนว่า การที่ชุมชนเข้มแข็งได้นั้นต้องมีทุนทางทรัพยากร บุคคลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะผู้นำที่มีอยู่ มีความหลากหลายในชุมชนทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้ชาวบ้านและชุมชนหลุดพ้นปัญหาที่ไม่พึงประสงค์ไปสู่ชีวิตที่ดี ท่ามกลางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้นำที่ดีต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษาหารือ ให้ข้อเสนอแนะ โดยให้

อิสระในการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน ในการตัดสินใจปัญหาที่จะตัดสินใจจากเสียงข้างมาก เพื่อให้ชาวบ้านทุกคนพึงพอใจในการตัดสินใจ ทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่น กล้าแสดงความคิดเห็น ขอมรับและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ความสำเร็จของชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม เกิดจากการดำเนินกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยทรัพยากรบริหารจัดการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะ รวมทั้งทัศนคติที่ดีต่อชุมชน การทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้านเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน เพราะการทำงานร่วมกันก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน นำมาซึ่งความรู้ที่ชาวบ้านได้จากการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน มีกระบวนการทำงานแบบพึ่งพาอาศัยกัน อยู่กันแบบเครือญาติ ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับ ศักดิ์สกุล บุญมา (2552 : 86) กล่าวว่า ชุมชนมีการพัฒนาที่มั่นคงและเข้มแข็งนั้น เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ ที่มีความรู้ดีต้องการรวมกลุ่มและความเป็นพรรคพวกเดียวกัน และต้องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นการเรียนรู้เพื่อชีวิต ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนได้มีโอกาสคิดเองทำเอง เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำกิจกรรม โดยมีปัจจัยส่งเสริมในเรื่องของผู้นำชุมชน ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีวัฒนธรรมประเพณี ที่ถ่ายทอดกันมา และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน เป็นทุนที่มีอยู่ในชุมชน เป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการชุมชนให้มีศักยภาพเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

2. กระบวนการจัดการทุนทางสังคม

การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่มีความต้องการในการพัฒนาชุมชนที่อาศัยอยู่ จากการกระตุ้นของผู้นำชุมชน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้าน เพื่อพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป จากการศึกษากระบวนการจัดการทุนทางสังคมของชุมชนบ้านคอนมะขาม ดังนี้

2.1 ระบบคิด ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามมีทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ฯลฯ การเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน และส่วนที่ได้จากการ

เรียนรู้ในปัจจุบัน เป็นระบบความคิดที่ทำให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

2.2 ปัจจัยสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านภายในชุมชนบ้านคอนมะขาม เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม เป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านและชุมชน ที่ชาวบ้านต้องร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน เพราะเป็นปัจจัยที่จะทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นชาวบ้านจำเป็นต้องมีการวางแผนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

2.3 วิถีปฏิบัติ เป็นส่วนที่สัมพันธ์กับส่วนที่เป็นระบบความคิด คือ เมื่อชาวบ้านรวมกลุ่ม หรือชุมชนมีระบบคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระบบความคิดดังกล่าวก็จะส่งผลให้ชาวบ้าน มีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทรและมีความร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น เพราะระบบความคิดจะทำให้ชาวบ้านมีการคิดวางแผนในการพัฒนาชุมชน จนนำวิธีที่ได้มาปฏิบัติเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น สอดคล้องกับ วรวิมล โรมรัตนพันธ์ (2548 : 86)

2.4 ผลลัพธ์ หรือผลที่ได้รับจากการรวมกลุ่ม เป็นส่วนที่เกิดจากผลของการที่ชาวบ้านมีระบบคิดและวิถีปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผลที่ได้รับเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน หรือเป็นทุนในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านในชุมชน อาทิ ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญา เป็นต้น ซึ่งเป็นทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้

3. ปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดทุนทางสังคม

ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนบ้านคอนมะขามให้ยั่งยืนประกอบด้วยปัจจัยภายในและภายนอกชุมชน โดยปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดทุนทางสังคม คือ ทรัพยากรมนุษย์ หรือชาวบ้านเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมร่วมกัน เพื่อต้องการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น มีการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและเครือข่าย มีผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหา ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชน การจัดการที่ดีจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ชาวบ้านทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความรักใน

ชุมชน เกิดความเข้าใจในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน จนเกิดเป็นแนวคิดในการพึ่งตนเองของชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม

ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามมีการรวมตัวกันเป็นทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชน มีการจัดการประชุมเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความคิดในการพัฒนาชุมชน โดยให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็น วางแผนการพัฒนาชุมชน และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านและชุมชนให้ดียิ่งขึ้น เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ มีส่วนร่วม การพึ่งตนเองของชาวบ้านในชุมชน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านดอนมะขามมีการพัฒนาสู่ความยั่งยืน คือ ทรัพยากรมนุษย์ ที่เป็นปัจจัยสำคัญ เริ่มตั้งแต่ผู้นำชุมชนที่มีมีศักยภาพในการชักนำชาวบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของชาวบ้านภายในชุมชน มีความคิดสร้างสรรค์และสามารถประสานงานกับชาวบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชาวบ้านมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนทุกคน มีการใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชน และแก้ไขปัญหา รวมทั้งมีเครือข่ายทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านและชุมชน จากปัจจัยดังกล่าวทำให้การรวมกลุ่มของชาวบ้านส่งผลให้ชาวบ้านมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ จากประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้ที่ได้รับทางวิชาการ มาเป็นความรู้ให้ชาวบ้านวางแผนการพัฒนาชุมชนบ้านดอนมะขามให้ยั่งยืนต่อไป จากทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนที่ชาวบ้านนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในชุมชน เช่น ความสามัคคี ความเชื่อใจ ความเสียสละ ความไว้วางใจ ฯลฯ มาเป็นทุนในการพัฒนาชุมชนให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านดอนมะขามมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ชุมชนได้พัฒนาให้ยั่งยืนยิ่งขึ้น

การจัดการทุนทางสังคมของชุมชนบ้านดอนมะขามเกิดจากการทำงานร่วมกันของชาวบ้าน ก่อให้เกิดทุนทางสังคม โดยที่ชาวบ้านได้นำทุนที่มีอยู่ภายในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำกิจกรรม การวางแผนพัฒนาชุมชนและการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน จนชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนจากทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในชุมชนจาก ความสามัคคี ความเชื่อใจ ความเสียสละ ความไว้วางใจ ฯลฯ ทำให้ชาวบ้านเกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขามเป็นชุมชนหนึ่งที่ประสบความสำเร็จ

ในการจัดการทุนทางสังคมจนชุมชนได้รับการพัฒนาให้ยั่งยืน จากการจัดการของผู้นำชุมชนและชาวบ้านร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันที่ชุมชนต้องสามารถพึ่งตนเองได้ตามปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1.1 ชุมชนบ้านคอนมะขาม มีจุดเด่นที่เห็นได้ชัดเจนจากทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในชุมชนของชาวบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น จากความสัมพันธ์ที่ดีของชาวบ้าน และควรจะให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านคอนมะขามได้มีโอกาสไปดูงานหรือทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนอื่นให้บ่อยขึ้น เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากการศึกษาพบว่า ควรมีการสนับสนุนและให้ความรู้แก่ชาวบ้านเพื่อนำไปดำเนินกิจกรรมของชาวบ้านอยู่เสมอ เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนของชาวบ้านได้อย่างยั่งยืน

1.3 การรวมกลุ่มของชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขามควรมีการจัดการความรู้ หรือมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คลอดจนความรู้จากผู้มีประสบการณ์หรือปราชญ์ชาวบ้านเพื่อความยั่งยืน มารวบรวมเป็นหนังสือ เพื่อชาวบ้านคนอื่นๆ ได้นำไปใช้เป็นแบบอย่าง และให้ช่วยต่อการเรียนรู้ของชาวบ้านในชุมชนต่อไป

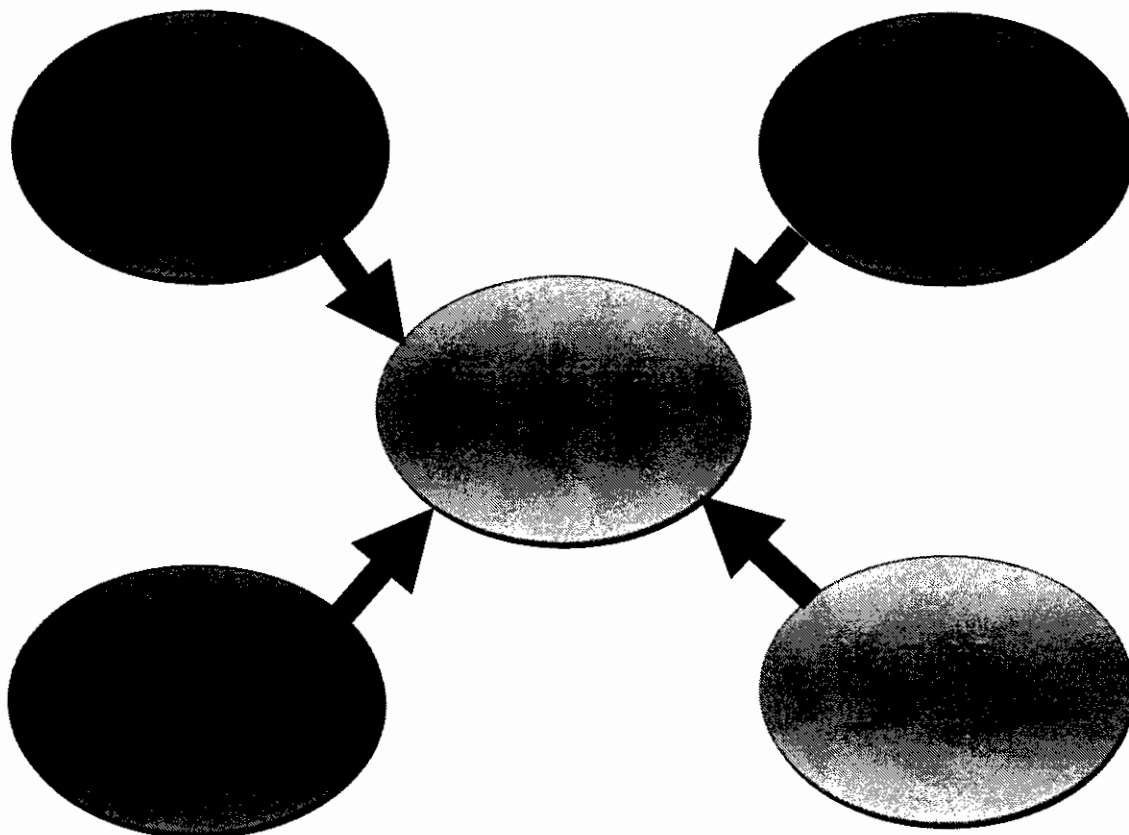
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาชุมชนที่ประสบความสำเร็จในเรื่องการจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม หากมีการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาในกลุ่มที่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพื่อศึกษาถึงสาเหตุ และปัจจัยที่ทำให้ชุมชนดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน

2.2 ควรศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการแก้ไขปัญหากลุ่มของชาวบ้านให้มากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้แก้ไขปัญหาให้ตรงตามความต้องการของชาวบ้าน

2.3 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน เพิ่มเติม เพื่อให้เห็นภาพที่หลากหลายของการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่ที่แตกต่างกัน

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการจัดการทุนทางสังคม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กฤษณี รัตนเจริญ.(2553). “การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสตรีหลักสอง ตำบลหลักสอง อำเภอ บ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐ และภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.

กิติมา สุรสนธิ.(2529). **การสื่อสารเพื่อการพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ : คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เกษรา จูทอง.(2554). “การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน : กรณีศึกษา ประชาชนในตำบลวังตะกู อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จันทร์ลา ลีนจี.(2552). “การศึกษาระดับความเข้มแข็งของบุคคลในชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษา ชุมชนชาวแพรทนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม.” การค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.(2537). รายงานการวิจัย **เรื่องวัฒนธรรมกับศักยภาพชุมชน**. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาชนบท.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2534). **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. (2545). **การวิจัยชุมชน ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง**. กรุงเทพฯ : สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ.

ชยุต อินพรหม.(2547). “ทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน กรณีศึกษา สภา
 ลานวัดตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
 สาขาสังคมสงเคราะห์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชาติรี เจริญศิริ.(2543). โครงการจัดสวัสดิการชุมชนเร่งด่วน 19 ล้านบาท น่านได้เรียนรู้อะไร.
 เอกสารสรุปการเรียนรู้ลำดับที่ 1 น่าน : สำนักงานกองทุนชุมชนจังหวัดน่าน มูลนิธิรัก
 เมืองน่าน.

ชัยชนะ สุทธิวรชัย.(2538). “ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ศึกษาเฉพาะ
 กรณีอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ทิพย์วรรณ ทองสง.(2552). “การสำรวจทุนทางสังคมของชุมชนในชนบท : กรณีศึกษาชุมชนบ้าน
 สามพระยา ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย
 ศิลปากร.

ธีระพงษ์ แก้วมawangษ์.(2543). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาสังคม.

นภาพรรณ วงศ์มณี.(2553). “การนำแนวทางปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการ
 ดำเนินชีวิตของประชาชน : กรณีศึกษา ชุมชนทรายทอง ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน
 จังหวัดเชียงราย.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและ
 ภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์.(2550). แนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา
 ชุมชน ของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภากาการพิมพ์.

บุญเทียน ทองประสาน.(2531). แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนัก
 เลขาธิการสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

ประชาสังคม.(2541). ทุนทางสังคมบนฐานวัฒนธรรมไทย. จดหมายข่าวประชาสังคม

ประเวศ วะสี.(2535). องค์การชุมชน ทางรอดของรัฐบาลและสังคมไทย. มติชนรายวัน 10 ธันวาคม.

ประเวศ วะสี.(2542). เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวประชาสังคมแนวพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม.

กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.

ปาริชาติ วลัยเสถียร.(2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ :

สำนักงานสนับสนุนการวิจัย.

พงษ์ เทียมศักดิ์.(2543). “ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน”. ปรินญาณพนธ์

หลักสูตรพัฒนศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์.(2540). ข้อจำกัดในการพัฒนาพลังกลุ่มชนบทไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยวัฒน์ วุฒิเมธี.(2546). หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย

อนุเคราะห์ไทย.

ลัทธนา วีรชนาภรณ์.(2545). “จิตสำนึกที่มีต่อการป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมของ

ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมและพันธมิตรในกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล.

วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์.(2548). ทูทางสังคม. กรุงเทพฯ : โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชน

เป็นสุข (สรส.).

วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์. ทูทางสังคมกระบวนการทักสินใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ และคณะ.(2546). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาทูทางสังคมในฐานะ

ปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วาสนา มะลินิน.(2553). “การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของทุนทางสังคมในชุมชนบ้านหัวอ่าว อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน.(2531). การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศักดิ์สกุล บุญมา.(2552). “การสร้างความเข้มแข็งโดยชุมชนมีส่วนร่วม บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ.(2540). การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ความหมายและองค์ประกอบขององค์กรชาวบ้าน.

สมพันธ์ เตชะอธิก.(2540). “การประยุกต์ใช้สุนทรียศาสตร์เพื่อพัฒนากระบวนการสืบทอดตำแหน่งผู้นำในชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านแม่ทองซ้าย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สากล สถิตวิทยานันท์.(2540). ภูมิศาสตร์ชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สิงหนาท แสงสีหนาท.(2545). “หลักการทางแนวคิดชุมชนเมืองที่ยั่งยืนในบริบทของไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาการออกแบบชุมชนเมือง บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุภาพันท์ สังข์คร.(2543). “ความรู้และจิตสำนึกเกี่ยวกับน้ำเสียของประชาชนในพื้นที่เทศบาลเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม.(2545). เรียนรู้เพื่อแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม.

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย.(2549). ทฤษฎีในหลวง : ชีวิตที่พอเพียง. กรุงเทพฯ : ร่วมด้วยช่วยกัน.

สุรเชษฐ์ กังลี.(2553). “การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกพืชล้มลุกภายใต้สังคมระบบการค้า
กรณีศึกษา ชุมชนวิสุทธิรังษี เทศบาลเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี.” วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย
ศิลปากร.

เสรี พงศ์พิศ.(2553). **ปฏิรูปสังคม**. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.

สุเมธ ดันดิเวชกุล.(2542). “การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ”.
กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาชุมชน.

อนงค์ นาคะบุตร.(2540). **ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักกองทุนเพื่อ
สังคมธนาคารออมสิน.

อุดม ชิดมณี.(2540). “ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับผลการดำเนินงานของ
กองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราช.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อุไรวรรณ พวงสายใจ.(2545). “ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อำภา จันทราภาศ.(2543). “ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

Uphoff.(1996). **Norman Learning from Gal Oya : Possibilities for Participatory Development
and post-Newtonian Social Science**. London : IntemEDIATE Technology Publications.

Bain,K.and Hicks,N.(1998). **Building Social Capital and Reaching out to Excluded Groups : The Challenge of Partnership**. Paper Presented at CELAM Meeting on The Struggle Against Poverty Towards The Turn of The Millennium, Washington DC.

Putnam.(2000). **R. Bowling Alone : The Collapse and Revival of American Community**. Newyork, Simon and Schuster.

สัมภาษณ์

ขุนทอง ทวีศรี.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 12 มกราคม.

ทองมาก ทวีศรี.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 13 มกราคม.

บุญมา ภูรินทร์.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 15 มกราคม.

พะเยาว์ ภิญโญ.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 20 มกราคม.

มะลิ ศรีคำนวน.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 23 มกราคม.

เมธี ภูมกา.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 1 เมษายน.

วาสนา วิเศษสิงห์.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลดอนคาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 5 เมษายน.

สมจิต วิเศษสิงห์.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอนมทวน
จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 13 มกราคม.

สุวนิจ วิเศษสิงห์.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอนมทวน
จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 12 มกราคม.

สำราญ อรชร.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัด
กาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 21 เมษายน.

สำออง มังกร.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัด
กาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 12 มกราคม.

อดน ทองสุข.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัด
กาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 3 มกราคม.

อภิรักษ์ คชนา.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัด
กาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์.

อารีย์ ภูมรินทร์.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอนมทวน
จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 25 เมษายน.

อุบล ทองสุข.(2557). ชาวบ้านชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร อำเภอนมทวน จังหวัด
กาญจนบุรี. สัมภาษณ์, 3 มกราคม.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แนวทางการสัมภาษณ์

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

เรื่อง การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านคอนมะขาม ตำบลคอนตาเพชร
อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล

- 1.1 ชื่อ/นามสกุล
- 1.2 เพศ/อายุปัจจุบัน
- 1.3 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนปัจจุบัน
- 1.4 จำนวนสมาชิกในครอบครัว
- 1.5 อาชีพเดิม (หลัก/อาชีพรอง)
- 1.6 สถานภาพสมรส
- 1.7 ตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบในกลุ่ม/เครือข่าย ทั้งในและนอกชุมชน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของหมู่บ้าน

- 2.1 ชุมชนเกิดขึ้นประมาณช่วงไหน คนกลุ่มแรกที่ก่อตั้งชุมชนเป็นใครมาจากไหนพอทราบประวัติความเป็นมาของชุมชนหรือไม่
- 2.2 สภาพความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนและทรัพยากรต่างๆ ทั้งดิน น้ำ พันธุ์ไม้ต่างๆ ความชุ่มชื้น ฯลฯ เปรียบเทียบกับในอดีตมีความแตกต่างกันอย่างไร (ถามย้อนหลัง เท่าที่ผู้ตอบจะจำได้แต่ต้องระบุด้วยความเป็นสภาพในช่วงเวลาใด/กี่ปีมาแล้ว) ชาวบ้านมีการรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างไร เพราะอะไร
- 2.3 สภาพการติดต่อสื่อสารและการคมนาคมในปัจจุบันเปรียบเทียบกับสภาพในอดีตมีความแตกต่างกันอย่างไร (ถามย้อนดูเท่าที่จะจำได้และระบุด้วยว่าเป็นสภาพการคมนาคมในช่วงเวลาใด/กี่ปีมาแล้ว)
- 2.4 ท่านคิดว่าชุมชนนี้มีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ที่ใกล้เคียงในเรื่องใดมากที่สุดและแตกต่างกันอย่างไร ชุมชนนี้มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับชุมชนอื่นๆ อย่างไร
- 2.5 สภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศ เช่น ฝนหรือความชุ่มชื้นในอากาศปัจจุบันเป็นอย่างไร เปลี่ยนแปลงจากในอดีตหรือไม่ ชุมชนเคยมีปัญหาระบาดน้ำท่วม/ฝนแล้งติดต่อกันหลายปีหรือไม่ ถ้ามีชาวบ้านทำอย่างไร

ส่วนที่ 3 การร่วมกลุ่ม/เครือข่าย และความสัมพันธ์ทางสังคม

- 3.1 สถานะของกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน (ชื่อกลุ่ม, ประเภทกลุ่ม, ปีที่ก่อตั้ง, วัตถุประสงค์, จำนวนสมาชิกแรกเริ่ม-ปัจจุบัน, ความสัมพันธ์/ช่วยเหลือกับกลุ่ม อื่นๆ)
- 3.2 รูปแบบ/ความสัมพันธ์ของกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน
- 3.3 แกนนำในการจัดตั้ง (ชาวบ้าน, ผู้นำ, รัฐ, เอกชน, อื่นๆ) หรือปัจจัยผลักดันการก่อเกิด (บุคคล, สภาพแวดล้อม, ปัญหา, นโยบายรัฐ, เอกชน, อื่นๆ) และรูปแบบการผลักดัน/สนับสนุน (วัตถุประสงค์, ความรู้/ข่าวสาร, อารมณ์, สื่อ)
- 3.4 กระบวนการขับเคลื่อนกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน
- 3.5 การขยายเครือข่ายและเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งในและนอกชุมชน

ส่วนที่ 4 ผลที่เกิดจากการมีเครือข่าย

- 4.1 ผลต่อตนเองในการร่วมมือกันของชาวบ้านที่ช่วยกันพัฒนาชุมชนบ้านดอนมะขาม
- 4.2 ผลต่อชุมชนโดยรวมในการร่วมมือกันพัฒนาของชาวบ้านทำให้ชุมชนบ้านดอนมะขามได้รับประโยชน์อย่างไร
- 4.3 ผลต่อสังคมภายนอกในการร่วมมือของชาวบ้านส่งผลดีต่อสังคมอย่างไร

ส่วนที่ 5 สังคมที่พึงปรารถนา

- 5.1 ภาพหรือลักษณะของชุมชนที่น่าอยู่ที่สุดที่อยากเห็น
- 5.2 ภาพหรือลักษณะของชุมชนที่ไม่น่าอยู่ (ไม่พึงปรารถนา)
- 5.3 ภาพหรือลักษณะที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดของชุมชนบ้านดอนมะขาม

ส่วนที่ 6 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

- 6.1 ปัญหาหรืออุปสรรคในการทำงานร่วมกันของชาวบ้านคืออะไร
- 6.2 วิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของชาวบ้านชุมชนบ้านดอนมะขาม
- 6.3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไปควรทำอย่างไร

ภาคผนวก ข

จดหมายขอความอนุเคราะห์ข้อมูลและสัมภาษณ์

ที่ ศธ 0520.303.1/ 0846

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ
จังหวัดเพชรบุรี 76120

๗ มีนาคม 2557

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ข้อมูล

เรียน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลดอนตาเพชร

ด้วย นางสาวเรไร สร้อยระย้า รหัสประจำตัว 55601321 นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา คณะ
วิทยาการจัดการ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน อยู่ระหว่างการ
ดำเนินการวิจัย เรื่อง “การจัดการทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านดอนมะขาม ตำบลตาเพชร
อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” มีความประสงค์ขอเข้าสัมภาษณ์บุคคลดังต่อไปนี้ เพื่อประกอบการทำ
วิทยานิพนธ์

1. ผู้ใหญ่บ้านตำบลดอนตาเพชร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลดอนตาเพชร สมาชิกกองค้การ
บริหารส่วนตำบลดอนตาเพชร
2. ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านดอนมะขาม
3. ประชาชนชาวบ้าน หรือผู้มีประสบการณ์ด้านการจัดการทุนทางสังคมชุมชนบ้านดอนมะขาม

ในการนี้ คณะฯ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน และขออนุญาตให้นางสาวเรไร สร้อยระย้า
หมายเลขโทรศัพท์ 08 6383 0992 เป็นผู้ประสานงานโดยตรงต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ ทั้งนี้ คณะฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่าน และขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นภนัท หอมสุด)

รองคณบดีฝ่ายบัณฑิตศึกษาและวิจัย

ปฏิบัติราชการแทนคณบดีคณะวิทยาการจัดการ

คณะวิทยาการจัดการ

โทร. 0 3259 4031

โทรสาร 0 3259 4023

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	นางสาวเรไร ศรีอริยะชัย
ที่อยู่	103 หมู่ 1 ตำบลคอนคาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี 71140
ที่ทำงาน	ธนาคารออมสินสาขาบึงกิ้ง อ้อมใหญ่ 17/17 หมู่ 8 ตำบลอ้อมใหญ่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 73160
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2551	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาบริหารธุรกิจบัณฑิต (การจัดการทั่วไป) คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ
พ.ศ. 2550	ศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและ ภาคเอกชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2552 – 2554	บริษัทกานต์นิธิ
พ.ศ. 2554 – 2557	ลูกจ้างปฏิบัติงานแทนพนักงาน 4-7 ธนาคารออมสินสาขาบึงกิ้ง อ้อมใหญ่
พ.ศ. 2557 – ปัจจุบัน	พนักงานปฏิบัติการ 4 – 7 ธนาคารออมสินสาขานครชัยศรี